

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Διοίκησης”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: "Το μεταπολεμικό πρότυπο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και οι προτάσεις για την ανασυγκρότησή του"

ΜΑΝΩΛΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Εξεταστική Επιτροπή:

Λώλος Σαράντης - Ευάγγελος (Επιβλέπων), Καθηγητής
Λαμπρινίδης Ματθαίος, Καθηγητής
Κεραμίδου Ιωάννα, Επίκουρος Καθηγήτρια

Copyright © Γεωργία Μανώλη, 2016

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής εργασίας από το Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πάντειου Πανεπιστημίου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή τυχόν απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία είναι εξ' ολοκλήρου δικό μου έργο κατά το οποίο ακολούθησα την πρέπουσα ακαδημαϊκή δεοντολογία αποφυγής λογοκλοπής (σωστή χρήση αναφορών κ.ο.κ.).

Δηλώνω υπεύθυνα ότι έχω αποφύγει οποιαδήποτε ενέργεια καθιστά παράπτωμα λογοκλοπής. Γνωρίζω τη σοβαρότητα του παραπτώματος και ότι επισύρει ποινή ανακλήσεως του Μεταπτυχιακού Διπλώματος.

Υπογραφή συγγραφέα

Γεωργία Μανώλη

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Σαράντη - Ευάγγελο Λώλο για τη συνεργασία μας και την πολύτιμη καθοδήγηση που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής κ. Ιωάννα Κεραμίδου και κ. Ματθαίο Λαμπρινίδη που δέχθηκαν να αξιολογήσουν την εργασία μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και τους συναδέλφους στο εργασιακό μου περιβάλλον για την έμπρακτη υποστήριξη κι ανοχή που μου προσέφεραν κατά την διάρκεια όλης αυτής της προσπάθειας.

Αφιέρωση

Η εργασία αφιερώνεται από τον Τζώρτζη στον πατέρα του

Περίληψη

Αντικείμενο. Η παρούσα διπλωματική εργασία αναλύει το μεταπολεμικό πρότυπο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και καταλήγει σε προτάσεις για την ανασυγκρότηση του.

Στο πρώτο κεφάλαιο διευκρινίζονται οι στοιχειώσεις έννοιες που πρόκειται να μας απασχολήσουν στην συνέχεια και γίνεται μια εισαγωγή στα δομικά στοιχεία των μοντέλων οικονομικής ανάπτυξης και στις πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος σε περιόδους κρίσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική ανασκόπηση του μεταπολεμικού προτύπου ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Καθώς οι συνθήκες αλλά και τα μεγέθη δεν παραμένουν σταθερά στην πάροδο του χρόνου, η ανάλυση γίνεται σε περιόδους. Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος (1945-1973) χαρακτηρίζεται ως περίοδος ανασυγκρότησης και ταχείας ανάπτυξης. Η δεύτερη (1974-1993) περίοδος χαρακτηρίζεται από τις έντονες επεκτατικές πολιτικές, αποτέλεσμα των κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών της εποχής, αλλά και από την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα που ανοίγει ένα νέο κεφάλαιο στην οικονομική ιστορία της Ελλάδας. Η τρίτη περίοδος (1994-2009) χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια ονομαστικής σύγκλισης, προκειμένου η Ελλάδα να εισέρθει στην Ευρωζώνη την 1η Ιανουαρίου του 2001, αλλά και τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό που ακολούθησε στη συνέχεια. Η τρέχουσα περίοδος (2010 - σήμερα) χαρακτηρίζεται από την βαθιά ύφεση και τις συμφωνίες της Ελλάδας με την Ε.Ε. και το Δ.Ν.Τ. για την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους της.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια αξιολόγηση του προτύπου και συνοψίζονται οι αδυναμίες και οι δημιουργηθείσες μακροοικονομικές ανισορροπίες, με την έμφαση να δίνεται στην ανάλυση των τελευταίων ετών πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Στη συνέχεια, γίνεται παράθεση προτάσεων για την επιτακτική, πλέον, αναθεώρηση του μοντέλου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα κύρια σημεία από την ιστορική ανασκόπηση, την αξιολόγηση του υπάρχοντος μοντέλου αλλά και τις προτάσεις ανασυγκρότησης του.

Η παρούσα ολοκληρώνεται με την παράθεση πινάκων και γραφημάτων που συγκεντρώνουν και οπτικοποιούν την εξέλιξη των σημαντικότερων μακροοικονομικών μεγεθών για την υπό εξέταση περίοδο αλλά και άλλων σημαντικών δεδομένων, απαραίτητων για την κατανόηση της πορείας της ελληνικής οικονομίας.

Τέλος, κλείνοντας γίνεται παρουσίαση της βιβλιογραφίας που μελετήθηκε για την συγγραφή της παρούσας.

Συνεισφορά της διπλωματικής. Το θέμα του προτύπου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας είναι ένα από τα πιο πολυσυζητημένα ζητήματα των τελευταίων ετών. Η συνεισφορά της παρούσας εργασίας συνίσταται στην ολοκληρωμένη παρουσίαση όλων των παραμέτρων του ζητήματος, αλλά και των προτάσεων βελτίωσης του. Πραγματοποιείται ανάλυση των μεγεθών και των συνθηκών που οδήγησαν διαχρονικά στην ανάπτυξη των σοβαρών ανισορροπιών του συστήματος. Έτσι, οι προτάσεις για την αναθεώρηση του αναπτυξιακού προτύπου αναδεικνύονται άμεσα κι αβίαστα.

Λέξεις κλειδιά: Πρότυπο ανάπτυξης ελληνικής οικονομίας, μακροοικονομικές ανισορροπίες, προτάσεις ανασυγκρότησης / αναθεώρησης, έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, ολική παραγωγικότητα, εξωστρέφεια, Ελλάδα.

Abstract

Thesis Topic. This thesis analyzes the postwar growth model of Greek economy and makes reconstruction proposals for its improvement.

The first chapter clarifies the main concepts to be addressed and introduces the basic components of economic development models and policies to be implemented by state in times of crisis.

In the second chapter a historical review of the postwar growth model of Greek economy is made. As conditions and variables change over time, the analysis is separated into periods. The first post-war period (1945-1973) is a period of reconstruction and rapid growth. The second period (1974-1993) is characterized by the strong expansionary policies, driven by social and political processes, but also the entrance in the European Economic Community which is a new chapter in the economic history of Greece. The third period (1994-2009) is characterized by the nominal convergence effort in order for Greece to join Eurozone on January 1, 2001, and the fiscal deregulation which followed thereafter. The current period (2010 - present) is characterized by deep recession and Greece's agreements with the EU and the IMF partners for bailout packages.

In the third chapter an evaluation of the economic weaknesses and macroeconomic imbalances takes place, with emphasis given to the last years before the outbreak of the economic crisis. Moreover, reconstruction proposals for urgent revision of the development model of the Greek economy are made.

In the fourth chapter, the main historical issues, the evaluation of the existing model and the reconstruction proposals are summarized. Thesis is accomplished by tables and graphs that visualize the development of the main macroeconomic variables and other important data over time, that are essential for understanding the Greek economy issues. At the end, references present literature which was studied for the thesis to be prepared.

Thesis added value. The development model of the Greek economy is one of the most debated issues in recent years. The contribution of this thesis focuses on the detailed presentation of all aspects of the issue, and the collection of all improvement solutions suggested. Analysis of variables and conditions that have resulted in the development of serious imbalances in Greek economy is made, thus proposals for the revision of the growth model emerge spontaneously.

Keywords: Greek economy growth model, macroeconomic imbalances, reconstruction / revision proposals, lack of competitiveness, overall productivity, outward orientation, Greece.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	4
Abstract.....	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	6
Κατάλογος γραφημάτων	9
Κατάλογος πινάκων	10
Κατάλογος συντομογραφιών	10
Κεφάλαιο 1 ^ο . Θεωρητική προσέγγιση οικονομικού προτύπου ανάπτυξης	11
1.1 Οικονομική μεγέθυνση vs οικονομική ανάπτυξη, δείκτες μέτρησης, προσδιοριστικοί παράγοντες	11
1.2 Ορισμός Οικονομικής Δομής.....	12
1.2.1 Δομή της παραγωγής	13
1.2.2 Δομή του εργατικού δυναμικού και των εργασιακών σχέσεων.....	13
1.2.3 Οικονομικές λειτουργίες του κράτους.....	14
1.2.4 Τραπεζικό σύστημα	14
1.2.5 Διεθνείς οικονομικοί θεσμοί	15
1.3 Ορισμός οικονομικής κρίσης	15
1.3.1 Αναδιάρθρωση του Ιδιωτικού Κεφαλαίου	16
1.3.2 Αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας	17
1.4 Οικονομική Πολιτική για την Αντιμετώπιση των Οικονομικών Κρίσεων: Δημιουργία Νέου Προτύπου Ανάπτυξης και Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής.....	17
1.4.1 Οικονομική Πολιτική και Δημιουργία Νέου Προτύπου Ανάπτυξης.....	17
1.4.2 Οικονομική Πολιτική για τη Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής	18
Κεφάλαιο 2ο Ιστορική αναδρομή.....	20
2.1 Η Ελληνική οικονομία αμέσως μετά την απελευθέρωση -Ελληνοβρετανική Συμφωνία – Σχέδιο Marshall	20
2.1.1 Πρώτη απόπειρα σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας – Νομισματική Μεταρρύθμιση	21
2.1.2 Η δεύτερη απόπειρα ανασυγκρότησης της οικονομίας – Πείραμα Βαρβαρέσου	22
2.1.3 Ελληνοβρετανική Συμφωνία του Λονδίνου, 1946	23
2.1.4 Η Αμερικανική βοήθεια	23
2.1.5 Η πρώτη αποστολή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στην Ελλάδα.	25

2.1.6 Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα 1951-1952	26
2.1.7 Η υποτίμηση του 1953	26
2.2 Από την υποτίμηση του 1953 έως την πρώτη ενεργειακή κρίση 1973	27
2.2.1 Ένταξη της Ελλάδος στην Βορειοατλαντική συμμαχία, 1953	28
2.2.2 Διαδικασία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ), 1959-1961	28
2.2.3 Ελληνική Εκβιομηχάνιση, 1961-1973	29
2.2.4 Ο Αγροτικός Τομέας, βασικός αρωγός της αναπτυξιακής προσπάθειας του δευτερογενούς τομέα	32
2.2.5 Τα χρόνια της δικτατορίας και η διεθνής νομισματική κρίση 1971-73	33
2.2.6 Σύνοψη του μοντέλου ανάπτυξης από την απελευθέρωση έως το τέλος της δικτατορίας (1944-1974)	33
2.3 Από την μεταπολίτευση (1974) έως την υπογραφή της Συνθήκης του Maastricht (1992).....	35
2.3.1 Μεταπολίτευση και αύξηση εργατικού κόστους και κοινωνικών δαπανών	35
2.3.2 Ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	36
2.3.3 Το πλαίσιο οικονομικής πολιτικής της περιόδου 1974-1992	36
2.3.3.1 «Καραμανλής ή τανκς», αποκατάσταση της Δημοκρατίας και κρατικός επεκτατισμός 1974-1981 ...	39
2.3.3.2 «Αλλαγή», το κράτος πρόνοιας 1981-1985	39
2.3.3.3 «Ακόμη καλύτερες μέρες», το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα 1986-87	40
2.3.3.4 «Ο κόσμος αλλάζει. Εμείς;», η σταθεροποίηση της περιόδου 1990-93.....	40
2.4 Από τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1993) έως την τελευταία παγκόσμια οικονομική κρίση (2009) 41	
2.4.1 «Έχουμε μόνο μια δυνατότητα. Να πετύχουμε», η πορεία προς την σύγκλιση 1994-1999	41
2.4.2 «Το μέλλον ξεκίνησε», η πορεία του εκτροχιασμού 2000-2009	45
2.4.2.1 Ταχεία στρεβλή ανάπτυξη, 2000-2007	46
2.4.2.2 Παγκόσμια οικονομική κρίση 2008-2009	47
2.5 Η Ελλάδα σε κρίση 2010-... ..	48
2.5.1 «Η Ελλάδα θα τα καταφέρει»..., στο μάτι του κυκλώνα 2010 - σήμερα.....	48
2.5.2 Δίδυμα ελλείμματα	49
2.5.3 Το φαινόμενο της χιονοστιβάδας	50
Κεφάλαιο 3ο. Αξιολόγηση μεταπολεμικού αναπτυξιακού μοντέλου – προτάσεις ανασυγκρότησής του.....	52
3.1 Αδυναμίες / διαθρωτικά προβλήματα του τρέχοντος αναπτυξιακού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας	52
3.1.1 Έλλειψη ανταγωνιστικότητας	53

3.1.2 Μοντέλο ανάπτυξης βασισμένο στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης και ιδιαίτερα της κατανάλωσης - Δημοσιονομικός εκτροχιασμός	55
3.1.3 Το υψηλό Δημόσιο Χρέος	56
3.1.4 Υψηλή ανεργία, χαμηλή απασχόληση, κοινωνικές ανισότητες.....	56
3.2 Προτάσεις ανασυγκρότησης του προτύπου ανάπτυξης	57
3.2.1 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών	57
3.2.2 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις του Δημοσίου	58
Κεφάλαιο 4ο. Συμπεράσματα	60
Βιβλιογραφία.....	62
Ξενόγλωσση	62
Παραρτήματα	65
Πίνακες	65
Διαγράμματα	68
Βιογραφικό Σημείωμα Υποψηφίας	84

Κατάλογος γραφημάτων

Figure 1. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.....	68
Figure 2. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και ρυθμού μεταβολής του.....	68
Figure 3. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης..	69
Figure 4. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ΑΕΠ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης	69
Figure 5. Διαχρονική εξέλιξη συμμετοχής της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας των κλάδων παραγωγής της ελληνικής οικονομίας.....	70
Figure 6. Διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού της Ελλάδος.....	70
Figure 7. Διαχρονική εξέλιξη ολικής παραγωγικότητας συντελεστών παραγωγής Ελλάδας και EU15 ..	71
Figure 8. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής της ολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής σε Ελλάδα και Ευρώπη	71
Figure 9. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ολικής παραγωγικότητας και επιπέδου πραγματικών μισθών στην Ελλάδα	72
Figure 10. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστιαίας μεταβολής επιπέδου πραγματικών μισθών σε Ελλάδα και Ευρώπη.....	72
Figure 11. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστιαίας μεταβολής δείκτη τιμών καταναλωτή σε Ελλάδα και Ευρώπη.....	73
Figure 12. Διαχρονική Εξέλιξη Εισαγωγών και Εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα.....	73
Figure 13. Διαχρονική Εξέλιξη Ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, εμπορικού ισοζυγίου, ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών της ελληνικής οικονομίας.....	74
Figure 14. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης εκφρασμένων ως ποσοστά του ΑΕΠ.....	74
Figure 15. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, δημοσιονομικού ισοζυγίου και πρωτογενούς δημοσιονομικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας	75
Figure 16. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, δημοσιονομικού ισοζυγίου και πρωτογενούς δημοσιονομικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας	75
Figure 17. Διαχρονική εξέλιξη Δημοσίου Χρέους και λόγου μεταβολής του	76
Figure 18. Διαχρονική εξέλιξη χρέους γενικής κυβέρνησης σε δισ.€ και ως % του ΑΕΠ.....	76
Figure 19. Διαχρονική εξέλιξη δημοσιονομικού ελλείμματος 1995-2015	77
Figure 20. Διαχρονική Εξέλιξη συσσώρευσης κεφαλαίου (επενδύσεων)	77
Figure 21. Διαχρονική εξέλιξη συσσώρευσης κεφαλαίου (επενδύσεων) δημόσιου και ιδιωτικού τομέα	78
Figure 22. Διαχρονική Εξέλιξη συνολικής κατανάλωσης και επένδυσης ως ποσοστό του ΑΕΠ, σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση.....	78
Figure 23. Διαχρονική εξέλιξη κατανάλωσης δημόσιου τομέα, ιδιωτικού τομέα και συνολικής	79
Figure 24. Διαχρονική εξέλιξη ακαθάριστης αποταμίευσης, ιδιωτικής αποταμίευσης και δημόσιας αποταμίευσης	79
Figure 25. Διαχρονική εξέλιξη δημοσίων δαπανών και τοκοχρεολυσίων του ελληνικού δημοσίου.....	80
Figure 26. Διαχρονική εξέλιξη δημοσίων δαπανών και τοκοχρεολυσίων ως ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και Ευρώπη	80
Figure 27. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ανεργίας σε Ελλάδα και Ευρώπη	81

Figure 28. Διαχρονική εξέλιξη ΑΕΠ (σε δισ.€) και ποσοστού ανεργίας	81
Figure 29. Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας και πληθωρισμού	82
Figure 30. Διαχρονική εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου προϊόντος και Δημοσίου Χρέους	82
Figure 31. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ΑΕΠ Ελλάδας και άλλων χωρών	83
Figure 32. Διαχρονική εξέλιξη απόδοσης 10ετών ομολόγων Ελληνικού και Γερμανικού Δημοσίου	83

Κατάλογος πινάκων

Table 1. Βοήθεια της UNRRA προς την Ελλάδα (Απρίλιος 1945 - Μάιος 1947).....	65
Table 2. Το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας '47-'48 (σε εκατομμύρια δολάρια)	65
Table 3. Το πρόγραμμα Ανασυγκροτησης'49 - '50 - Συναλλαγματικό σκέλος.....	66
Table 4. Το επενδυτικό πρόγραμμα '51-'52 - συναλλαγματικό σκέλος	67
Table 5. Τα μεγάλα βιομηχανικά δάνεια '48-'54	67

Κατάλογος συντομογραφιών

AMAG	American Mission for Aid to Greece - Αμερικανική Αποστολή στην Ελλάδα
BENELUX Union	Πολιτικό-Οικονομική Ένωση του Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου
ECA/G	Economic Cooperation Administration
I.M.F.	International Monetary Fund
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
Α.Ε.Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Α.Ξ.Ε.	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
Α.Τ.Α.	Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή
Δ.Ν.Τ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.Τ.	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΣΥΕ	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, νυν Ελληνική Στατιστική Αρχή
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ν.Α.Τ.Ο.	North Atlantic Treaty Organization - Βορειοατλαντική συμμαχία
Ο.Α.Ε.	Οργανισμός Αναδιάρθρωσης Επιχειρήσεων
Ο.Ν.Ε.	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
Σ.Ε.Β.	Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος

Κεφάλαιο 1^ο. Θεωρητική προσέγγιση οικονομικού προτύπου ανάπτυξης

1.1 Οικονομική μεγέθυνση vs οικονομική ανάπτυξη, δείκτες μέτρησης, προσδιοριστικοί παράγοντες

Στις μέρες μας το πλέον πολυσυζητημένο θέμα είναι η επιτακτική ανάγκη επιστροφής της ελληνικής οικονομίας στην ανάπτυξη. Τι εννοούμε όμως λέγοντας οικονομική ανάπτυξη; Στην καθομιλούμενη, οι όροι οικονομική ανάπτυξη και οικονομική μεγέθυνση χρησιμοποιούνται αδιακρίτως για να περιγράψουν μια σταθερή διαχρονική αύξηση του παραγόμενου προϊόντος μιας οικονομίας, αν και δεν είναι ταυτόσημοι.

Για τους οικονομολόγους ως οικονομική μεγέθυνση (economic growth) εννοείται η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος μιας οικονομίας (ή πιο εναλλακτικά, η αύξηση του κατά κεφαλή Α.Ε.Π.) κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου (McConnell & Brue, 2008). Με αυτή την έννοια, οι παράμετροι από τους οποίους εξαρτάται η οικονομική μεγέθυνση, είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο, το φυσικό κεφάλαιο και το επίπεδο της τεχνολογίας. Θα επανέλθουμε σε αυτή την θεώρηση αργότερα.

Η οικονομική ανάπτυξη ως έννοια είναι πιο σύνθετη και ευρύτερη από αυτή της οικονομικής μεγέθυνσης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αναφέρεται στην αύξηση της «κατά κεφαλήν ευημερίας» μιας χώρας. Ο νομπελίστας καθηγητής Simon Kuznets¹ ανέφερε εύστοχα ότι «το Α.Ε.Π. είναι χρήσιμο ως μια εκτίμηση της συνεισφοράς της οικονομικής δραστηριότητας στην ευημερία των κατοίκων μιας χώρας».

Επομένως, σε πρώτο πλάνο μπαίνει η βελτίωση της ευημερίας των πολιτών κι όχι απλά η αριθμητική αύξηση του παραγόμενου προϊόντος της οικονομίας. Για την ευημερία των πολιτών θα πρέπει να αναζητηθούν και να συνεκτιμηθούν κι άλλοι παράγοντες πέρα από το μέγεθος του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π.. Τέτοιοι θα μπορούσαν να είναι: το επίπεδο των δημόσιων υποδομών και των δημόσιων αγαθών, της εκπαίδευσης, των υπηρεσιών υγείας, της ποιότητας των θεσμών και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο προσδοκώμενος χρόνος ζωής αλλά και το επίπεδο σεβασμού και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο θεώρησης έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία 25 χρόνια οι λεγόμενοι «δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης» (International Human Development Indicators) από τα Ηνωμένα Έθνη που λαμβάνουν υπόψη όλους τους ανωτέρω παράγοντες για την μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Στην παρούσα εργασία, επικεντρωνόμαστε κυρίως στην ανάλυση της οικονομικής διάστασης της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και χρησιμοποιούμε το ΑΕΠ συνδυαστικά με τα υπόλοιπα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη ως παράγοντες για την αξιολόγηση της πορείας της.

Έτσι, το Α.Ε.Π. μας ενδιαφέρει όχι μόνο ως απόλυτη τιμή, αλλά και στη διαχρονική εξέλιξή του, η οποία δίνεται από το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, δηλαδή την ποσοστιαία μεταβολή του σε κάθε περίοδο. Επιπλέον, δεν μας ενδιαφέρουν οι ονομαστικές αλλά οι πραγματικές τιμές (αποπληθωρισμένες) που αποτυπώνουν την πραγματική αύξηση του εγχώριου προϊόντος. Έτσι, εάν συμβολιστεί με Y_t το πραγματικό ΑΕΠ της οικονομίας την περίοδο t , ο ετήσιος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης δίνεται από τον τύπο:

¹ Του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών το 1971

$$\text{ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ} = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}}$$

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και ο ρυθμός μεγέθυνσης θεωρούνται ως ενδεικτικά μεγέθη της συνολικής παραγωγής μιας οικονομίας. Υψηλό ή χαμηλό ΑΕΠ σημαίνει ότι η οικονομία στο σύνολό της θεωρείται μεγάλη ή μικρή αντίστοιχα (για παράδειγμα, σε σχέση με το συνολικό παγκόσμιο ΑΕΠ). Ο υψηλός ή χαμηλός ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ δείχνει κατά πόσο η οικονομία αυτή γίνεται πλουσιότερη ή φτωχότερη με την πάροδο του χρόνου.

Εδώ θα πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι η χρήση του ΑΕΠ και του ρυθμού μεταβολής του ως δείκτη οικονομικής μεγέθυνσης / ανάπτυξης δε λαμβάνει υπόψη μια σειρά από παράγοντες όπως την διασπορά / κατανομή του ΑΕΠ μεταξύ των πολιτών, την ιδιοπαραγωγή και ιδιοκατανάλωση των νοικοκυριών, το κοινωνικό κόστος που συνεπάγεται η παραγωγή του κ.ο.κ. Παρ' όλες τις αδυναμίες του, έχει καθιερωθεί ως ένας των βασικών δεικτών σύγκρισης των οικονομιών και φυσικά δεν θα πρέπει να απομονώνεται, αλλά να συνεκτιμάται και με άλλες παραμέτρους για την εξαγωγή άρτιων επιστημονικά συμπερασμάτων.

Τέλος, όσον αφορά στους προσδιοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη μιας οικονομίας (ως προς το ύψος του παραγόμενου προϊόντος), αυτοί μπορούν να εξαχθούν από την νεοκλασική συνάρτηση παραγωγής:

$$Y_t = A L_t^{1-a} K_t^a$$

όπου, Y_t = το παραγόμενο προϊόν,

L_t = η ποσότητα εργασίας που εμπλέκεται στη διαδικασία παραγωγής

K_t = η ποσότητα κεφαλαίου, αντίστοιχα

A = το επίπεδο της τεχνολογίας

a = η ελαστικότητα του εισοδήματος ως προς το κεφάλαιο

$1-a$ = η ελαστικότητα του εισοδήματος ως προς την εργασία

Εάν παραγωγίσουμε ως προς τον χρόνο και διαιρέσουμε με το Y_t , η εξίσωση παίρνει την μορφή:

$$\frac{\dot{Y}}{Y} = (1-a) \frac{\dot{L}}{L} + a \frac{\dot{K}}{K} + \frac{\dot{A}}{A}$$

Έτσι γίνεται εμφανές ότι ο ρυθμός μεταβολής του προϊόντος εξαρτάται από τρεις συνιστώσες:

- το ρυθμό μεταβολής του εργατικού δυναμικού επί την ελαστικότητα του εισοδήματος ως προς την εργασία $(1-a)$,
- το ρυθμό μεταβολής του κεφαλαίου επί την ελαστικότητα του εισοδήματος ως προς το κεφάλαιο, και
- την τεχνολογική πρόοδο.

1.2 Ορισμός Οικονομικής Δομής²

Σε κάθε οικονομία υπάρχει ένα διαρθρωμένο θεσμικό πλαίσιο το οποίο ρυθμίζει την διαδικασία παραγωγής. Το πλαίσιο αυτό ονομάζεται οικονομική δομή, η δε λειτουργία του καθορίζει το πρότυπο (ή μοντέλο) ανάπτυξης της οικονομίας. Οι οικονομικές δομές των καπιταλιστικών οικονομιών έχουν

² Το παρόν τμήμα βασίζεται στις σημειώσεις του καθηγητή Μ. Λαμπρινίδη (Λαμπρινίδης, 2008)

ορισμένα κοινά στοιχεία αλλά και αρκετές ιδιομορφίες που διαφοροποιούν τη μια οικονομία από την άλλη.

Τα κοινά στοιχεία της δομής των καπιταλιστικών οικονομιών είναι οι θεσμοί που διασφαλίζουν τα εξής:

(α) το δικαίωμα ατομικής ιδιοκτησίας τόσο των μέσων παραγωγής όσο και των προϊόντων της εργασίας,

(β) την ελευθερία των συναλλαγών και

(γ) τη σχέση μισθωτής εργασίας.

Οι θεσμοί αυτοί αφορούν το σύστημα δικαίου που κατοχυρώνει τα τρία παραπάνω καθοριστικά στοιχεία των καπιταλιστικών οικονομιών όπως και την τήρηση της έννομης τάξης που είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία τους. Επιπλέον, εκτός από τους παραπάνω θεσμούς, η οικονομική δομή των καπιταλιστικών οικονομιών απαρτίζεται από ορισμένες επιμέρους δομές που διαφέρουν κατά οικονομία και κατά χρονική περίοδο. Οι σημαντικότερες από τις επιμέρους αυτές δομές είναι οι εξής:

1.2.1 Δομή της παραγωγής

Η κατά τομέα και κλάδο διάρθρωση της παραγωγικής δραστηριότητας διαφέρει από τη μια οικονομία στην άλλη όπως και από τη μια χρονική περίοδο στην άλλη. Σε κάθε οικονομία και σε κάθε ξεχωριστή περίοδο της οικονομικής της ανάπτυξης, υπάρχουν ορισμένοι ηγετικοί κλάδοι ή κλάδοι - κλειδιά. Αυτοί είναι οι ιδιαίτερα δυναμικοί κλάδοι της οικονομίας, η ανάπτυξη των οποίων συμπαρασύρει και τους υπόλοιπους κλάδους και, επομένως, είναι καθοριστική για τη συνολική αναπτυξιακή πορεία της οικονομίας.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της δομής της παραγωγής κάθε οικονομίας είναι το μέγεθος των παραγωγικών μονάδων, το οποίο παίζει σημαντικό ρόλο στην επιλογή των τεχνολογικών και οργανωτικών μεθόδων που χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις, αλλά και στον καθορισμό των μεταξύ τους σχέσεων. Για παράδειγμα, οι μεγάλες επιχειρήσεις κατά κανόνα χρησιμοποιούν περισσότερο σύγχρονες και αποδοτικές τεχνικές και οργανωτικές μεθόδους παραγωγής, πραγματοποιώντας έτσι οικονομίες κλίμακας που οδηγούν σε χαμηλότερο κόστος παραγωγής. Από την άλλη πλευρά, στους κλάδους που κυριαρχούνται από περιορισμένο αριθμό μεγάλων επιχειρήσεων, ο βαθμός συγκέντρωσης είναι υψηλός, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού και την επικράτηση ολιγοπωλιακών συνθηκών οργάνωσης της αγοράς όπου πωλούνται τα προϊόντα τους.

1.2.2 Δομή του εργατικού δυναμικού και των εργασιακών σχέσεων

Η δομή της παραγωγής θα πρέπει να βρίσκεται σε αρμονία με την διάρθρωση του ανθρώπινου δυναμικού αλλά και την οργάνωση των εργασιακών σχέσεων. Πιο αναλυτικά:

(α) Η διάρθρωση του εργατικού δυναμικού κατά επάγγελμα και κλάδο πρέπει να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη δομή της παραγωγής, διαφορετικά θα κινηθούν επίπονες διαδικασίες μετανάστευσης ή μετακίνησης εργατικού δυναμικού από κλάδο σε κλάδο.

(β) Η οργάνωση των εργασιακών σχέσεων θα πρέπει να βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη δομή της παραγωγής, ώστε να είναι δυνατή η παρακολούθηση και ο έλεγχος της εργασιακής διαδικασίας.

1.2.3 Οικονομικές λειτουργίες του κράτους

Στις σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες το κράτος επιτελεί εκτεταμένες οικονομικές λειτουργίες με τις οποίες παρεμβαίνει στη δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα. Οι κρατικές παρεμβάσεις στην οικονομική δραστηριότητα διαφέρουν τόσο κατά χώρα όσο και κατά χρονική περίοδο. Παρακάτω δίδονται οι πιο βασικοί άξονες παρέμβασης:

- Άμεση ανάληψη παραγωγικής δραστηριότητας από κρατικούς φορείς.
Οι κλάδοι των οποίων η παραγωγική δραστηριότητα αναλαμβάνεται άμεσα από το δημόσιο τομέα ποικίλουν κατά οικονομία και κατά χρονική περίοδο, ανάλογα με την κυρίαρχη τεχνολογία και τις συνολικές αναπτυξιακές ανάγκες και προτεραιότητες. Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, στις περισσότερες καπιταλιστικές οικονομίες το κράτος ανέλαβε άμεσα την παραγωγική δραστηριότητα σε κλάδους κοινής ωφέλειας και εθνικής ασφάλειας (όπως στους κλάδους ηλεκτρισμού, φωταερίου, ύδρευσης, κ.λπ. στην πολεμική βιομηχανία, τη χαλυβουργία και την πυρηνική ενέργεια). Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η τάση αυτή έχει αντιστραφεί, με αποτέλεσμα την μερική ή ολική ιδιωτικοποίηση του συνόλου των παραπάνω κλάδων σε όλες σχεδόν τις χώρες.
- Ρυθμίσεις που επιβάλλει το κράτος στην παραγωγική και επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων.
Στις σύγχρονες οικονομίες οι ρυθμίσεις αυτές αφορούν κυρίως την χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, την προστασία του περιβάλλοντος και τους όρους ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας. Το κράτος επιπλέον επιβάλλει ρυθμίσεις που επηρεάζουν το βαθμό συγκέντρωσης της παραγωγικής δραστηριότητας και τη λειτουργία των αγορών (αντιμονοπωλιακή πολιτική, πολιτική ανταγωνισμού αλλά και κίνητρα για συγχωνεύσεις επιχειρήσεων).
- Δημοσιονομικά κίνητρα που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της ανάπτυξης συγκεκριμένων κλάδων, περιφερειών και δραστηριοτήτων.
Τα κυριότερα από αυτά είναι η επιχορήγηση των επενδύσεων, η επιδότηση του επιτοκίου και οι κάθε είδους φορολογικές ελαφρύνσεις και απαλλαγές.
- Θεσμοί που διασφαλίζουν την «αναπαραγωγή» του εργατικού δυναμικού.
Το σημαντικότερο ρόλο εδώ παίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα όπως και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας.
- Σχεδιασμός κι εφαρμογή μακροοικονομικής πολιτικής, η οποία αποβλέπει κυρίως στη σταθεροποίηση της οικονομίας.
Στόχος είναι η αντιμετώπιση των οικονομικών διαταραχών της ύφεσης και του πληθωρισμού και μιας σειράς οικονομικών προβλημάτων που συνήθως τις συνοδεύουν (δημοσιονομικό έλλειμμα, δημόσιο χρέος, έλλειμμα ισοζυγίου πληρωμών κ.α.).
- Σχεδιασμός κι εφαρμογή πολιτικών αναδιανομής του εισοδήματος, μείωσης της φτώχειας και περιορισμού του κοινωνικού αποκλεισμού (μέσω του φορολογικού συστήματος και μεταβιβαστικών πληρωμών).

1.2.4 Τραπεζικό σύστημα

Το τραπεζικό σύστημα κατέχει καίρια θέση σε όλες τις καπιταλιστικές οικονομίες εξαιτίας δύο βασικών λειτουργιών που επιτελεί: τη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας και τη ρύθμιση της πίστης (χορηγήσεις δανείων).

- Νομισματική κυκλοφορία

Η ομαλή διεκπεραίωση των συναλλαγών που είναι απαραίτητες για την παραγωγή και την κυκλοφορία των προϊόντων προϋποθέτει αφενός την ύπαρξη μιας βασικής λογιστικής μονάδας στην οποία ανάγονται όλες οι ανταλλασσόμενες αξίες και αφετέρου την ύπαρξη επαρκούς ποσότητας γενικά αποδεκτών μέσων συναλλαγών. Στις καπιταλιστικές οικονομίες το χρήμα παίζει και τους δύο αυτούς ρόλους.

Λόγω της σπουδαιότητας του χρήματος ως βασικής λογιστικής μονάδας και ως μέσου συναλλαγών και ιδιαίτερα λόγω των οικονομικών διαταραχών που δημιουργούνται όταν η ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος δεν βρίσκεται σε αντιστοιχία με τον όγκο της παραγωγικής δραστηριότητας και την αξία των συναλλαγών, σε όλες τις καπιταλιστικές οικονομίες δημιουργούνται θεσμοί που είναι επιφορτισμένοι με τη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας. Στις σύγχρονες οικονομίες τη βασική ευθύνη για τη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας έχει η Κεντρική Τράπεζα, η οποία ρυθμίζει και τη λειτουργία των εμπορικών τραπεζών που παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαδικασία δημιουργίας και κυκλοφορίας του χρήματος.

- Χορήγηση πιστώσεων

Παράλληλα με τη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας, το τραπεζικό σύστημα παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο στη χορήγηση πιστώσεων που είναι απαραίτητες για την ομαλή διεκπεραίωση αλλά και τη μεγέθυνση της παραγωγικής δραστηριότητας.

Ορισμένοι βασικοί όροι χορήγησης των πιστώσεων (π.χ. επιτόκια και διάρκεια δανείων) σήμερα βρίσκονται στη διακριτική ευχέρεια των εμπορικών τραπεζών, όμως η Κεντρική Τράπεζα ελέγχει και ρυθμίζει τις σχετικές διαδικασίες. Παλαιότερα, σε οικονομίες όπως η ελληνική, η Κεντρική Τράπεζα σε συνεργασία με την κυβέρνηση, ήταν επιφορτισμένη και με τον καθορισμό των επιτοκίων για κάθε κατηγορία δανείου όπως και για τον καθορισμό ορισμένων ποσοστώσεων στις χορηγήσεις δανείων. Σκοπός των τελευταίων παρεμβάσεων άμεσου ελέγχου των πιστώσεων ήταν η πριμοδότηση κλάδων και δραστηριοτήτων που εθεωρούντο ιδιαίτερα σημαντικοί για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης.

1.2.5 Διεθνείς οικονομικοί θεσμοί

Κάθε εθνική οικονομία συγκροτεί ή συμμετέχει σε θεσμούς που επηρεάζουν τις εξωτερικές οικονομικές της σχέσεις αλλά και τη λειτουργία του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Τέτοιοι είναι:

- Οι τελωνειακές ή οικονομικές ενώσεις στις οποίες συμμετέχουν ένας αριθμός χωρών (π.χ., ΕΟΚ, ΕΦΤΑ, ΕΕ).
- Οι οργανισμοί διεθνούς συνεργασίας και ανάπτυξης (π.χ., ΟΟΣΑ, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Διεθνής Τράπεζα).
- Οι εθνικοί θεσμοί που προωθούν τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις της συγκεκριμένης χώρας (π.χ., Οργανισμός Προώθησης των Εξαγωγών ΟΠΕ).

1.3 Ορισμός οικονομικής κρίσης³

Σύμφωνα με εκτιμήσεις (Λαμπρινίδης, 2008) οι μακροχρόνιες οικονομικές διακυμάνσεις είναι στενά συνυφασμένες με την εξέλιξη των προτύπων ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, κάθε μακροχρόνια περίοδος ταχύρυθμης ανάπτυξης συνδέεται με την περίοδο ακμής ενός προτύπου ανάπτυξης. Στη φάση

³ Το παρόν τμήμα βασίζεται στις σημειώσεις του καθηγητή Μ. Λαμπρινίδη (Λαμπρινίδης, 2008)

αυτή, οι επιμέρους δομές λειτουργούν αρμονικά και ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας είναι υψηλός. Βαθμιαία όμως συσσωρεύονται δυσλειτουργίες και δυσαρμονίες στους επιμέρους θεσμούς που συγκροτούν το πρότυπο ανάπτυξης, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Γι αυτό και οι περίοδοι μακροχρόνιας στασιμότητας είναι περίοδοι στις οποίες παρουσιάζονται ολοένα και σοβαρότερα οικονομικά προβλήματα.

Τα συσσωρευμένα αυτά προβλήματα τελικά οδηγούν σε παρακμή του προτύπου ανάπτυξης και τελικά σε οικονομική κρίση.

Η οικονομική κρίση είναι μια σοβαρή και παρατεταμένη ύφεση η οποία οφείλεται στην επισώρευση διαρθρωτικών προβλημάτων στο κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης κατά τη διάρκεια μιας περιόδου ταχύρυθμης ανάπτυξης.

Η επισώρευση των διαρθρωτικών προβλημάτων έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, η οποία οδηγεί σε παρατεταμένη κάμψη των επενδύσεων, της παραγωγής, της απασχόλησης και των εισοδημάτων και σε αντίστοιχη αύξηση της ανεργίας. Το γεγονός ότι οι οικονομικές κρίσεις οφείλονται σε διαρθρωτικά αίτια σημαίνει ότι οι επεκτατικές πολιτικές, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις συντελούν σε μια πρόσκαιρη ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας, παράλληλα δημιουργούν πληθωριστικά φαινόμενα και δεν μπορούν να οδηγήσουν στην έξοδο της οικονομίας από την κρίση. Για να γίνει αυτό χρειάζονται διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες θα αποκαταστήσουν την κερδοφορία των επιχειρήσεων κι έτσι θα οδηγήσουν σε επιτάχυνση των επενδύσεων, της παραγωγικής δραστηριότητας, της απασχόλησης και των εισοδημάτων.

Οι διαρθρωτικές αλλαγές που βγάζουν την οικονομία από την κρίση συνεπάγονται σημαντικές αλλαγές του τρόπου λειτουργίας της οικονομίας: δημιουργούνται νέοι ηγετικοί κλάδοι ή/και εκσυγχρονίζονται ορισμένοι από τους παλαιούς, εκσυγχρονίζονται οι δεξιότητες του εργατικού δυναμικού, αλλάζει ο τρόπος παρέμβασης του δημόσιου τομέα και του τραπεζικού συστήματος στην οικονομία, τέλος μεταβάλλεται η θέση της κάθε εθνικής οικονομίας στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας. Με άλλα λόγια, δημιουργείται ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας.

Η πραγματοποίηση των διαρθρωτικών αλλαγών που σηματοδοτούν το νέο μοντέλο ανάπτυξης που ξαναβάζει την οικονομία σε μια τροχιά ταχύρυθμης ανάπτυξης συντελούνται εν μέρει ως αποτέλεσμα της λειτουργίας του μηχανισμού των αγορών και εν μέρει ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων παρεμβάσεων της οικονομικής πολιτικής. Οι διορθωτικοί αυτοί μηχανισμοί της αγοράς συνδέονται αφενός με την αναδιάρθρωση του ιδιωτικού κεφαλαίου (των ιδιωτικών επιχειρήσεων) και αφετέρου με την αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας.

1.3.1 Αναδιάρθρωση του Ιδιωτικού Κεφαλαίου

Η σοβαρή και παρατεταμένη κάμψη της παραγωγικής δραστηριότητας εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με τη χαμηλή κερδοφορία, έχουν ως αποτέλεσμα τη διακοπή της λειτουργίας των ζημιογόνων μονάδων πολλών επιχειρήσεων, όπως και την απόσυρση του περισσότερο απαρχαιωμένου και λιγότερο αποδοτικού κεφαλαιουχικού εξοπλισμού από τις μονάδες που εξακολουθούν να λειτουργούν.

Πολλές από τις λιγότερο αποδοτικές επιχειρήσεις καθίστανται ζημιογόνες στη διάρκεια των οικονομικών κρίσεων. Άλλες από αυτές χρεοκοπούν ενώ άλλες εξαγοράζονται από περισσότερο αποδοτικές επιχειρήσεις, οι οποίες και τις αναδιρθρώνουν με στόχο την βελτίωση της αποδοτικότητας και της κερδοφορίας τους. Εκτός από τις εξαγορές, στη διάρκεια των οικονομικών κρίσεων αυξάνονται οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων, ακόμα και επιχειρήσεων που δεν αντιμετωπίζουν άμεσο πρόβλημα επιβίωσης, με στόχο και πάλι την βελτίωση της αποδοτικότητας και της κερδοφορίας τους.

Επιπλέον, παράλληλα με τις ανωτέρω διαδικασίες, αυξάνονται οι πιέσεις προς τις επιχειρήσεις για υιοθέτηση περισσότερο σύγχρονων και αποδοτικών μεθόδων οργάνωσης της παραγωγικής αλλά και της διοικητικής λειτουργίας τους.

Τέλος, παρατηρείται το φαινόμενο κλάδοι παραγωγικής δραστηριότητας να εγκαταλείπονται κατά την διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης, ενώ νέοι να προκύπτουν και σύντομα να εξελίσσονται σε ηγετικούς, καθώς ανταποκρίνονται στις νεότερες εξελίξεις (π.χ. τεχνολογικοί κ.α.)

1.3.2 Αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας

Κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης συντελούνται αναδιαρθρώσεις και στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, λόγω της αύξησης της ανεργίας, (που δημιουργείται ως αποτέλεσμα της παρατεταμένης κάμψης της παραγωγικής δραστηριότητας), συνήθως περιορίζεται η διαπραγματευτική δύναμη του εργατικού δυναμικού. Η αποδυνάμωση των εργαζομένων συνεπάγεται χαμηλότερες μισθολογικές απολαβές και ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων κι έχει σαν τελικό αποτέλεσμα τη μείωση του εργατικού κόστους κατά μονάδα προϊόντος.

1.4 Οικονομική Πολιτική για την Αντιμετώπιση των Οικονομικών Κρίσεων: Δημιουργία Νέου Προτύπου Ανάπτυξης και Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής⁴

Η αναδιάρθρωση του κεφαλαίου αλλά και της τεχνολογίας στην οποία οδηγεί λειτουργία του μηχανισμού των αγορών αποτελούν σημαντικές συνιστώσες της συνολικής αναδιάρθρωσης της οικονομίας που οδηγεί στη δημιουργία ενός νέου προτύπου οικονομικής ανάπτυξης. Η αναδιάρθρωση αυτή όμως ενισχύεται και συχνά επιταχύνεται με την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων οικονομικής πολιτικής.

Η οικονομική πολιτική που συνδέεται με την αντιμετώπιση των οικονομικών κρίσεων έχει δύο διακριτούς και σε μεγάλο βαθμό αντιτιθέμενους στόχους να επιτελέσει. Ο πρώτος στόχος συνίσταται στην ενίσχυση των διεργασιών που συμβάλλουν στη δημιουργία ενός νέου προτύπου ανάπτυξης που θα ξαναβάλει την οικονομία σε μια τροχιά ταχύρυθμης ανάπτυξης. Ο δεύτερος στόχος συνίσταται στην εφαρμογή μέτρων που συμβάλλουν στην εκτόνωση των δυσμενών οικονομικών συνεπειών που επιφέρει η οικονομική κρίση σε ευρέα στρώματα του πληθυσμού, προκειμένου να αποφευχθούν κοινωνικές αναταράξεις που θα έβραζαν σε δοκιμασία την κοινωνική συνοχή.

1.4.1 Οικονομική Πολιτική και Δημιουργία Νέου Προτύπου Ανάπτυξης

Σ' ό,τι αφορά τον πρώτο στόχο, οι κυβερνήσεις προσπαθούν να προωθήσουν την αναδιάρθρωση της οικονομίας με την εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν:

- Στη δημιουργία νέων ή/και καλύτερων υποδομών, οι οποίες συμβάλλουν στη μείωση του κόστους παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων.

Η λειτουργία μιας οικονομίας που είναι οργανικά ενταγμένη σε ένα ευρύτερο οικονομικό χώρο (ευρωπαϊκό ή/και παγκόσμιο) προϋποθέτει τη σύνδεση των υποδομών της με τα αντίστοιχα δίκτυα των άλλων οικονομιών που είναι ενταγμένες στον ευρύτερο χώρο. Επομένως, η

⁴ Το παρόν τμήμα βασίζεται στις σημειώσεις του καθηγητή Μ. Λαμπρινίδη (Λαμπρινίδης, 2008)

οικονομική πολιτική οφείλει να προωθήσει αυτό τον στόχο που προάγει σημαντικά την αναπτυξιακή διαδικασία.

- Στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και της κατάρτισης του εργατικού δυναμικού.
Όπως ειπώθηκε ήδη, κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης συμβαίνει πολλές φορές, νέοι κλάδοι να δημιουργούνται και αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο στην οικονομία. Για το λόγο αυτό, στη μετάβαση μιας οικονομίας σε ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης σημαντικό ρόλο παίζουν οι διαδικασίες εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού στις διαφοροποιημένες δεξιότητες που απαιτούνται για την εύρυθμη λειτουργία της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτό καταδεικνύεται κι από την σημασία που αποδίδουν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και η Ε.Ε. στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης και στην οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης του εργατικού δυναμικού με έμφαση στις νέες τεχνολογίες.
- Στην ενίσχυση της λειτουργίας των διορθωτικών μηχανισμών της αγοράς.
Ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο οι κυβερνήσεις προσπαθούν να ενισχύσουν την αναδιαρθρωτική λειτουργία του μηχανισμού των αγορών είναι με το να εφαρμόζουν περιοριστικές μακροοικονομικές πολιτικές (πολιτικές λιτότητας). Οι πολιτικές αυτές συνεπάγονται τη διατήρηση της συνολικής ζήτησης σε σχετικά χαμηλά και της ανεργίας σε σχετικά υψηλά επίπεδα, μεγιστοποιώντας έτσι τις πιέσεις τόσο προς τις επιχειρήσεις όσο και προς τους εργαζόμενους να προχωρήσουν στην εφαρμογή διαρθρωτικών αλλαγών που θα βάλουν την οικονομία σε μια νέα πορεία ταχύρυθμης ανάπτυξης.
- Στην θεσμοθέτηση κινήτρων για την πραγματοποίηση επενδύσεων, για τη συγχώνευση και την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων κ.α.
Μέσω θεσμοθέτησης κινήτρων οι κυβερνήσεις προσπαθούν να συμβάλλουν στην αύξηση της αποδοτικότητας του ιδιωτικού κεφαλαίου, ώστε να δημιουργήσουν ένα ελκυστικό επενδυτικό περιβάλλον.

1.4.2 Οικονομική Πολιτική για τη Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής

Η διαδικασία της οικονομικής αναδιάρθρωσης που οδηγεί στην έξοδο της οικονομίας από την κρίση και την επιτάχυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας δεν είναι κοινωνικά ανώδυνη. Απεναντίας, η παρακμή οικονομικών κλάδων, το κλείσιμο παραγωγικών μονάδων και οι περικοπές προσωπικού συνεπάγονται σημαντική αύξηση της ανεργίας, η οποία συχνά είναι μεγάλης διάρκειας (μακροχρόνια ανεργία). Αυτό δημιουργεί δυσβάστακτα οικονομικά προβλήματα σε ευρέα στρώματα του πληθυσμού. Τα προβλήματα αυτά παίρνουν ιδιαίτερα σοβαρές διαστάσεις σε τοπικές κοινωνίες των οποίων η οικονομία βασίζεται σε μια ή σε μικρό αριθμό μονάδων των οποίων η λειτουργία διακόπηκε ή περιορίστηκε δραστικά. Σε τέτοιες περιπτώσεις η τοπική ανεργία συχνά παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοινωνικές αντιδράσεις και να απειλείται η ίδια η κοινωνική συνοχή.

Οι οικονομικές πολιτικές που αποσκοπούν στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής στοχεύουν στην ενίσχυση των κοινωνικών ομάδων στις οποίες πέφτει το μεγαλύτερο βάρος από την αναδιαρθρωτική διαδικασία, ιδιαίτερα των μακροχρόνια ανέργων. Οι πολιτικές αυτές εντάσσονται σε δύο κατηγορίες.

- οικονομικές ενισχύσεις προς τους ανέργους με τη μορφή μεταβιβάσεων, αλλά και οι οικονομικές ενισχύσεις προς μη κερδοφόρες επιχειρήσεις με στόχο τη διατήρηση της λειτουργίας τους έτσι ώστε να αποφευχθεί η παραπέρα διόγκωση της ανεργίας (αν και αυτή η τακτική δεν είναι οικονομικά ορθολογική)

- ενίσχυση των ανέργων με σκοπό την επανακατάρτισή τους σε δεξιότητες που βρίσκονται σε ζήτηση στο υπό διαμόρφωση νέο αναπτυξιακό μοντέλο, και οικονομική ενίσχυση επιχειρήσεων με την προϋπόθεση εφαρμογής νέων τεχνολογικών μεθόδων.

Κεφάλαιο 2ο Ιστορική αναδρομή

2.1 Η Ελληνική οικονομία αμέσως μετά την απελευθέρωση -Ελληνοβρετανική Συμφωνία – Σχέδιο Marshall

Η Ελλάδα βγήκε από τον β' παγκόσμιο πόλεμο βαριά πληγωμένη. Σύμφωνα με τον πολεοδόμο και διευθυντή του υπουργείου Ανοικοδόμησης της εποχής, Κωνσταντίνο Δοξιάδη (Δοξιάδης, 1944, σ. 98), πέρα από τις τεράστιες ανθρώπινες απώλειες (υπολογίζονται σε 530.000, ήτοι 7% του συνολικού πληθυσμού κατά την περίοδο 1940-1944), οι υλικές καταστροφές που υπέστη η Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένες.

Το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών είχε μετατραπεί σε ερείπια. Ειδικότερα, οι οδικές αρτηρίες, το σιδηροδρομικό δίκτυο και οι περισσότερες γέφυρες είχαν καταστραφεί, η γέφυρα του Ισθμού είχε ανατιναχθεί, τα λιμάνια της Πάτρας και του Πειραιά είχαν βομβαρδιστεί και το δίκτυο τηλεπικοινωνιών είχε σχεδόν αχρηστευτεί.

Επιπλέον, η ελάττωση των καλλιεργειών και της γεωργικής παράγωγης στα χρόνια της κατοχής ήταν οξύτατη. Ενδεικτικά, (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Έκθεσης Δοξιάδη) η παραγωγή του καπνού μειώθηκε κατά 89%, η αντίστοιχη μείωση για το βαμβάκι έφτασε στο 75% για τα έτη 1941-1944 και η κτηνοτροφία συρρικνώθηκε κατά 40%. Βαρύτατο πλήγμα δέχτηκε και η ελληνική ναυτιλία, που ενώ πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκονταν στην ένατη θέση της παγκόσμιας χωρητικότητας, στα χρόνια του πολέμου έχασε το 74,5% του εμπορικού στόλου της.

Ο δευτερογενής τομέας της παραγωγής και ιδιαίτερα οι βιοτεχνίες μεταποίησης, οι οποίες κατά τον μεσοπόλεμο αποτελούσαν την ραχοκοκαλιά της ελληνικής βιοτεχνίας βρισκόταν σε καθίζηση λόγω των σοβαρών ελλείψεων σε πρώτες ύλες και καύσιμα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Τραπεζής της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 1947, σ. 85) συνολικά το επίπεδο βιομηχανικής παραγωγής το 1945 ανερχόταν στο 1/3 της προπολεμικής της δραστηριότητας.

Τα χρηματικά διαθέσιμα της ελληνικής οικονομίας είχαν εξανημιστεί, αφού κατά την διάρκεια της κατοχής οι κατακτητές διόρισαν επιτρόπους στην Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) με εξαιρετικά διευρυμένες αρμοδιότητες. Μάλιστα οι απαιτήσεις των δυνάμεων κατοχής έφτασαν στο σημείο να ζητηθεί η καταβολή χρηματικής εισφοράς προς τις δυνάμεις του Άξονα για την αντιμετώπιση των εξόδων τους, η οποία πραγματοποιήθηκε μέσω της παροχής προσωρινών προκαταβολών εκ μέρους της ΤτΕ προς το Δημόσιο (Ψαλιδόπουλος, 2014, σσ. 153-5).

Επιπλέον, η σημαντικότερη παθολογία της Ελληνικής οικονομίας που αναπτύχθηκε στα χρόνια της κατοχής ήταν η πλήρης απαξίωση του εθνικού νομίσματος, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία της Τραπεζής της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 1947, σ. 25), ο τιμάρριθμος ανήλθε 2.305.984.911 τον 10/1944, σε σύγκριση με τον 4/1941 (μήνας βάσης, τιμάρριθμος κόστους ζωής :1).

Ενδεικτικό της καταβάρθρωσης της δραχμής ήταν ότι κατά τον μήνα Οκτώβριο του 1944, τέθηκαν σε κυκλοφορία από την ΤτΕ τραπεζογραμμάτια ονομαστικής αξίας 500 εκατ. δραχμών (7/10/1944), 2 δισεκ. δραχμών (12/10/1944), 10 και 100 δισεκ. δραχμών (23/10/1944) (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 163).

Έτσι, η Ελληνική Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας επιστρέφοντας στην Αθήνα από την Μέση Ανατολή, κλήθηκε να δώσει άμεσες λύσεις προκειμένου να ανασυγκροτήσει την ελληνική οικονομία και κοινωνία. Απευθύνθηκε σε δυο διακεκριμένους οικονομολόγους της εποχής στον Συνδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, Ξενοφώντα Ζολώτα και στον καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Κυριάκο Βαρβαρέσο, οι οποίοι και κατέθεσαν δυο διαφορετικές προσεγγίσεις.

2.1.1 Πρώτη απόπειρα σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας - Νομισματική Μεταρρύθμιση

Η Επιτροπή Οικονομικών και Προμηθειών, που συστάθηκε στα τέλη του Οκτωβρίου του 1944 (κυρίως από Βρετανούς αξιωματούχους και με την συμμετοχή μικρού αριθμού αμερικανών συμβούλων) και ουσιαστικά ανέλαβε την διαχείριση της οικονομικής πολιτικής είδε θετικά την σχετικά φιλελεύθερη δέσμη ενεργειών που πρότεινε ο Ξ. Ζολώτας. Στις 11 Νοεμβρίου του 1944, ανακοινώθηκε η νομισματική μεταρρύθμιση από την ελληνική κυβέρνηση, με την οποία προβλέπονταν η κυκλοφορία της Νέας Δραχμής η οποία θα αντικαθιστούσε την παλαιά σε σχέση 1 προς 50 δισεκατομμύρια(!), ενώ η ισοτιμία της σε σχέση με την χάρτινη Αγγλική λίρα θα κυμαίνονταν στα επίπεδα της προπολεμικής σχέσης των δύο νομισμάτων (Σταθάκης, 2004, σ. 68).

Στα πλαίσια της νομισματικής μεταρρύθμισης προβλέφθηκε ότι όλα τα δάνεια και οι υποχρεώσεις σε παλαιές δραχμές θα μετατρέπονταν βάσει της τρέχουσας σχέσης του νέου νομίσματος με το παλαιό, διαγράφοντας έτσι ουσιαστικά (Ηλιαδάκης, 2011, σ. 217) το έως τότε δημόσιο χρέος. Παρόλα αυτά, τα βάρη από τις δανειακές συμβάσεις σε ξένα νομίσματα ή σε χρυσό εξακολουθούσαν να υφίστανται, δεδομένης και της υποτίμησης της νέας δραχμής που ακολούθησε. Στη συνέχεια, η ΤτΕ κλήθηκε να παρέμβει στην ελεύθερη αγορά και να συγκρατήσει τον υπερπληθωρισμό του νέου νομίσματος με πώληση χρυσών λυρών.

Ωστόσο, εκ του αποτελέσματος φάνηκε ότι η συγκεκριμένη πολιτική είχε αρκετές αδυναμίες καθώς δε συνδύαστηκε και από μια δέσμη μέτρων δημοσιονομικής πολιτικής προς την κατεύθυνση της νομισματικής σταθεροποίησης. Έτσι, η κυκλοφορία του χρήματος αυξήθηκε κατακόρυφα κι ο υπερπληθωρισμός συνέχιζε την ανοδική του πορεία κι εν τέλει το εγχείρημα της πρώτης μεταπολεμικής νομισματικής μεταρρύθμισης κρίθηκε αποτυχημένο κι οδήγησε τον Ξ. Ζολώτα σε παραίτηση.

Εν τω μεταξύ, την 1/3/1945 υπογράφηκε συμφωνία παροχής βοήθειας μεταξύ του ελληνικού κράτους και του Οργανισμού Περίθαλψης και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών ή αλλιώς όπως είναι ευρύτερα γνωστός ως UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).

Η UNRRA ήταν ένας διεθνής οργανισμός, ο οποίος ιδρύθηκε το 1943 από 44 έθνη, κι εντάχτηκε υπό τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1945. Κυρίαρχο ρόλο σε αυτόν διαδραμάτιζαν οι Η.Π.Α. Ιδρυτικός σκοπός ήταν «να σχεδιάσει, συντονίσει, διαχειριστεί ή να μεριμνά για τη διαχείριση, μέτρων για την ανακούφιση των θυμάτων πολέμου σε οποιαδήποτε περιοχή των Ηνωμένων Εθνών, μέσω της παροχής τροφίμων, καυσίμων, ρουχισμού, καταφυγίου και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και άλλων βασικών υπηρεσιών..» (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, 1943)

Η συμφωνία με την UNRRA προέβλεπε την παροχή τροφίμων, ειδών ιματισμού και διάφορων αγροτικών και βιομηχανικών ειδών ώστε να καλυφθούν οι άμεσες ανάγκες του πληθυσμού και να προωθηθεί η ανασυγκρότηση του κράτους. Τα εφόδια πωλούνταν σε τιμές που όριζε ειδική επιτροπή που μετείχαν και εκπρόσωποι της UNRRA. Μετά την αφαίρεση των εξόδων διαχείρισης τα χρήματα πήγαιναν στα ταμεία του κράτους κι αποτέλεσαν μια πηγή εσόδων για να καλύψει τις διάφορες δαπάνες του. Στον πίνακα 1 του παραρτήματος παρατίθεται η αξία της ξένης βοήθειας κατά το διάστημα μεταξύ Απριλίου του 1945 και Μαΐου του 1947.

Παρόλα αυτά, κατά την διάθεση των αγαθών, πολλές φωνές διαπίστωναν ανισότητες και ήταν διάχυτη η δυσαρέσκεια για τον τρόπο διανομής τους. Ακόμη κι εκ μέρους των Η.Π.Α δεν υπήρχε ικανοποίηση για τη διαχείριση των εφοδίων της UNRRA καθώς πίστευαν ότι τα εφόδια παρέμεναν αδιάθετα σε αποθήκες ή κατέληγαν στην μαύρη αγορά (Στασινόπουλος, 2010).

2.1.2 Η δεύτερη απόπειρα ανασυγκρότησης της οικονομίας - Πείραμα Βαρβαρέσου

Κι ενώ η χώρα, στο τέλος του 1944, βιάζε προς την εμφύλια σύγκρουση, με το πολιτικό και κοινωνικό τοπίο να έχει γίνει εκρηκτικό (Δεκεμβριανά, συμφωνία της Βάρκιζας, διαδοχικές παραίτησεις των κυβερνήσεων) η οικονομία βυθίζεται σε ακόμα μεγαλύτερη περιδίνηση. Μετά την παραίτηση του Ξ. Ζολώτα, ο Κ. Βαρβαρέσος τοποθετείται στην Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδας, έχοντας ως πρωταρχικό σκοπό την συγκράτηση των τιμών. Σύντομα, μάλιστα, αναλαμβάνει και παράλληλα καθήκοντα αντιπροέδρου της κυβέρνησης και υπεύθυνου για το σύνολο της οικονομικής πολιτικής.

Ο Βαρβαρέσος ήταν κεϋνσιανός κι επομένως υποστηρικτής της ενεργού παρέμβασης του κράτους στα οικονομικά δρώμενα. Πρώτο του μέλημα ήταν η επανέναρξη της παραγωγικής δραστηριότητας καθώς ήταν πεπεισμένος ότι η ελληνική οικονομία διέθετε άφθονους παραγωγικούς πόρους τους οποίους θα μπορούσε να αξιοποιήσει επαρκώς.

Η φιλοσοφία του ήταν η επιβολή κρατικών ελέγχων κυρίως στη διαδικασία της παραγωγής, καθώς και στις τιμές. Με αυτό τον τρόπο, θεωρούσε ότι θα εξαλείφονταν το φαινόμενο της κερδοσκοπίας και θα διασφαλιζόνταν η παράγωγή των αναγκαίων ποσοτήτων αγαθών. Επιπλέον υπό τον στενό έλεγχο, η βιομηχανία θα χρησιμοποιούσε τις τραπεζικές πιστώσεις που θα χορηγούνταν για καθαρά παραγωγικούς σκοπούς, ενώ μέσω του ελέγχου των τιμών θα απομειώνονταν η δυναμική αύξησης του επιπέδου των ονομαστικών μισθών.

Επιπλέον, θεωρούσε τροχοπέδη την χρυσοφιλία και υποστήριξε θερμά την κατάργηση της πολιτικής πώλησης χρυσών λιρών από την ΤτΕ ως μέτρο στήριξης του νομίσματος, καθώς αυτό το μέτρο εξαντλούσε αρκετά συναλλαγματικά αποθέματα και συνέβαλλε στην αύξηση της κερδοσκοπικής δραστηριότητας. Κατά την θητεία του η ΤτΕ προχώρησε στην αγορά χρυσών λιρών, κι αναπροσάρμοσε (υποτίμησε) την αξία της νέας δραχμής έναντι της στερλίνας και του δολαρίου (από 1£ /600 δρχ. σε 1£ / 2.000 δρχ. και 1\$/150 δρχ. σε 1\$ /500 δρχ.).

Έτσι, άμεσα τα μεταναστευτικά εμβάσματα αυξήθηκαν, βελτιώνοντας παράλληλα και τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας.

Όσον αφορά την αντιμετώπιση του υπερπληθωρισμού έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην επέκταση του δικτύου διανομής με δελτίο σε είδη πρώτης ανάγκης, εισαγόμενα και εγχώρια. Στο δημοσιονομικό σκέλος, επιδίωξη του ήταν η μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού μέσω των πολιτικών της άμεσης φορολογίας, της φορολόγησης των κατοχικών κερδών, της περικοπής δαπανών, της βελτίωσης των εσόδων από τα δίκτυα διανομής και της αισθητής μείωσης των δημοσίων υπαλλήλων. Επιπρόσθετα, πρότεινε την ένταξη του συνόλου των στρατιωτικών δαπανών στον προϋπολογισμό, προκειμένου αυτές να γίνουν περισσότερο διαφανείς και ελέγξιμες (Σταθάκης, 2004, σσ. 78-82).

Κι ενώ θετικές ενδείξεις στην οικονομία είχαν αρχίσει να διαφαίνονται (περιορισμός του ελλείμματος του προϋπολογισμού, τιθάσευση του πληθωρισμού και της ισοτιμίας της χρυσής λύρας, μείωση του κόστους διαβίωσης), οι έντονες αντιδράσεις δεν άργησαν να φανούν από τους θιγόμενους παραγωγικούς φορείς (ΣΕΒ). Ακολούθησε μια περίοδος έντονης αντιπαράθεσης που έληξε τελικά την 1η Σεπτεμβρίου του 1945, με την παραίτηση Κ. Βαρβαρέσου.

Μετά το άδοξο τέλος της φιλόδοξης προσπάθειας που κράτησε μόλις τρεις μήνες κι έμεινε στα οικονομικά χρονικά ως «πείραμα Βαρβαρέσου», η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας επιδεινώθηκε ραγδαία. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού διογκώθηκε σε λίγους, μόνο, μήνες και από 25% τον Ιούλιο άγγιξε το 43% τον Δεκέμβρη, ενώ στο ίδιο διάστημα η αξία της χρυσής λίρας οκταπλασιάστηκε και η κυκλοφορία τραπεζογραμματίων τριπλασιάστηκε (Δρακάτος, 1997, σ. 15). Εν μέσω μεγάλων

απεργιακών κινητοποιήσεων, ο πληθωρισμός κάλπαζε και οι ονομαστικές αυξήσεις των μισθών δεν μπορούσαν να συγκρατήσουν την ραγδαία πτώση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών.

2.1.3 Ελληνοβρετανική Συμφωνία του Λονδίνου, 1946

Η Μεγάλη Βρετανία, που μετά την απελευθέρωση έχει αποστολή της στην Αθήνα κι επιθυμούσε την επικράτηση των φιλοδυτικών δυνάμεων, σύναψε τον Ιανουάριο του 1946 διακρατική συμφωνία μεταξύ Λονδίνου και Αθήνας με διάρκεια ισχύος 18 μηνών που προέβλεπε την άμεση χορήγηση στην Ελλάδα δανείου ύψους 10 εκατομμυρίων λιρών. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης την διαγραφή παλαιότερων χρεών ύψους 46,5 εκατομμυρίων λιρών εκ μέρους της Βρετανίας, την πώληση ρουχισμού, μηχανολογικού εξοπλισμού, πρώτων υλών από τα πλεονάζοντα υλικά του πολέμου και την υποστήριξη για την εξασφάλιση δανείων από την Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης που πρόσφατα είχε ιδρυθεί με την συμφωνία του Bretton Woods (Σταθάκης, 2004, σ. 86).

Σε αντάλλαγμα, η Ελληνική κυβέρνηση αποδέχτηκε να θέσει την νομισματική πολιτική της χώρας, υπό τον έλεγχο μίας νέας - ειδικά συγκροτημένης για αυτό τον σκοπό - πενταμελούς Νομισματικής Επιτροπής, στην οποία θα συμμετείχαν με δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) ένας Βρετανός και ένας Αμερικανός. Η συμφωνία προέβλεπε τέλος, τη νέα υποτίμηση της δραχμής και άμεση λήψη μέτρων μείωσης του ελλείμματος του προϋπολογισμού κι ενθάρρυνσης ιδιωτικών εισαγωγών. Επιπλέον, συμφωνήθηκε η εγκατάσταση στην Αθήνα, Βρετανικής Οικονομικής Αποστολής (British Economic Mission), η οποία θα παρείχε τεχνική υποστήριξη και θα είχε μόνο συμβουλευτικό ρόλο σε θέματα οικονομικής, βιομηχανικής και νομισματικής πολιτικής (Σταθάκης, 2004, σ. 87).

Κι ενώ η οικονομία αρχικά αντέδρασε θετικά (βελτίωση του κλίματος, συγκράτηση των τιμών, αύξηση προσφοράς αγαθών μέσω εισαγωγών, εντυπωσιακή αύξηση της δανειοδότησης της γεωργίας και της βιομηχανίας (Ψαλιδόπουλος, 2014, σσ. 179-80), διπλασιασμός της γεωργικής παραγωγής), το φθινόπωρο του 1946 η απομείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων και η επερχόμενη αποχώρηση της UNRRA από την Ελλάδα ανάγκασε την ελληνική κυβέρνηση να αναζητήσει εκ νέου, εξωτερική βοήθεια από το Λονδίνο.

Η Βρετανία, αφενός γιατί ήταν δυσαρεστημένη με την ελληνική κυβέρνηση και δημόσια διοίκηση (τις χαρακτήριζαν «μηχανισμό εξυπηρέτησης ιδιωτικών οικονομικών συμφερόντων») (Σταθάκης, σ. 8), αφετέρου γιατί αντιμετώπιζε η ίδια σοβαρά οικονομικά προβλήματα, κληροδοτημένα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ανακοινώνει στην Ουάσιγκτον στις αρχές του 1947 την απόφαση της να αποσυρθεί από την Ελλάδα, θέτοντας τους Αμερικανούς προ του διλήματος της ανάληψης της «κηδεμονίας» της ή της εγκατάλειψης στην τύχη της, που θα συνεπάγονταν επί της ουσίας την επέκταση των Σοβιετικών στα Βαλκάνια.

2.1.4 Η Αμερικανική βοήθεια

Η αμερικανική αντίδραση ήταν άμεση. Ο Πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν με επίμονες προσπάθειες έπεισε το Κογκρέσο να περάσει το νομοσχέδιο που προέβλεπε την παροχή άμεσης οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα (300 εκατ. δολαρίων). Στην ιστορική ομιλία του στο Κογκρέσο (Truman Library Public Papers, 1947) κατά την ψήφιση του νομοσχεδίου, ο Τρούμαν ανέλυσε μια νέα πολιτική που έμεινε στην ιστορία ως «Δόγμα Τρούμαν» και σηματοδότησε την έναρξη μιας στρατηγικής μακράς διάρκειας με την ανάμιξη της Ηνωμένων Πολιτειών στα τεκταινόμενα στην Ευρώπη προκειμένου να ανασχεθεί η σοβιετική επέκταση.

Ταυτόχρονα εστάλη στην Ελλάδα αποστολή υπό τον επικεφαλής Paul A. Porter (μέλος του οικονομικού επιτελείου στην κυβέρνηση Ρουσβελτ) με σκοπό να μελετήσει την Ελληνική Οικονομία και να προτείνει δέσμη μέτρων για την εξειδίκευση του επερχόμενου προγράμματος οικονομικής βοήθειας.

Τα συμπεράσματα της έκθεσης ήταν αποκαρδιωτικά (Σταθάκης, 2004, σσ. 149-151): η ελληνική κυβέρνηση αναφέρονταν ως καθεστώς «αντιδραστικό» και «αυταρχικό» που χρησιμοποιεί μεθόδους που απείχαν πολύ από τα δημοκρατικά ιδεώδη. Το πολιτικό σύστημα περιγραφόταν ως διεφθαρμένο, με τους πολιτικούς να χρησιμοποιούν την θέση και την επιρροή τους για προσωπικό οικονομικό όφελος, για εξυπηρέτηση ημετέρων και ευνοϊκή μεταχείριση ψηφοφόρων παραβλέποντας το δημόσιο συμφέρον. Επίσης, έκανε λόγο για Έλληνες επιχειρηματίες με ροπή προς την κερδοσκοπία και για αναποτελεσματική και διαβρωμένη δημόσια διοίκηση.

Μια γλαφυρή περιγραφή της κατάστασης από ένα μέλος της αποστολής του Porter δημοσιεύτηκε στις 23-1-1947 στην εφημερίδα «Ελευθερία». Μεταξύ άλλων ανέφερε: *«Η Ελλάδα είναι η πιο παράξενη χώρα στον κόσμο. Είναι η μόνη χώρα όπου η καταστροφή των αγαθών συνεχίζεται ενώ οι άλλες χώρες ανασυγκροτούνται. Είναι η μόνη η οποία έχει πολεμικές δαπάνες σε καιρό ειρήνης. Είναι η μόνη που αδυνατεί να πληρώσει τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και παρόλα αυτά προσλαμβάνει νέους. Είναι η μόνη χώρα όπου το βάρος των καταστροφών πέφτει στους ώμους αυτών που είναι οικονομικά φτωχοί, ενώ η οικονομική ολιγαρχία παραμένει χωρίς βάρη. Η μόνη γη που δεν έχει συνείδηση των προβλημάτων της και ούτε σκέφτεται γι αυτά. Η μόνη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο που επιδεικνύει μία καθαρά αποικιακή κουλτούρα, έτσι ώστε μία άβυσσος διαχωρίζει τη μεγάλη μάζα των ανθρώπων από μία προνομιούχα μειοψηφία. Η μόνη χώρα όπου όλα γίνονται χωρίς πρόγραμμα και το κοινό συμφέρον δεν υπολογίζεται.»* (Σταθάκης, 2004, σ. 147)

Η έκθεση του Porter κατέληγε στην εισήγηση μιας δέσμης διαρθρωτικών αλλαγών για την ελληνική οικονομία (αναφορικά με την στήριξη της βιομηχανίας, τον εκσυγχρονισμό και την βελτίωση παραγωγικότητας του γεωργικού τομέα, την προώθηση έργων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ισοσκέλιση του προϋπολογισμού μέσω περιορισμού δαπανών (μείωση επιδοτήσεων / επιχορηγήσεων, αριθμού υπουργείων και δημοσίων υπαλλήλων, περιορισμού στρατιωτικών δαπανών) και βελτίωσης των εσόδων (μέσω της αύξησης των φόρων). Τέλος, έθετε σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την εκταμίευση της επερχόμενης αμερικανικής βοήθειας την πολύ στενή παρακολούθηση κι έλεγχο της ελληνικής κυβέρνησης κατά την εφαρμογή των ανωτέρω μέτρων.

Στις 5 Ιουνίου του 1947, ο υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α George Marshall, σε ομιλία του στο πανεπιστήμιο του Harvard, περιέγραψε τις γενικές αρχές της οικονομικής πολιτικής των Η.Π.Α, στην Ευρώπη. Η οικονομική βοήθεια των Η.Π.Α έμεινε γνωστή με τον όρο «Σχέδιο Μάρσαλ», και είχε σκοπό την υποστήριξη των καταστραμμένων οικονομιών της γηραιάς ηπείρου ώστε να βρεθούν ξανά στον δρόμο της ανάπτυξης και της ευημερίας, που θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση για να επέλθει πολιτική σταθερότητα κι απομάκρυνση του ενδεχομένου σοβιετικής επέκτασης.

Λίγες ημέρες μετά, στις 20η Ιουνίου του 1947 υπογράφεται στην Αθήνα, η επίσημη συμφωνία για την παροχή της οικονομικής βοήθειας κι ακολουθεί η εγκατάσταση της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα (AMAG - American Mission for Aid to Greece), με συνολικό προσωπικό 700 ατόμων εκ των οποίων οι 300 Αμερικανοί.

Η οικονομική βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλ παρουσιάζεται στους πίνακες 2, 3, 4 του παραρτήματος. Ακολουθώντας πιστά τις συμβουλές της έκθεσης Porter, η αποστολή εγκαθίδρυσε ένα αυστηρό καθεστώς ελέγχου ούτως ώστε να διασφαλίζεται ότι τα απεσταλμένα κονδύλια θα απορροφούνταν για τον πρωταρχικό σκοπό της σταθεροποίησης της οικονομίας. Άμεσα δημιουργήθηκαν επιτροπές σχεδόν αντίστοιχες με τα ελληνικά υπουργεία (Σταθάκης, 2004, σ. 187).

Βασική επιδίωξη της πολιτικής που εφάρμοσε η AMAG ήταν ισοσκέλιση του προϋπολογισμού. Έτσι, εφαρμόστηκαν δραστικές περικοπές των δαπανών κι επιβολή έκτακτης φορολογίας σε όλες τις εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες, δημιουργώντας μεγάλες αντιδράσεις από τους θιγόμενους. Επιπλέον επιβλήθηκε η τήρηση λογιστικών βιβλίων στις επιχειρήσεις και αυξήθηκαν τα πρόστιμα για την φοροδιαφυγή.

Επίσης, λήφθηκαν μέτρα για τον περιορισμό των δημοσίων υπαλλήλων ενώ παράλληλα χορηγήθηκαν σημαντικές αυξήσεις στους μισθούς του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα προκειμένου να καλλιεργηθεί ένα θετικό «ψυχολογικό» κλίμα στην οικονομία.

Όσον αφορά στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, αρχικά καταργήθηκε η πολιτική του χρυσού, στην πορεία και υπό την πίεση πληθωριστικών πιέσεων το μέτρο επαναφέρθηκε. Επιπρόσθετα, πάρθηκαν μέτρα για τον περιορισμό των εισαγωγών και την προώθηση των εξαγωγικών προϊόντων του πρωτογενούς τομέα παραγωγής, μέσω υπογραφής διμερών συμφωνιών.

Επίσης, συστάθηκε το Ταμείο Αντικαταβολών το οποίο χρηματοδότησε ένα περιορισμένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης για τη εποχή. Επρόκειτο για ένα αποθεματικό σε δραχμές που δημιουργούνταν από την πώληση των εισαγωγικών προϊόντων της AMAG τα οποία πωλούνταν από το δημόσιο, και το αντίτιμο της συναλλαγής καταθέτονταν στο εν λόγω Ταμείο. Το πρόγραμμα ανασυγκρότησης ανατέθηκε στην αμερικανική κρατική υπηρεσία United States Army Corps of Engineers και συμπερίλαβε μέρος μόνο των αναγκαίων για την εποχή έργων όπως, την αποκατάσταση του Ισθμού της Κορίνθου, του λιμανιού του Πειραιά, του σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου Αθήνας Θεσσαλονίκης.

Στη δεύτερη αναθεώρηση τον Μάρτιο του 1948 η Economic Cooperation Administration (ECA/G) που είχε εν τω μεταξύ αντικαταστήσει την αποστολή της AMAG μετέφερε πόρους από το πολιτικό στο στρατιωτικό τομέα για την περαιτέρω ενίσχυση του στρατού προκειμένου να τερματιστεί ο εμφύλιος και να αποφευχθεί η κομμουνιστική επικράτηση.

Εν τω μεταξύ στο τέλος του 1948 υπογράφηκε σύμβαση (Τράπεζα της Ελλάδος, 1948, pp. 288-299) για βιομηχανικά και γεωργικά δάνεια μεταξύ της Ελληνικής κυβέρνησης και των Η.Π.Α. Τα μεγαλύτερα δάνεια της εποχής παρουσιάζονται στον πίνακα 5 του παραρτήματος.

Με το τέλος του εμφυλίου και την ήττα των αντάρτικων δυνάμεων τον Αύγουστο του 1949, η απόλυτη προτεραιότητα αναμενόταν να είναι η ανοικοδόμηση η ανάπτυξη της χώρας.

Το κλίμα έδειχνε να βελτιώνεται, με την αγροτική και βιομηχανική παραγωγή να αγγίζουν και να ξεπερνούν τα προπολεμικά επίπεδα. Παρόλα αυτά, τόσο οι εσωτερικές, όσο και οι εξωτερικές συγκυρίες στάθηκαν ιδιαίτερα αρνητικές. Οι ελληνικές κυβερνήσεις έδειχναν απροθυμία να περιορίσουν τις στρατιωτικές δαπάνες και να εφαρμόσουν τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις, ενώ η έναρξη των εχθροπραξιών στην Κορεατική χερσόνησο άλλαξε άρδην τις πολιτικές, στρατιωτικές και οικονομικές προτεραιότητες των Η.Π.Α. με αποτέλεσμα την σημαντική περικοπή του ελληνικού προγράμματος.

2.1.5 Η πρώτη αποστολή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στην Ελλάδα.

Εν τω μεταξύ στην Ουάσιγκτον ιδρύεται στις 27 Δεκεμβρίου του 1945 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο - Δ.Ν.Τ. (International Monetary Fund - I.M.F) ως μέρος της συμφωνίας της Διεθνούς Νομισματικής και Χρηματοδοτικής Συνδιάσκεψης (United Nations Monetary and Financial Conference) που έλαβε χώρα στο Bretton Woods, με πρωταρχικό σκοπό τη διασφάλιση της σταθερότητας του διεθνούς νομισματικού συστήματος και του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Η πρώτη αποστολή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου που έφτασε στην Ελλάδα το 1950, είχε σαν εντολή την εκτίμηση της κατάστασης της Ελληνικής οικονομίας και την αναζήτηση τρόπων και μέσων για την σταθεροποίηση της.

Η σχετική έκθεση που εκπονήθηκε, απέδιδε τις έντονες πληθωριστικές πιέσεις στον ελλειμματικό προϋπολογισμό και την μεγέθυνση των πιστωτικών πόρων. Στο νομισματικό τομέα, η έκθεση θεωρούσε ότι για το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου που άγγιζε το 70% (Σταθάκης, 2004, p. 367) αιτία ήταν η υπερτιμημένη δραχμή. Έτσι πρότεινε μια «γενναία» υποτίμηση της δραχμής (όχι κάτω από 30%). Επιπλέον, πρότεινε η αύξηση των εσόδων μέσω άμεσης φορολογίας, τη μείωση των πιστώσεων στην οικονομία, την περικοπή των αγροτικών επιδοτήσεων και την σταθεροποίηση της κυκλοφορίας του νομίσματος. Επιπρόσθετα, εισηγούνταν την πλήρη αλλαγή του ρόλου της ξένης βοήθειας, η οποία δεν θα έπρεπε να καλύπτει τα ελλείμματα του προϋπολογισμού και την εισαγωγή καταναλωτικών ειδών, αλλά να διοχετευόταν αυστηρά στην ανασυγκρότηση της χώρας και την αγορά εισαγόμενων πρώτων υλών και τεχνολογικού εξοπλισμού.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έκθεσης της Αποστολής του Δ.Ν.Τ, η υποτίμηση θα διευκόλυνε την απελευθέρωση των τιμών, την αύξηση των εξαγωγών ενώ παράλληλα θα συμπίεζε τις εισαγωγές, θα ενθάρρυνε τις εγχώριες και ξένες επενδύσεις και θα καθιστούσε εφικτή την κατάργηση της πολιτικής του χρυσού.

2.1.6 Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα 1951-1952

Τον Φεβρουάριο του 1951, η ελληνική κυβέρνηση και η ECA/G, ανακοίνωσαν με κοινή τους δήλωση, πακέτο μέτρων που θα πλαισίωνε την νέα σταθεροποιητική πολιτική στην Ελλάδα και θα αφορούσε χρονικά την επόμενη διετία. Στόχος ήταν ο περιορισμός του δημοσιονομικού ελλείμματος και του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου.

Σε πρώτη φάση, προβλέπονταν επέκταση του συστήματος διανομής με δελτίο για το σύνολο του πληθυσμού προκειμένου να σταθεροποιηθούν τα επίπεδα τιμών των βασικών ειδών διατροφής κι ένδυσης, απελευθέρωση των τιμών με εξαίρεση τα βασικά αγαθά, επιβολή φορολογίας στην χρήση συναλλάγματος (για περιορισμό των εισαγωγών) και περιορισμό της κυκλοφορίας του νομίσματος. Σε δεύτερη φάση, προβλέπονταν περιορισμός των πιστώσεων από τις εμπορικές τράπεζες στο εμπόριο, τη βιομηχανία και τη γεωργία και η πλήρης κατάργηση της αγοράς του χρυσού με την απαγόρευση κάθε μετατροπής της δραχμής σε χρυσές λίρες. Στην τρίτη φάση, το πρόγραμμα προέβλεπε την υποτίμηση της δραχμής, σύμφωνα με τις υποδείξεις της έκθεσης του Δ.Ν.Τ. Στην τέταρτη και τελευταία φάση, προβλέπονταν σταδιακή κατάργηση του φόρου επί της χρήσης συναλλάγματος, του συστήματος διανομής με δελτίο και την απελευθέρωση των αγορών σε όλα τα εμπορεύματα. (Σταθάκης, 2004, σ. 397)

2.1.7 Η υποτίμηση του 1953

Οι δυο πρώτες φάσεις του προγράμματος επέφεραν ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, τόσο στον δημοσιονομικό, όσο και στον νομισματικό τομέα. Οι στόχοι του περιορισμού του ελλείμματος του προϋπολογισμού και της σταθεροποίησης της κυκλοφορίας του νομίσματος επετεύχθησαν κι ο πληθωρισμός εξουδετερώθηκε σχεδόν κατά το 1952.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών περιορίστηκε αισθητά μέσω μείωσης των εισαγωγών, κυρίως ειδών πολυτελείας και υλοποίησης διακρατικών συμφωνιών για εξαγωγή καπνών. Στην κατεύθυνση αυτή, η κυβέρνηση υιοθέτησε πολιτική επιδοτήσεων στους εξαγωγείς καπνού για να καλυφθούν οι

διαφορές με τις διεθνείς τιμές. Επιδοτήσεις δόθηκαν, επίσης, και για άλλα αγροτικά προϊόντα (σταφίδα, ελαιόλαδο κ.λπ.).

Στις 9 Απριλίου του 1953 ο υπουργός συντονισμού και επικεφαλής του οικονομικού επιτελείου της κυβέρνησης, Σπύρος Μαρκεζίνης, έχοντας πάρει την σύμφωνη γνώμη τόσο της Νομισματικής Επιτροπής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Τραπέζης της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 1953, σσ. 44-49), ανακοίνωσε την υποτίμηση της δραχμής κατά 50%, καθορίζοντας την ισοτιμία της με το δολάριο σε 1 προς 30.000 (από 15.000 που ήταν η ισοτιμία πριν την υποτίμηση). Το Μάιο του 1954 αποφασίστηκε, για να σηματοδοτηθεί και σε ψυχολογικό επίπεδο η τομή με το παρελθόν, η περικοπή των τριών μηδενικών από το χιλιόδραχμο και η ισοτιμία δραχμής δολαρίου ορίστηκε στο 1\$=30 δραχμές.

Έτσι εγκαινιάστηκε η είσοδος της δραχμής στην πειθαρχία του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods. Κατά την διάρκεια της επόμενης 20ετίας 1953-73, η ισοτιμία του νομίσματος διατηρήθηκε σταθερή και μέσω της σύνδεσης με το δολάριο κρατήθηκε σταθερή και η σχέση της δραχμής με τα υπόλοιπα νομίσματα και τον χρυσό.

Βραχυπρόθεσμα, η συναλλαγματική διόρθωση της δραχμής, σε συνδυασμό με τα μέτρα του σταθεροποιητικού προγράμματος που είχαν προηγηθεί, έφεραν αρνητικές επιπτώσεις, όπως την προσωρινή αύξηση του πληθωρισμού στο 20% το 1953, την αύξηση της ανεργίας και την πρώτη μεταπολεμική στασιμότητα της ελληνικής οικονομίας. Ενδεικτικό είναι ότι ενώ ο δείκτης βιομηχανικής δραστηριότητας εντός του 1950 αυξήθηκε από το 90% στο 120% του αντίστοιχου προπολεμικού, μέχρι τα μέσα του 1953 παρέμεινε στα ίδια επίπεδα. (Σταθάκης, 2004, σ. 427)

2.2 Από την υποτίμηση του 1953 έως την πρώτη ενεργειακή κρίση 1973

Από το 1954 κι έπειτα, οι προσωρινές πληθωριστικές πιέσεις άρχισαν να υποχωρούν και η νομισματική μεταρρύθμιση άρχισε να αποδίδει καρπούς και να δίνει ώθηση στην ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα.

Συμπληρωματικά μέτρα, όπως, η κωδικοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας, οι διακρατικές συμβάσεις (με Η.Π.Α και Μ. Βρετανία) για την αποφυγή της διπλής φορολογίας, ο Ν.2687/1953 «περί επενδύσεων και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού», συνεισέφεραν περαιτέρω στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας.

Στην τριετία 1953-1956 αποκαταστάθηκε η εμπιστοσύνη του κοινού προς το εθνικό νόμισμα, αυξήθηκαν οι τραπεζικές καταθέσεις κι έτσι δόθηκε η δυνατότητα στο τραπεζικό σύστημα να συμβάλει και πάλι στη χρηματοδότηση της οικονομίας. Οι χορηγήσεις, ιδίως προς τη μεταποίηση και τη γεωργία, σημείωσαν ραγδαία αύξηση. Κατά δεύτερο λόγο, η νομισματική μεταρρύθμιση οδήγησε στην εντυπωσιακή αύξηση της εισροής άδηλων πόρων στη χώρα. Η σταθερή δραχμή, αλλά και το γενικότερο αίσθημα ασφάλειας που είχε στο μεταξύ διαμορφωθεί, αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο ώστε οι μετανάστες, οι ναυτικοί και οι εφοπλιστές, να μεταφέρουν το συνάλλαγμα τους στη χώρα και να το μετατρέπουν σε δραχμές, συμβάλλοντας στην αύξηση των συναλλαγματικών εισροών στην ελληνική οικονομία. Ενδεικτικό στοιχείο είναι ότι το 1954 η συμμετοχή του ναυτιλιακού και του μεταναστευτικού συναλλάγματος προσέγγιζε αθροιστικά το 65% των άδηλων πόρων ενώ η συμμετοχή του τουρισμού μετά βίας ξεπερνούσε το 20%.

2.2.1 Ένταξη της Ελλάδος στην Βορειοατλαντική συμμαχία, 1953

Ένα κομβικό σημείο για την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας ήταν η συμφωνία για την ένταξη της Ελλάδας στην Βορειοατλαντική συμμαχία (North Atlantic Treaty Organization - N.A.T.O), τον Φεβρουάριο του 1953.

Σκοπός αυτής της στρατιωτικής αμυντικής συμμαχίας χωρών της Δύσης, ήταν η ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών - μελών σε διάφορους τομείς (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό κ.λπ.), η προώθηση των γεωπολιτικών συμφερόντων και τη αποτροπή της ένοπλης επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας - μέλους από άλλες. Έτσι, οι Αμερικανοί μέσω της ένταξης της Ελλάδας στο NATO διασφάλισαν την αμυντική της θωράκιση, προωθώντας τους ευρύτερους σχεδιασμούς τους για την ανάσχεση της Σοβιετικής απειλής.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να ατονήσει το ενδιαφέρον της Ουάσιγκτον για το πρόγραμμα ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Με την συμφωνία ένταξης της χώρας στο N.A.T.O, η ροή της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας ουσιαστικά σταμάτησε, περιοριζόμενη αποκλειστικά στη χρηματοδότηση στρατιωτικών δαπανών και έργων υποδομής που σχετιζόταν άμεσα με την αμυντική προετοιμασία της χώρας. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση να διατηρεί τις στρατιωτικές της δυνάμεις σε ετοιμότητα, επιβαρύνοντας έτσι τον κρατικό προϋπολογισμό της όσον αφορά τις αμυντικές δαπάνες.

2.2.2 Διαδικασία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ), 1959-1961

Κι ενώ η Ελλάδα διανύει μια ασταθή πολιτικά περίοδο, στα τέλη της δεκαετίας του 1950 στην θέση της πατροπαράδοτης ελληνικής γεωργίας, αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς η βιομηχανική παραγωγή συντελώντας στην εντυπωσιακή οικονομική μεγέθυνση των πρώτων ετών της δεκαετίας του '60. Είναι ενδεικτικό ότι η μέση ετήσια αύξηση του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. κατά την δεκαετία του '60 προσέγγισε το 7,4%, (έναντι 4,4% από το 1954 μέχρι το 1960). (Φραγκιαδής, 2007, σ. 179) Τα ανωτέρω προκύπτουν κι από τα διαγράμματα 1,2, του παραρτήματος.

Κινητήρια δύναμη του ραγδαίου αυτού μετασχηματισμού αποτέλεσε η ανάπτυξη ολοένα και πιο στενών εμπορικών σχέσεων της Ελλάδας με τις αναπτυσσόμενες, με γοργούς ρυθμούς, χώρες της δυτικής Ευρώπης, οι οποίες είχαν ανακάμψει από την καταστροφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και είχαν ενταχθεί δυναμικά στον διεθνή οικονομικό στίβο.

Για να καταστεί δυνατή η περαιτέρω ενδυνάμωση των σχέσεων με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ο Κ. Καραμανλής έθεσε ως στόχο την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά, όταν ακόμη αυτή βρισκόταν στα πρώτα της βήματα. Η συνθήκη της Ρώμης, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.), μόλις είχε υπογραφεί τον Μάρτιο του 1957 μεταξύ της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και των χωρών της BENELUX.

Τον Ιούνιο του 1959 η Ελλάδα είναι το πρώτο κράτος που υποβάλλει αίτηση σύνδεσης με την ΕΟΚ. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκες, τόσο τεχνικά, όσο και πολιτικά κι επισκιάζονταν από ανεκπλήρωτες προπολεμικές δανειακές υποχρεώσεις της Ελλάδας. Μετά από επίμονες πολιτικές διαπραγματεύσεις και κατόπιν της δέσμευσης της Ελλάδας να αποπληρώσει μέρος των υποχρεώσεων της προς τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς ομολογιούχους, τον Ιούλιο του 1961 υπογράφεται η Συμφωνία των Αθηνών για την σύνδεση της Ελλάδας με την κοινότητα. Η συμφωνία είχε περιορισμένη χρονική διάρκεια και σκοπός της ήταν η «*διαρκή και ισόρροπη ενίσχυση των εμπορικών και οικονομικών σχέσεων μεταξύ των Μερών, λαμβανόμενης πλήρως υπόψη της ανάγκης να εξασφαλιστεί η επιτάχυνση της ανάπτυξης της οικονομίας της Ελλάδας και η ανύψωση του επιπέδου απασχολήσεως και των συνθηκών διαβιώσεως του Ελληνικού λαού*» (Δρακάτος, 1997, σ. 73).

Το πρώτο βασικό μέτρο για την προώθηση των σκοπών της Συμφωνίας ήταν σταδιακή τελωνιακή ένωση μεταξύ των χωρών της Ε.Ο.Κ και της Ελλάδας. Κατ' αρχήν και σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας – η οποία προέβλεπε συνολική μεταβατική περίοδο 22 ετών - τα κράτη μέλη της Ε.Ο.Κ, κατήγγησαν, τον Ιούλιο του 1968, το σύνολο των δασμών για τις ελληνικές εξαγωγές προϊόντων μεταποίησης, ενώ η Ελλάδα είχε δεσμευτεί για την σταδιακή υιοθέτηση του κοινού εξωτερικού δασμολογίου μέχρι το 1984.

Δεύτερο ουσιαστικό σημείο της συμφωνίας, ήταν η δέσμευση για ανάπτυξη κοινών δραστηριοτήτων και η εναρμόνιση των αναπτυξιακών πολιτικών μεταξύ της Ελλάδας και της Ε.Ο.Κ. Η γενική αυτή πρόβλεψη, με την πάροδο των χρόνων και την σταδιακή εφαρμογή της, δημιούργησε προβλήματα στην ελληνική οικονομία (και ιδιαίτερα στον γεωργικό τομέα) η οποία είχε δομηθεί για να λειτουργεί μέσα σε ένα προστατευτικό πλαίσιο.

Τέλος, η συμφωνία προέβλεπε την διάθεση οικονομικών πόρων προς την Ελλάδα, προκειμένου η οικονομία της τελευταίας να συγκλίνει κατά το δυνατόν, με αυτές των αναπτυγμένων δυτικών χωρών της Ευρώπης. Ειδικότερα, η Συμφωνία Σύνδεσης προέβλεπε την δυνατότητα αντλήσεως από τα Ταμεία της Ε.Ο.Κ, ποσού 125 εκατομμυρίων δολαρίων, τα οποία θα μπορούσαν να διατεθούν εντός μίας πενταετίας, σε παραγωγικές επενδύσεις.

Η Συμφωνία Σύνδεσης δεν επέφερε την αναμενόμενη άμεση ευνοϊκή επίδραση στις εξωτερικές συναλλαγές της Ελλάδας με τις χώρες της Ε.Ο.Κ, δεδομένου ότι η ποιότητα και παραγόμενη ποσότητα των ελληνικών βιομηχανικών προϊόντων δεν ήταν επαρκής ώστε αυτά να διοχετευτούν στις αγορές της Δύσης και ως εκ τούτου, τα κέρδη της ελληνικής βιομηχανίας από την ουσιαστική κατάργηση του δασμολογίου ήταν πολύ περιορισμένα. Επίσης, περιορισμένη ήταν και η αύξηση της ροής των εισαγωγών από χώρες της Ε.Ο.Κ προς την Ελλάδα παρά τη σταδιακή αποκλιμάκωση των δασμών που προέβλεπε η Συμφωνία.

Τέλος, από τα 125 εκατομμύρια δολάρια που προβλέπονταν για την ενίσχυση της ελληνικής οικονομίας εισέρευσαν στην χώρα μόνο το 55% του συνολικού ποσού, αφού το 1967, η επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος στην Ελλάδα, πάγωσε τη Συμφωνία Σύνδεσης, περιορίζοντας την μόνο στην εφαρμογή των ρυθμίσεων που αφορούσαν την τελωνιακή ένωση (Δρακάτος, 1997, σ. 74). Οι τομείς στους οποίους η θετική επίδραση της σύνδεσης υπήρξε σχετικά άμεση, ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων καθώς και η ενίσχυση της τάσης εγκατάστασης πολυεθνικών εταιριών στην Ελλάδα (Ηλιαδάκης, 2011, σ. 233).

Παρά τη «φτωχή» πρώτη επίδραση της Συμφωνίας Σύνδεσης, όσον αφορά τα αριθμητικά μεγέθη, η ένταξη της Ελλάδας στην ενοποιητική διαδικασία είχε κεφαλαιώδη πολιτική και οικονομική σημασία, επηρεάζοντας τις οικονομικές εξελίξεις στη χώρα. Η σύνδεση της Ελλάδας με την Ε.Ο.Κ αναπροσανατόλισε το ελληνικό εξωτερικό εμπόριο από την οικονομικά στάσιμη Ανατολή στην ακμάζουσα τότε Δυτική Ευρώπη και ενίσχυσε σημαντικά την εμπιστοσύνη στο μέλλον της ελληνικής οικονομίας.

2.2.3 Ελληνική Εκβιομηχάνιση, 1961-1973

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 η παραγωγική δομή της χώρας άλλαξε άρδην και προσέγγισε σημαντικά τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες. Ο δευτερογενής τομέας αύξησε τη συμβολή του στο ΑΕΠ από 25% το 1961 σε 33% το 1973 (βλέπε διάγραμμα 5) και η βιομηχανική απασχόληση πέρασε από το 18% στο 28% της συνολικής απασχόλησης στη χώρα. Η παραγωγικότητα βελτιώθηκε θεαματικά (βλέπε διαγράμματα 7, 8, 9) και οι επενδύσεις εξαπλασιάστηκαν σε αξία (βλέπε διαγράμματα 20, 21, 22).

Οι βασικότεροι παράγοντες για ταχεία ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα ήταν οι ακόλουθοι:

- Οι συνέπειες ενός φαινομενικά απόμακρου γεγονότος, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, αποδείχτηκαν καθοριστικής σημασίας για την ελληνική οικονομία:

«Η ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου, τον Αύγουστο του 1961, τερμάτισε βίαια τη μετανάστευση εκατοντάδων χιλιάδων ανατολικοευρωπαίων προς τη Δύση και υποχρέωσε τη ραγδαία αναπτυσσόμενη βιομηχανία της Δυτικής Ευρώπης να αναζητήσει ανειδίκευτους εργάτες στις φτωχές περιοχές της Μεσογείου, ανάμεσα σε αυτές και στην Ελλάδα. Το μεταναστευτικό ρεύμα που δημιουργήθηκε τότε, ήταν το μεγαλύτερο της ελληνικής ιστορίας (περίπου 1.000.000 άτομα στη δωδεκαετία 1961-1973) και προκάλεσε σαρωτικές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία και κοινωνία» (Φραγκιαδής, 2007, σσ. 179-180).

Από τη μια πλευρά, ερήμωσε την ελληνική ύπαιθρο, οδήγησε τις επαρχιακές πόλεις σε στασιμότητα και ελάττωσε σημαντικά το σύνολο του εργατικού δυναμικού (μείωση κατά 290.000 άτομα ή 8,5% μεταξύ 1961 και 1970). Από την άλλη πλευρά, έθεσε σε κίνηση μια σειρά από μετασχηματισμούς, οι οποίοι οδήγησαν την ελληνική οικονομία στη βιομηχανική εποχή και την ελληνική κοινωνία στην αστικοποίηση. Επιπλέον, το μεταναστευτικό ρεύμα έδωσε ισχυρή ώθηση στα μεταναστευτικά εμβάσματα που ενίσχυσαν το διαθέσιμο εισόδημα, επιτρέποντας την αύξηση της αποταμίευσης και των επενδύσεων.

- Λόγω της πολικής συγκέντρωσης το μεγαλύτερο τμήμα της βιομηχανίας αναπτύχθηκε γύρω από τα τρία μεγαλύτερα αστικά συγκροτήματα της χώρας: το Λεκανοπέδιο Αττικής και τις περιοχές γύρω από τη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία σημαντικών οικονομιών κλίμακας μεταξύ των χωρικά συγκεντρωμένων βιομηχανιών και την αύξηση της ζήτησης για κατοικίες και έργα υποδομής, με τις αντίστοιχες πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στη συνολική οικονομική δραστηριότητα.

Μάλιστα, μέρος των μεταναστευτικών εμβασμάτων κατευθύνονταν στην αγορά ακινήτων και τις κατασκευές, από μετανάστες που επέστρεφαν ή που επιθυμούσαν να βελτιώσουν τις οικιστικές συνθήκες της οικογένειας που είχε παραμείνει στην Ελλάδα. *«Η “αναθέρμανση της οικοδομής” υπήρξε επί δεκαετίες βασικός μοχλός της κρατικής πολιτικής και ασκήθηκε με την αύξηση των στεγαστικών δανείων, με τη συνεχή αναθεώρηση των πολεοδομικών σχεδίων και την ανοχή προς τα αυθαίρετα κτίσματα. Έτσι, οι κατασκευές και οι συνδεδεμένοι με αυτές κλάδοι, πέρασαν στην πρώτη θέση του δευτερογενούς τομέα, ξεπερνώντας το 51% της αξίας του δευτερογενούς προϊόντος το 1973»* (Ιορδάνογλου, 2003, σ. 65).

- Ταυτόχρονα θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και η ευνοϊκή οικονομική συγκυρία καθώς η περίοδος 1950-73 ήταν η χρυσή εποχή ανάπτυξης του καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι υψηλοί ρυθμοί με τους οποίους αυξήθηκε διεθνώς η ζήτηση δημιούργησαν ένα εξαιρετικό περιβάλλον για τη διεξόδυση των ελληνικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές. Επιπλέον, το διεθνές νομισματικό σύστημα των σταθερών ισοτιμιών για μια εικοσαετία περίπου λειτούργησε αποδοτικά προσφέροντας ένα πλαίσιο σταθερότητας στις διεθνείς ανταλλαγές.
- Το θεσμικό πλαίσιο κινήτρων και διοικητικών παρεμβάσεων για την προσέλκυση επενδύσεων διαδραμάτισε επίσης εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα. Ήδη από το 1953, με τον Ν.2687/1953 «Περί επενδύσεων και προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού», αλλά κι αργότερα με τους :
 - Ν.4002/1959 «Περί λήψεως φορολογικών και άλλων τινών μέτρων προς ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων»,
 - Ν.4171/1961 «Περί λήψεως γενικών μέτρων δια την υποβοήθησιν της αναπτύξεως της Οικονομίας της Χώρας»,

- Ν.4256/1962 «Περί ιδρύσεως και επεκτάσεως βιομηχανικών και βιοτεχνικών επιχειρήσεων»), οι κρατικές ενισχύσεις άμεσες και έμμεσες, αποτέλεσαν εξαιρετικά σημαντικό τμήμα του συνόλου των βιομηχανικών επενδύσεων. Παίρνοντας ποικίλες μορφές (φορολογικές απαλλαγές, απαλλαγές από εισφορές σε φορείς κοινωνικής ασφάλισης, επιδότηση επιτοκίων, καταβολή μέρους του κεφαλαίου από το κράτος), οι κρατικές ενισχύσεις, συνέβαλλαν σημαντικά στην ταχύτερη φάση εκβιομηχάνισης στην ελληνική ιστορία κατά τα έτη 1961-1973.

- Ακόμη ένας σημαντικός παράγοντας που συντέλεσε στο βιομηχανικό θαύμα της εποχής ήταν το χαμηλό εργατικό κόστος της ελληνικής οικονομίας. Λόγω του πολιτικού κλίματος, μετά την ήττα της Αριστεράς στον Εμφύλιο αλλά και την επιβολή της Δικτατορίας το 1967, οι συνδικαλιστικές ελευθερίες ήταν περιορισμένες σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες και αποτελούσαν τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της ελληνικής οικονομίας. Αποτέλεσμα της σχετικά περιορισμένης διαπραγματευτικής δύναμης του εργατικού δυναμικού ήταν η διατήρηση του εργατικού κόστους σε χαμηλά επίπεδα. Το χαμηλό εργατικό κόστος είχε βέβαια αρνητική επίδραση στην εξέλιξη του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, όμως δημιούργησε ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τις ελληνικές μεταποιητικές επιχειρήσεις και συνετέλεσε στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας.
- Με αρωγό τη Συμφωνία Σύνδεσης, που προέβλεπε περιορισμό των εισαγωγικών δασμών των ελληνικών προϊόντων, οι ελληνικές εξαγωγές διευκολύνθηκαν σημαντικά στην Ευρωπαϊκή κοινότητα. Έτσι, αναπτύχθηκαν νέοι κλάδοι και μεγάλες μονάδες, ιδίως στο χώρο της βαριάς βιομηχανίας (χαλυβουργεία, ναυπηγεία, διυλιστήρια, ορυχεία κ.α.) που αύξησαν σημαντικά την παραγωγή κεφαλαιουχικών και ενδιάμεσων αγαθών. Η αξία των βιομηχανικών εξαγωγών σχεδόν πενταπλασιάστηκε και η συμμετοχή τους στις συνολικές εξαγωγές ανήλθε από 16% το 1961 σε 62% το 1973 (Φραγκιαδής, 2007, σσ. 185-186). Επίσης, η αυξημένη ζήτηση οδήγησε στην ανάπτυξη κλάδων καταναλωτικών αγαθών, όπως τρόφιμα, ποτά, καπνός, υφαντουργία, με την παραγωγή τους σχεδόν να τριπλασιάζεται την εν λόγω περίοδο.

Παρά την συνολικά εντυπωσιακή αναπτυξιακή του πορεία, ο δευτερογενής τομέας κατά την περίοδο αυτή ανέπτυξε κάποιες παθογένειες που τον ακολούθησαν και στις επόμενες δεκαετίες, όπως:

▪ Ο δυϊσμός

Στο σύνολο σχεδόν των βιομηχανικών κλάδων παρατηρήθηκε το φαινόμενο του δυϊσμού, δηλαδή της συνύπαρξης μιας ή λίγων μεγάλων, ιδιαίτερα παραγωγικών μονάδων που χρησιμοποιούν σύγχρονες μεθόδους παραγωγής και οργάνωσης και πολλών μικρών, σαφώς λιγότερο παραγωγικών, μονάδων που ακολουθούν παραδοσιακές μεθόδους οργάνωσης και παραγωγής.

Η συνύπαρξη αυτή αντανακλά τον ολιγοπωλιακό χαρακτήρα της ελληνικής μεταποίησης, δεδομένου ότι η επιβίωση των μονάδων με υψηλότερο κόστος κατέστη δυνατή με την επιβολή σχετικά υψηλών τιμών που είχαν ως αποτέλεσμα την πραγματοποίηση μονοπωλιακών κερδών από τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Από την άλλη, οι περισσότερες μικρές μονάδες είχαν βιοτεχνικό-οικογενειακό χαρακτήρα και η χρησιμοποίηση μισθωτής εργασίας ήταν περιορισμένη. Εξαιτίας του έντονου ανταγωνισμού που αντιμετώπιζαν από τις μεγάλες επιχειρήσεις, και προκειμένου να επιβιώσουν, διαφαίνεται να αναπτύσσεται μια ροπή προς την παραοικονομική δραστηριότητα, τη φοροδιαφυγή και την αδήλωτη εργασία (Λαμπρίνιδης, 2008, σ. 14).

▪ Η εξάρτηση από το εξωτερικό

Το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού που χρησιμοποιήθηκε στην ελληνική μεταποίηση κατά την περίοδο αυτή εισήχθη από το εξωτερικό, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της

τεχνογνωσίας παραγωγής. Επιπλέον, όπως είδαμε, η βιομηχανική ανάπτυξη ήταν εξαρτημένη από το εξωτερικό για την εισαγωγή μεγάλου μέρους των κεφαλαίων που χρησιμοποιήθηκαν για τις επενδύσεις της.

Παρόλα αυτά, το βιομηχανικό θαύμα της ελληνικής οικονομίας ήταν τόσο ισχυρό που συμπαράσφρει και τον τριτογενή τομέα παράγωγης. Πιο συγκεκριμένα:

- Μεταξύ 1961 και 1973, ο στόλος ελληνικής πλοιοκτησίας σχεδόν τετραπλασίασε τη χωρητικότητά του και το ναυτιλιακό συνάλλαγμα ξεπέρασε το 3% του ΑΕΠ το 1972. Η ναυτιλιακή δραστηριότητα, συνδέθηκε στενότερα με την εγχώρια οικονομία. Ενθαρρυσμένοι από προνόμια που τους παρείχαν οι ελληνικές κυβερνήσεις και ιδίως η δικτατορία μετά το 1967, αρκετοί εφοπλιστές μετέφεραν τις δραστηριότητές τους από τη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο στον Πειραιά, αναδεικνύοντάς τον σε μεγάλο ναυτιλιακό κέντρο. Επίσης, συνδύασαν την παρουσία τους με σημαντικές επενδύσεις, τόσο στη βιομηχανία (ναυπηγεία, διυλιστήρια) όσο και στον τριτογενή τομέα (τράπεζες, ξενοδοχεία). Ας σημειωθεί ότι κατά τη δεκαετία του 1970, το 8% - 10% της εργατικής δύναμης απασχολούνταν, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, με τη ναυτιλία (Close, 2006, σ. 101).
- Στην ίδια περίοδο, λόγω της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου και των αλλαγών στον τρόπο ζωής στη Δυτική Ευρώπη και στις ΗΠΑ, ο τουρισμός αυξήθηκε ραγδαία με άμεση επίπτωση στις επενδύσεις γύρω από αυτόν τον κλάδο. Οι αφίξεις εξαπλασιάστηκαν και ξεπέρασαν τα 3.000.000 άτομα το 1973, ενώ το τουριστικό συνάλλαγμα έφτασε να εκπροσωπεί την ίδια χρονιά το 2,7% του ΑΕΠ και μαζί με το ναυτιλιακό συνάλλαγμα κάλυπταν το 32% των εισαγωγών (Πατρώνης, Ελληνική οικονομική ιστορία, κεφ.9, 2015, σ. 3).

2.2.4 Ο Αγροτικός Τομέας, βασικός αρωγός της αναπτυξιακής προσπάθειας του δευτερογενούς τομέα

Καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 1950-1967, ο αγροτικός τομέας είχε βαρύνουσα σημασία για την ελληνική οικονομία. Με ποσοστό 86,4% στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας το 1955, και 73% το 1966, αποτέλεσε τον βασικό τροφοδότη της αναπτυξιακής προσπάθειας της χώρας στη μεταπολεμική περίοδο. Η συνολική αγροτική παραγωγή αυξήθηκε πάνω από 2,5 φορές στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η ευρεία διάδοση των λιπασμάτων, η αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων, η βαθμιαία εκμηχάνιση της γεωργίας συντέλεσαν στην θεαματική αύξηση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα και οδήγησαν στην μεγέθυνση της αγροτικής παραγωγής.

Ωστόσο, στη διάρκεια της ίδιας περιόδου διαπιστώνεται μια υστέρηση του αγροτικού προϊόντος σε σχέση με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, εφόσον το τελευταίο αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 7%, ενώ το ακαθάριστο γεωργικό προϊόν αυξάνεται μόνο κατά 3% κατά μέσο όρο ετησίως. Ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης, τα ποσοστά της συμβολής της γεωργίας στο ΑΕΠ μειώνονται διαρκώς σε αντίθεση με τη διαρκώς αυξανόμενη συμμετοχή του δευτερογενούς τομέα. (βλέπε διάγραμμα 5 παραρτήματος) .

Φαίνεται, έτσι, ότι το κύριο ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στην ανάπτυξη της βιομηχανίας, ενώ στη γεωργία ανατέθηκε ο ρόλος του συμπληρωματικού κλάδου, που τροφοδοτεί τον «ηγετικό» κλάδο και συμβάλλει στην ανάπτυξή του. Έτσι, ο αγροτικός τομέας διευκόλυνε αποτελεσματικά, χάρη στο συναλλαγματικό πλεόνασμα, στο άφθονο εργατικό δυναμικό που εξασφάλιζε στους άλλους τομείς της οικονομίας, αλλά και στην ψαλίδα των τιμών των αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων, την βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας

Η παραγκώνιση του αγροτικού τομέα είχε ως αποτέλεσμα την έντονη έξοδο του αγροτικού πληθυσμού, που αναζήτησε την εξασφάλιση της επιβίωσης είτε στα μεγάλα αστικά κέντρα είτε στην εξωτερική

μετανάστευση. Κατά την περίοδο 1951-1971, καταγράφηκε μια έξοδος από την ύπαιθρο 1.351.117 ατόμων, από τα οποία 674.941 κατευθύνθηκαν προς τα αστικά κέντρα και 676.176 προς την εξωτερική μετανάστευση. Ιδιαίτερα επλήγησαν οι ορεινές και απομονωμένες περιοχές στις οποίες παρατηρήθηκαν φαινόμενα ερήμωσης και μαζικής εγκατάλειψης ολόκληρων χωριών. Ο αγροτικός πληθυσμός μειώθηκε από το 47,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας το 1951 στο 35,2% το 1971. Αντίστοιχα ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε από 37,7% το 1951 σε 43,3% το 1961 και σε 53,2% το 1971 τροφοδοτώντας την εκρηκτική ανάπτυξη της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (Πατρώνης, Ελληνική οικονομική ιστορία, κεφ.9, 2015, σ. 7).

2.2.5 Τα χρόνια της δικτατορίας και η διεθνής νομισματική κρίση 1971-73

Η πολιτική του δικτατορικού καθεστώτος στον χώρο της οικονομίας εμφάνιζε στοιχεία συνέχειας με την ασκούμενη ως τότε οικονομική πολιτική. Ως βασικοί άξονες εξαγγέλθηκαν η απαλλαγή της οικονομίας από τους ελέγχους και η μείωση του κράτους (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 249). Διευρύνθηκαν τα κίνητρα για επενδύσεις, ιδίως στον τουρισμό και στις κατασκευές, παραγράφηκαν αγροτικά χρέη και καθιερώθηκαν φορολογικές διευκολύνσεις και απαλλαγές για ξένες επενδύσεις αλλά και για τους έλληνες εφοπλιστές (Πατρώνης & Λιαργκόβας, 2004, σσ. 107-137).

Το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης 1968-1972 υπερδιπλασίασε το ποσό των δημοσίων δαπανών για επενδύσεις αγγίζοντας τα 61 δισεκ. δρχ. από τα 30 δισεκ. δρχ. που είχαν δαπανηθεί κατά την προηγούμενη περίοδο 1963-1967 (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 226). Ως βασικός στόχος του προγράμματος αναφέρονταν η εκβιομηχάνιση της χώρας και η ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (Υπουργείον Συντονισμού, 1968). Οι πόροι του προγράμματος προέρχονταν από εξωτερικό δανεισμό μέσω της ΤτΕ οι οποίοι εκχωρούνταν στην συνέχεια στο Ελληνικό Δημόσιο (Ψαλιδόπουλος, 2014, σσ. 265-266).

Επιπλέον, ασκήθηκε επεκτατική νομισματική και πιστωτική πολιτική, με ελαστικοποίηση των προϋποθέσεων δανειοδότησης των επιχειρήσεων, απλοποίηση των διαδικασιών χρηματοδότησης, που έφτασε έως του σημείου κατάργησης του εποπτικού ρόλου της ΤτΕ επί των εμπορικών τραπεζών κατά την διενέργεια χρηματοδοτήσεων (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 251).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 εξαιτίας της υποτίμησης του δολαρίου (κι έμμεσα της δραχμής αφού το εθνικό νόμισμα ήταν συνδεδεμένο με το αμερικανικό δολάριο με σταθερή ισοτιμία) και της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης, η διόγκωση της αξίας των εισαγωγών έλαβε τη μορφή χιονοστιβάδας. Τα δύο τελευταία χρόνια της δικτατορίας, οι πιέσεις στο ισοζύγιο πληρωμών έγιναν αφόρητες, γεγονός που συνέβαλε στη διόγκωση του πληθωρισμού. Σε αυτή την κατεύθυνση συνέβαλλε σημαντικά και η υπερβάλλουσα ζήτηση την οποία δημιουργούσαν οι υπέρογκες δαπάνες των προηγούμενων ετών.

Έτσι μετά την επίπλαστη ευημερία των πρώτων ετών, από το 1971-1972 τα προβλήματα της οικονομίας άρχισαν να γίνονται εκρηκτικά: Το καθεστώς επιχείρησε να ανακόψει τον πληθωρισμό μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες κι αυξάνοντας τα επιτόκια χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα τη ραγδαία μείωση της δραστηριότητας στον οικοδομικό τομέα και τους σχετιζόμενους με αυτόν βιομηχανικούς κλάδους, ενώ πλήγμα δέχτηκε και ο τριτογενής τομέας παραγωγής. Η ελληνική οικονομία βυθιζόταν στον στασιμοπληθωρισμό και το «οικονομικό θαύμα» της δικτατορίας έφθανε πλέον στο τέλος του.

2.2.6 Σύνοψη του μοντέλου ανάπτυξης από την απελευθέρωση έως το τέλος της δικτατορίας (1944-1974)

Συνοψίζοντας την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, θα λέγαμε η ελληνική οικονομία παρουσίασε

εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης (6-7% κατά μέσο όρο), ψιλότερους και από τους αντιστοίχους της Ευρώπης, (βλέπε διαγράμματα 1,2,3,4) γεγονός που οφείλεται στην αντίστοιχη εξέλιξη της διεθνούς οικονομίας αλλά και στο πρότυπο ανάπτυξης που ακολουθήθηκε. Η οικονομική πολιτική κατά την περίοδο αυτή έδωσε προτεραιότητα, στη βιομηχανική ανάπτυξη, η οποία συμπαρέσυρε την ανάπτυξη του τομέα των κατασκευών και, κατά δεύτερο λόγο, στην ανάπτυξη του τουρισμού. Έτσι, η διάρθρωση της εγχώριας παραγωγικής δραστηριότητας άλλαξε προς όφελος του δευτερογενή αλλά και του τριτογενή τομέα, και σε βάρος της γεωργίας (βλέπε διαγράμματα 5,6)

Παρόλα αυτά, λαβωμένη από τον εθνικό διχασμό που ακολούθησε την απελευθέρωση, η Ελλάδα απέτυχε να κρατήσει ένα σημαντικό μέρος του εργατικού δυναμικού της (πάνω από 1 εκατομμύριο Έλληνες) που εγκατέλειψαν την ύπαιθρο και μετανάστευσαν στο εξωτερικό προς αναζήτηση καλύτερων και πιο ασφαλών συνθηκών διαβίωσης.

Στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης, η διάρθρωση της οικονομίας άρχισε να μοιάζει με εκείνη των αναπτυγμένων χωρών, όπου η βιομηχανική βάση διευρύνθηκε σημαντικά. Σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης ήταν τα χαμηλά επίπεδα αμοιβών σε αυτή την περίοδο, που έδωσαν ώθηση την παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας (βλέπε διαγράμματα 7, 8). Αυτό το γεγονός αποτέλεσε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για τις ελληνικές επιχειρήσεις κι οδήγησε στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών εξαγωγών.

Παρόλη την δυναμικότητα της περιόδου, αδυναμίες και χαρακτηριστικά λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών δείχνουν να μην υποχωρούν, αλλά να αντέχουν στον χρόνο. Ο λόγος είναι για την κατακερματισμένη παραγωγική βάση και την ύπαρξη παραγωγικών διαδικασιών εντάσεως εργασίας, τη διεύρυνση της αυτοαπασχόλησης και των ανεπίσημων μορφών απασχόλησης, την ροπή προς τη φοροδιαφυγή, την υποαπασχόληση, την αναποτελεσματική λειτουργία του δημόσιου τομέα, το οπισθοδρομικό κοινωνικό κράτος κ.λπ. (Λώλος, 2003, σ. 2)

Επιπρόσθετα, βασικός άξονας της ελληνικής οικονομικής πολιτικής την συγκεκριμένη περίοδο είναι η προσπάθεια περιορισμού των εισαγωγών μέσω παρεμβατικών πολιτικών (όπως δασμοί στις εισαγωγές), πράγμα που ήταν αναγκαίο και κοινώς αποδεκτό προκειμένου οι ελληνικές επιχειρήσεις να ανδρωθούν και να καταστούν αυτοδύναμες στο διεθνές περιβάλλον. (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 235). Μετά τη Συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΟΚ, καθώς η εφαρμογή επιλεκτικής δασμολογικής πολιτικής γινόταν ολοένα και περισσότερο δύσκολη εξαιτίας των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας, η πολιτική προστασίας της εγχώριας παραγωγής άρχισε να μετατοπίζεται σταδιακά από γενικευμένους δασμολογικούς περιορισμούς σε μη δασμολογική προστασία (πχ. επιδοτήσεις, κρατικές ενισχύσεις, παροχή φοροαπαλλαγών κ.λπ). Επιπλέον η πολιτική των ελληνικών κυβερνήσεων της εποχής αποσκοπούσε στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας επιλεγμένων βιομηχανικών κλάδων (“επιλογή νικητών”). Η πολιτική αυτή ευνόησε την ανάπτυξη παραδοσιακών προϊόντων τα οποία χαρακτηρίζονται ως προϊόντα εντάσεως ανειδίκευτης εργασίας, εντάσεως φυσικών πόρων και λιγότερο κεφαλαίου (Λώλος, 2003, σ. 2)

Τέλος, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο είναι ότι παρά την κατακόρυφη αύξηση των βιομηχανικών εξαγωγών, το εμπορικό ισοζύγιο εξακολουθεί να παρουσιάζει χρόνιο έλλειμμα. (βλέπε διαγράμματα 12, 13) Παρόλα αυτά, το εν λόγω έλλειμμα εν μέρει καλύφθηκε από τους άδηλους πόρους από τη ναυτιλία, τον τουρισμό και τα μεταναστευτικά εμβάσματα και εν μέρει από τις ξένες επενδύσεις, χωρίς να καταστεί αναγκαία η συστηματική προσφυγή σε εξωτερικό δανεισμό, γεγονός που πιστώνεται ως επιτυχία στο μοντέλο ανάπτυξης της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. (Λαμπρίνιδης, 2008, σ. 23)

2.3 Από την μεταπολίτευση (1974) έως την υπογραφή της Συνθήκης του Maastricht (1992)

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 στις αναπτυγμένες οικονομίες του δυτικού κόσμου είχαν αρχίσει να παρουσιάζονται σημεία σταδιακής επιτάχυνσης του πληθωρισμού και επιβράδυνσης της ανάπτυξης, λόγω της αύξησης τόσο του εργατικού κόστους, όσο και του κόστους των πρώτων υλών. Η αύξηση του εργατικού κόστους οφείλονταν στην αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων, εξαιτίας της υψηλής ζήτησης για εργατικό δυναμικό κατά τις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Επιπλέον, και η αύξηση του κόστους των πρώτων υλών ήταν αποτέλεσμα των υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης της βιομηχανικής παραγωγής, δεδομένου ότι οι δυνατότητες αύξησης του επιπέδου παραγωγής πρώτων υλών είναι βραχυχρόνια περιορισμένες.

Έτσι, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, κι ενώ η παγκόσμια οικονομία έχει ήδη μπει σε επιβράδυνση με τον στασιμοπληθωρισμό να έχει κάνει την εμφάνισή του, έρχεται και η εκδήλωση της μεγάλης αύξησης στις τιμές του πετρελαίου ως αποτέλεσμα του πολέμου μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ, η οποία και δίνει το εναρκτήριο λάκτισμα για να ξεσπάσει η διεθνής οικονομική κρίση.

Η ελληνική οικονομία σαφώς και επηρεάζεται, καθώς η επιβράδυνση της βιομηχανικής παραγωγής και η μείωση της συνολικής ζήτησης διεθνώς έχει άμεσες επιπτώσεις σε καίριους τομείς της όπως είναι οι εξαγωγές, η ναυτιλία, ο τουρισμός και οι ξένες επενδύσεις. Παρόλα αυτά όμως, η διεθνής οικονομική κρίση δεν φαίνεται να ευθύνεται αποκλειστικά για την σοβαρότητα της οικονομικής επιβράδυνσης που παρατηρήθηκε στην Ελλάδα. Ιδιαίτερα, αν λάβουμε υπόψη ότι κατά την προηγούμενη περίοδο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας ήταν υψηλότερος απ' ό,τι στις ευρωπαϊκές οικονομίες, ενώ αντίθετα κατά την δεκαετία του '80 η ελληνική οικονομία παρουσίασε ρυθμούς ανάπτυξης χαμηλότερους από τους μέσους κοινοτικούς (βλέπε διαγράμματα 3,4), θα πρέπει να αναζητήσουμε αίτιες και σε άλλες κατευθύνσεις. Έτσι, σημαντικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε η χρονική σύμπτωση της διεθνούς οικονομικής κρίσης με δύο σημαντικές πολιτικές εξελίξεις στη χώρα: τη Μεταπολίτευση του 1974 και την επανενεργοποίηση της διαδικασίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1974 και την τελική ένταξη το 1981. (Λαμπρινίδης, 2008, σσ. 32-33)

2.3.1 Μεταπολίτευση και αύξηση εργατικού κόστους και κοινωνικών δαπανών

Σημαντικός παράγοντας που συντέλεσε στην εντυπωσιακή πορεία της ελληνικής οικονομίας της προηγούμενης περιόδου ήταν το χαμηλό εργατικό κόστος, το οποίο σε μεγάλο βαθμό οφειλόταν στο πολιτικό κλίμα που επικράτησε κατά την περίοδο μετά τον Εμφύλιο όπως και κατά την επταετία της Δικτατορίας του 1967-74.

Με τη Μεταπολίτευση του 1974, στην Ελλάδα επικράτησαν δημοκρατικές ελευθερίες αντίστοιχες με αυτές που κυριάρχησαν στις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές οικονομίες καθ' όλη την μεταπολεμική περίοδο. Ως εκ τούτου, αυξήθηκαν οι πιέσεις για την αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των φτωχότερων τάξεων μέσω της διεκδίκησης από τα συνδικάτα, σημαντικών μισθολογικών αυξήσεων. Το πολιτικό κλίμα της εποχής ήταν ευνοϊκά διακείμενο σε αυτές τις διεκδικήσεις κι έτσι υψηλές μισθολογικές αυξήσεις έλαβαν χώρα.

Για τους εργαζόμενους οι μεγάλες αυξήσεις στους μισθούς τους, που ήρθαν με καθυστέρηση, σήμαιναν ανάκτηση ενός μέρους της συμμετοχής τους στην εντυπωσιακή οικονομική μεγέθυνση της προηγούμενης εικοσαετίας.

Για τις ελληνικές επιχειρήσεις όμως η αύξηση των ονομαστικών μισθών σηματοδότησε την απώλεια του πλεονεκτήματος του χαμηλού εργατικού κόστους πάνω στο οποίο είχαν στηρίξει την ανάπτυξη

τους. Επιπλέον, οι εν λόγω αυξήσεις συντελέστηκαν κατά την διάρκεια της διεθνούς οικονομικής κρίσης, κι ενώ οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες κινούνταν στην λογική συγκράτησης του κόστους παραγωγής (βλέπε διάγραμμα 10). Τα ανωτέρω είχαν σαν αποτέλεσμα την υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας για τα ελληνικά προϊόντα στο εξωτερικό καθώς η αύξηση του επιπέδου των μισθών ξεπέρασε κατά πολύ την αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας (βλέπε διάγραμμα 9).

Εκτός από τις πιέσεις για μισθολογικές αυξήσεις, η Μεταπολίτευση έφερε και την κοινωνική απαίτηση για δημιουργία Κράτους Ευημερίας ή Κράτους Πρόνοιας (*Welfare State*), όπως είχε νωρίτερα συμβεί και στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Αυτό οδήγησε σε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου μέσω σημαντικής αύξησης των κοινωνικών δαπανών. Από την άλλη όμως, αυτή η εξέλιξη συντέλεσε στην επιδείνωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων την στιγμή μάλιστα, που στην υπόλοιπη Ευρώπη, λόγω του στασιμοπληθωρισμού, η κυρίαρχη τάση ήταν η εφαρμογή σταθεροποιητικών πολιτικών και η συγκράτηση των κοινωνικών δαπανών.

2.3.2 Ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Κατά την περίοδο της επταετίας η ενταξιακή διαδικασία την ελληνικής οικονομίας στην ΕΟΚ είχε ανασταλεί. Με την μεταπολίτευση ξεκίνησε εκ νέου, κι ολοκληρώθηκε το 1981, με την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Πέρα από τα οφέλη της συμμετοχής της χώρας σε μια τέτοια ένωση, δε μπορεί να μην αναγνωστεί ότι η πραγματοποίηση της ένταξης δημιούργησε αρχικά ορισμένες δυσκολίες προσαρμογής τόσο για τον ιδιωτικό όσο και για το δημόσιο τομέα.

Εξαιτίας της ένταξης η Ελλάδα όφειλε να εγκαταλείψει τον προστατευτισμό καθώς ήταν ασυμβίβαστος με την έννοια του ελεύθερου ανταγωνισμού στα πλαίσια της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς στην οποία καλούνταν να εισέλθει. Έτσι, η οικονομική πολιτική της χώρας στερήθηκε τα βασικά εργαλεία με τα οποία στήριξε την ταχύρυθμη ανάπτυξη της προηγούμενης εικοσαετίας (δασμολογική πολιτική).

Συμπερασματικά λοιπόν, η χρονική σύμπτωση τόσο της Μεταπολίτευσης όσο και της Ένταξης με την διεθνή οικονομική κρίση, στέρησε από τις ελληνικές επιχειρήσεις τα πλεονεκτήματα του χαμηλού εργατικού κόστους, των προστατευτικών δασμών και των γενναιόδωρων κινήτρων, που είχαν αποτελέσει τρεις βασικούς κρίκους του πετυχημένου μοντέλου ανάπτυξης της περιόδου 1953-73 και σε συνδυασμό με την πρόσθετη αβεβαιότητα, σηματοδότησε την έναρξη μιας πορείας σταδιακής αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας. (βλέπε διαγράμματα 5,6)

2.3.3 Το πλαίσιο οικονομικής πολιτικής της περιόδου 1974-1992

Τα πρώτα είκοσι μεταπολιτευτικά χρόνια χαρακτηρίζονται από επεκτατικές μακροοικονομικές πολιτικές, με την ενίσχυση της ζήτησης να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την αναθέρμανση της οικονομίας, συνδυασμένη με χαλαρή δημοσιονομική, νομισματική και εισοδηματική πολιτική, με κάποια διαλειμματα όμως σταθεροποιητικών προγραμμάτων.

Παρόλα αυτά, η ελληνική οικονομία λόγω των εξωτερικών συγκυριών (πετρελαϊκών κρίσεων του 1973 και 1981) αλλά και λόγω των εσωτερικών αδυναμιών της, παρουσιάζει καθίζηση, ενώ ταυτόχρονα διευρύνεται κατακόρυφα το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος (από 18,04% του ΑΕΠ το 1970, άγγιξε το 100% το 1993, βλέπε διαγράμματα 17-18). Κοινός παρονομαστής όλης της περιόδου είναι η μεγάλη επέκταση του δημόσιου τομέα στην ελληνική οικονομία μέσω έντονου κρατικού παρεμβατισμού και της αύξησης των δημοσίων δαπανών. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι κυριότερες παράμετροι της οικονομικής πολιτικής κατά την περίοδο αυτή (Λαμπρίνιδης, 2008, σσ. 35-38).

- Δημοσιοποίηση Μεγάλων Ιδιωτικών Επιχειρήσεων και ίδρυση νέων επιχειρηματικών φορέων

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970 το δημόσιο προχώρησε σε κρατικοποιήσεις μεγάλων ιδιωτικών εταιρών (Ολυμπιακή Αεροπορία, Εμπορική Τράπεζα, ΗΛΠΑΠ, Ναυπηγεία Σκαρामαγκά, Διυλιστήρια Ασπρόπυργου), χωρίς αυτές να αποτελούν μέρος ενός συγκροτημένου σχεδίου αναπτυξιακής πολιτικής αλλά πρόεκυψαν μάλλον ως αποτέλεσμα εξωτερικών προβλημάτων που κλήθηκε το δημόσιο να επιλύσει.

Επιπλέον, την ίδια περίοδο ο δημόσιος τομέας επεκτείνεται περαιτέρω με την ίδρυση νέων επιχειρήσεων που στόχευαν στην ανάπτυξη νέων κλάδων στη βιομηχανία εκεί όπου ο ιδιωτικός τομέας λόγω έλλειψης πόρων αδυνατούσε να δραστηριοποιηθεί, όπως π.χ. με την ίδρυση της Δημόσιας Επιχείρησης Πετρελαίου (ΔΕΠ), της Ελληνικής Βιομηχανίας Ηλεκτρονικών (ΕΛΒΗΛ), της Ελληνικής Βιομηχανίας Όπλων (ΕΒΟ), της Ελληνικής Αεροπορικής Βιομηχανίας (ΕΑΒ) κ.α.
- Στήριξη και αναδιάρθρωση υπερχρεωμένων και προβληματικών επιχειρήσεων

Λόγω της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1970 μεγάλο μέρος μικρομεσαίων αλλά και μεγάλων μεταποιητικών, κυρίως, επιχειρήσεων αντιμετώπιζε πρόβλημα υπερχρέωσης στις εμπορικές τράπεζες. Αυτό το γεγονός πήρε μεγάλες διαστάσεις κι αποτέλεσε κίνδυνο τραπεζικής κρίσης. Έτσι, το 1983 συστήθηκε ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων (ΟΑΕ), ο οποίος κεφαλαιοποίησε τα τραπεζικά χρέη πολλών μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες με τον τρόπο αυτό περιήλθαν στον έλεγχο του Δημοσίου.

Λόγω των εκτεταμένων κοινωνικών πιέσεων στην πορεία οι προτεραιότητες του ΟΑΕ διαφοροποιήθηκαν, με την στήριξη της απασχόλησης να αποτελεί τον πρώτο στόχο, και να υποβαθμίζεται η ανάγκη επίτευξης προϋποθέσεων βιωσιμότητας και βελτίωσης της ανταγωνιστικής θέσης των προβληματικών επιχειρήσεων (Λώλος, 2003, p. 9).
- Καταπολέμηση της Ανεργίας

Η πολιτική πραγματικότητα της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου υπαγόρευε την διατήρηση της ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα. Αυτή η προτεραιότητα οδήγησε στην εφαρμογή επεκτατικών μακροοικονομικών πολιτικών κι επέκταση του δημόσιου τομέα.
- Καθυστερημένη Δημιουργία Θεσμών Κράτους Ευημερίας

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σημειώθηκε μια μεγάλη αύξηση των κοινωνικών δαπανών που οδήγησε στη δημιουργία ισχυρών θεσμών κράτους ευημερίας ή κράτους πρόνοιας (welfare state) μέσω παρεμβάσεων στους τομείς υγείας, πρόνοιας, κοινωνικής προστασίας και ασφάλισης.

Στην Ελλάδα, αντίθετα, κατά την περίοδο της ταχύρυθμης ανάπτυξης και μέχρι το τέλος της Δικτατορίας, η αύξηση των κοινωνικών δαπανών, λόγω και των πολιτικών συσχετισμών, ήταν περιορισμένη καθώς η έμφαση είχε δοθεί από τις κυβερνήσεις στη χρηματοδότηση της οικονομικής ανάπτυξης. Μετά τη Μεταπολίτευση, η αποκατάσταση των συνδικαλιστικών και πολιτικών ελευθεριών οδήγησε σε κατακόρυφη αύξηση της διαπραγματευτικής και γενικότερης πολιτικής δύναμης των εργαζομένων και δημιούργησε συνθήκες ευνοϊκές για την καθυστερημένη δημιουργία θεσμών κράτους ευημερίας.

- Πολιτική Διολίσθησης - Υποτίμησης της Δραχμής

Το γεγονός ότι, κατά την περίοδο αυτή, ο πληθωρισμός στην Ελλάδα ήταν σημαντικά υψηλότερος σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες (βλέπε διάγραμμα 11) συνεπαγόταν αντίστοιχη απώλεια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Για να αποτραπεί η απώλεια ανταγωνιστικότητας, η συναλλαγματική πολιτική προχωρούσε σε διολίσθηση της δραχμής, σε σταδιακή, δηλαδή, μείωση της ισοτιμίας ανάλογα με τη διαφορά πληθωρισμού, είτε σε υποτιμήσεις, δηλαδή εφάπαξ σημαντική μείωση της ισοτιμίας.

- Αποκεντρωτική Αναπτυξιακή Πολιτική

Ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980, η πολιτική των δημοσίων επενδύσεων ήταν σαφώς αποκεντρωτική. Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, εισέρευσαν μεγάλες ευρωπαϊκές ενισχύσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή πολλών σχετικά μικρών έργων τοπικής κυρίως εμβέλειας προωθώντας την περιφερειακή ανάπτυξη σε όλη τη χώρα. Το μειονέκτημα ότι δεν έγιναν μεγάλα έργα εθνικής εμβέλειας, τα οποία, κατά κανόνα, ευνοούν τη συνολική βελτίωση της παραγωγικότητας και τη συνολική αναδιάρθρωση της οικονομίας.

- Αγροτική κομματική αφύπνιση και παραγωγικά αδιέξοδα

Μετά την μεταπολίτευση, όπως ήδη αναφέρθηκε, αυξήθηκαν οι πιέσεις για την αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των φτωχότερων τάξεων. Σε αυτό πλαίσιο γιγαντώθηκε και το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα. Παρά του ότι το ζητούμενο ήταν η εφαρμογή ενός πρότυπου συνεταιριστικής οικογενειακής εκμετάλλευσης που θα συνέβαλε στη αύξηση της προστιθέμενης αξίας του πρωτογενούς τομέα και στην διατήρηση της απασχόλησης στην ύπαιθρο, στην πράξη, υλοποιήθηκε ως μια πολιτικού - συνδικαλιστικού χαρακτήρα οργάνωση του αγροτικού πληθυσμού με διοχέτευση σημαντικών οικονομικών πόρων σε αυτόν, αλλά χωρίς ανάλογα αποτελέσματα ως προς την επιδιωκόμενη παραγωγική ανασυγκρότηση.

Η εξάρτηση των συνεταιριστικών οργάνωσεων από το κράτος και της φορείς αγροτικής πολιτικής τους σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσά κρατικών και κοινοτικών επιχορηγήσεων που διαχειριστήκαν (σύμφωνα με εκτιμήσεις, το μισό γεωργικό εισόδημα κατά την δεκαετία του '80 προερχόταν άμεσα από ενισχύσεις της ΕΟΚ, (Λώλος, 2003, σ. 5)) τους μετέτρεψαν σε μεγάλο βαθμό, σε κέντρα πελατειακών σχέσεων.

Επιπλέον, το μεγαλύτερο μέρος των επιδοτήσεων δεν κατευθύνθηκε σε παραγωγικούς σκοπούς (αναπροσαρμογή της υποδομής, υποκατάσταση «προβληματικών» καλλιεργειών, επενδύσεις σε τομείς «φιλικούς» προς το περιβάλλον), αλλά διοχετεύθηκαν στην κατανάλωση. Η μη παραγωγική αξιοποίηση των επιδοτήσεων σε συνδυασμό με μια ακόμη χαμένη ευκαιρία που αποτέλεσε η έλευση των οικονομικών μεταναστών από την αρχή της δεκαετίας του 1990 και η απασχόλησή τους στην ύπαιθρο με χαμηλά ημερομίσθια, είχαν σαν αποτέλεσμα να ατονήσει το ενδιαφέρον και η προσωπική φροντίδα των παραγωγών για τις καλλιέργειές τους και να επιδεινωθεί σημαντικά η ποιότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων. Έχοντας τη σιγουριά των επιδοτήσεων και των φτηνών εργατικών χεριών οι παραγωγοί έπαψαν να αναζητούν νέες αποδοτικότερες καλλιέργειες, ή τρόπους ελαχιστοποίησης του κόστους και βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων τους. (Πατρώνης, 2015, σσ. 21-22)

Έτσι, παρά τις ανωτέρω εξαιρετικές ευκαιρίες ανάπτυξης, το μερίδιο συμμετοχής της προτιθέμενης αξίας του αγροτικού τομέα στο ΑΕΠ μειώθηκε την εξεταζόμενη περίοδο, από

14,15% το 1973, διαμορφώθηκε σε 8,36% το 1992 με περαιτέρω τάσεις συρρίκνωσης. (βλέπε διάγραμμα 5)

- Παροχή κοινοτικών οικονομικών ενισχύσεων για την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών

Μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, καταρτίστηκαν επτά (7) Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (Μ.Ο.Π.), συνολικού ύψους 2,5 δις ECU για τα έτη 1986-1989, με στόχο την υλοποίηση μίας ολοκληρωμένης μεσοπρόθεσμης προσπάθειας για την ανάπτυξη των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών της Ελλάδας. Στη συνέχεια, ακολούθησε το Α΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ 1989-93) με τις ευρωπαϊκές ενισχύσεις να ανέρχονται στο 3% του ΑΕΠ ετησίως.

Η αναπτυξιακή στρατηγική που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από το 1984 μέχρι το 1993 χαρακτηρίστηκε κυρίως από τη μεγάλη διασπορά των διαθέσιμων πόρων σε μικρά έργα υποδομής σε ολόκληρη τη χώρα. Η πολιτική αυτή στήριξε την οικονομική δραστηριότητα και διευκόλυνε τη βελτίωση του επιπέδου ζωής στις αγροτικές και περιμετρικές περιοχές. Αναβάθμισε το επαρχιακό δίκτυο μεταφορών και ενίσχυσε τον εκσυγχρονισμό των μικρών γεωργικών επιχειρήσεων και την ίδρυση ξενοδοχείων μικρού και μεσαίου μεγέθους σε πολλές περιοχές. (<http://www.hellaskps.gr>)

Παρά τις δυσκαμψίες των δημοσίων μηχανισμών διαχείρισης, εκτιμάται ότι τα προγράμματα αυτής της περιόδου περιόρισαν το ποσοστό ανεργίας κατά δυο ποσοστιαίες μονάδες περίπου, δημιουργώντας 50 έως 100 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας και έδωσαν επιπλέον ώθηση της τάξης της μισής εκατοστιαίας μονάδας στον ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ. (Λώλος, 2001, σ. 43)

2.3.3.1 «Καραμανλής ή τανκς», αποκατάσταση της Δημοκρατίας και κρατικός επεκτατισμός 1974-1981

Κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1970 οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης επιβραδύνθηκαν αισθητά στο επίπεδο του 3-4%, από 6-7% που ήταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Ωστόσο, συνέχισαν να συγκρίνονται ευνοϊκά με αυτούς των χωρών της Ευρώπης (βλέπε διαγράμματα 3,4). Σε αυτό φαίνεται να έπαιξε ρόλο η διεύρυνση του εξαγωγικού της προσανατολισμού (κυρίως βιομηχανικά προϊόντα) προς τις αγορές της Μέσης Ανατολής και τον Αραβικό κόσμο, που διατήρησε υψηλά τη ζήτηση και έδωσε ώθηση σε νέες επενδύσεις. (Λώλος, 2003, σ. 4)

Ωστόσο, η ελληνική οικονομία υπέστη σοβαρό πλήγμα από τη δεύτερη ενεργειακή κρίση στο τέλος της δεκαετίας του 1970, όπου αναδείχθηκαν οι διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας με την εμφάνιση προβληματικών κλάδων και προβληματικών επιχειρήσεων. Η μακροοικονομική πολιτική της χώρας παρέμενε επεκτατική, ο ρόλος του κράτους διευρύνθηκε σημαντικά με την κρατικοποίηση μεγάλων επιχειρήσεων και την δημιουργία νέων και οι πραγματικοί μισθοί αυξάνονταν ξεπερνώντας την αύξηση της παραγωγικότητας, πλήττοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων (βλέπε διάγραμμα 9). Φτάνοντας στο τέλος της δεκαετίας του 1970, με το ξέσπασμα της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης, ο πληθωρισμός ανέβηκε στο 25% (βλέπε διάγραμμα 11).

2.3.3.2 «Αλλαγή», το κράτος πρόνοιας 1981-1985

Το Οκτώβριο του 1981 επήλθε σημαντική κυβερνητική αλλαγή. Η συντηρητική παράταξη έχασε τις εκλογές και το σοσιαλιστικό κόμμα ήρθε στην εξουσία με μεγάλη κοινοβουλευτική πλειοψηφία και την

εντολή να ακολουθήσει ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα ανακατανομής των εισοδημάτων. Κατά την πρώτη περίοδο διακυβέρνησης (1981-85), η κυβέρνηση συνέχισε την επεκτατική μακροοικονομική πολιτική και μάλιστα πλειοδότησε, ώστε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της ευρείας κοινωνικής συμμαχίας που την έφερε στην εξουσία.

Ως εκ τούτου, οι μισθοί, τα ημερομίσθια και οι συντάξεις αυξήθηκαν σημαντικά μετά την υιοθέτηση της αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής (ΑΤΑ). Επίσης, αυξήθηκαν οι δημόσιες δαπάνες λόγω της ανόδου των κοινωνικών δαπανών και των δημόσιων επενδύσεων. Ο ρυθμός του πραγματικού ΑΕΠ είχε θετική πορεία η οποία αποδίδεται κυρίως στην αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Φυσικό επακόλουθο ήταν ο πληθωρισμός να παραμένει σε δυσθεώρητα επίπεδα άνω του 20%.

Η επεκτατική μακροοικονομική πολιτική χρηματοδοτήθηκε μέσω των διευρυνόμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους. Επίσης, συνοδεύτηκε και από επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που οφειλόταν ιδιαίτερα στην υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, στην επιβράδυνση της εξαγωγικής επίδοσης και στην μείωση των σημαντικών τρεχουσών μεταβιβάσεων από το εξωτερικό, που παραδοσιακά λειτουργούσαν ως πρόσθετη πηγή οικονομικής ανάπτυξης. Για να περιοριστούν σε ένα βαθμό τις απώλειες της ανταγωνιστικότητας και των εξαγωγών αποφασίστηκε υποτίμηση του νομίσματος κατά 15,5% τον Ιανουάριο του 1983.

Η κυβέρνηση μπροστά στις σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες αναγκάστηκε να εφαρμόσει μια πολιτική “ζεστού - κρύου”, και να θέσει σε εφαρμογή ένα αυστηρό σταθεροποιητικό πρόγραμμα.

2.3.3.3 «Ακόμη καλύτερες μέρες», το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα 1986-87

Οι βασικοί στόχοι του σταθεροποιητικού προγράμματος αφορούσαν τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, τον έλεγχο του ισοζυγίου πληρωμών και του πληθωρισμού, όπως επίσης και την περικοπή των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μέσω του περιορισμού της ενεργού ζήτησης. Ο βασικός μηχανισμός για την επίτευξη των στόχων ήταν η επιβράδυνση του εργατικού κόστους που θα έδινε ώθηση στην επιχειρηματική δραστηριότητα και τις επενδύσεις και θα βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Στα δυο χρόνια της εφαρμογής του πριν την απότομη εγκατάλειψη του, το πρόγραμμα φαίνεται να έφερε κάποια αποτελέσματα περιορίζοντας το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών και τον πληθωρισμό (βλέπε διαγράμματα 11, 13, 14). Επίσης φαίνεται να βελτιώθηκε η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μέσω μιας αυστηρής εισοδηματικής πολιτικής (περικοπή στην ΑΤΑ με περιορισμό του κόστους εργασίας) (βλέπε διαγράμματα 9-10).

Το πρόγραμμα δε μπόρεσε να προκαλέσει την εισροή ξένου επενδυτικού κεφαλαίου καθώς απέτυχε να δημιουργήσει ένα σταθερό επενδυτικό κλίμα. Επιπλέον, τα δημοσιονομικά ελλείμματα διατηρήθηκαν λόγω απουσίας πολιτικής εξυγίανσης στο σκέλος των δημοσίων δαπανών, ενώ ταυτόχρονα κρίθηκε αναγκαία μια ακόμη υποτίμηση της δραχμής κατά 15% τον Οκτώβριο του 1985.

Η εφαρμογή του διετούς σταθεροποιητικού προγράμματος δημιούργησε κοινωνικές αντιδράσεις και η πολιτική εξυγίανσης εγκαταλείφθηκε απότομα. Στη συνέχεια, ακολούθησε πλήρης αντιστροφή της οικονομικής πολιτικής, λόγω του μεγάλου πολιτικού κόστους και των επερχόμενων βουλευτικών εκλογών.

2.3.3.4 «Ο κόσμος αλλάζει. Εμείς;», η σταθεροποίηση της περιόδου 1990-93

Μετά από αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις και μια βραχύβια κυβέρνηση συνασπισμού, τον Μάρτιο του 1990, η συντηρητική παράταξη κερδίζει οριακά τις βουλευτικές εκλογές και θέτει άμεσα σε

εφαρμογή τριετές μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής σταθεροποίησης για την περίοδο 1991-93. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν η μείωση του πληθωρισμού, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, του δημόσιου χρέους και η αναδιάρθρωση της οικονομίας.

Αυτή τη φορά η κεντρική φιλοσοφία του προγράμματος ήταν φιλελεύθερη, με άξονες την μείωση του ρόλου του κράτους μέσω ενός εκτεταμένου προγράμματος ιδιωτικοποίησης και τον ανορθολογισμό του φορολογικού συστήματος (μείωση συντελεστών). Η πολυπόθητη οικονομική ανάπτυξη θα προερχόταν τόσο από τις δημόσιες (περιλαμβανομένων των ευρωπαϊκών ενισχύσεων) όσο και από τις ιδιωτικές και ξένες επενδύσεις, ως αποτέλεσμα της σταθερότητας και της βελτίωσης του οικονομικού κλίματος.

Μολονότι η ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων ήταν πρωταρχικός σκοπός της κυβέρνησης της, πολύ λιγότερες επιχειρήσεις από όσες προβλέπονταν πωλήθηκαν, τελικά, στον ιδιωτικό τομέα λόγω αντιδράσεων και υπό τον φόβο κατάρρευσης της ισχνής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

Το πρόγραμμα, έως το Σεπτέμβριο του 1993 που η κυβέρνηση έχασε την κοινοβουλευτική της πλειοψηφία, δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η μείωση των έμμεσων φόρων οδήγησε στον περιορισμό των φορολογικών εσόδων, ενώ η αύξηση των άμεσων φόρων, τροφοδότησε τον πληθωρισμό. Επιπλέον, το δημοσιονομικό έλλειμμα συνέχισε να διευρύνεται καθώς η κυβέρνηση δεν κατάφερε να εξυγιάνει τις δημόσιες δαπάνες και να προωθήσει το φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων που είχε εξαγγείλει.

2.4 Από τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1993) έως την τελευταία παγκόσμια οικονομική κρίση (2009)

Η περίοδος από την υπογραφή της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση έως και το 2009 θα μπορούσε παραστατικά να περιγράψει ως μια πλήρης ταλάντωση εκκρεμούς. Από την αρχή της έως την ένταξη της χώρας στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) ακολούθησε μια συνεπή περιοριστική μακροοικονομική πολιτική προκειμένου να ικανοποιηθούν τα κριτήρια εισόδου της χώρας στην ΟΝΕ (κριτήρια σύγκλισης του Μάαστριχτ) κι από εκεί και πέρα η εικόνα αντιστράφηκε πλήρως, με την τρομακτική επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών που έφτασε την χώρα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας.

2.4.1 «Έχουμε μόνο μια δυνατότητα. Να πετύχουμε», η πορεία προς την σύγκλιση 1994-1999

Στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, στην πόλη Μάαστριχτ της Ολλανδίας, υπεγράφη από τα 12 κράτη μέλη της ΕΟΚ η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ένα από τα πιο θεμελιώδη κείμενα της Ευρωπαϊκής ιστορίας. Με την ανωτέρω συνθήκη τα κράτη μέλη κάνουν ένα βήμα μπροστά στη διαδικασία οικονομικής ολοκλήρωσης, αποφασίζοντας την παραχώρηση του συντονισμού των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών τους στα όργανα της Ένωσης, την άσκηση ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και την κυκλοφορία ενιαίου νομίσματος εντός της Ένωσης.

Η Συνθήκη όρισε την διαδικασία μετάβασης και τα κριτήρια τα οποία θα πρέπει να πληρούν οι χώρες που επιθυμούν να συμμετάσχουν στην ΟΝΕ σχετικά με (Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα, 1998, σσ. 38-45):

➤ τις εξελίξεις του επιπέδου των τιμών.

Ο πληθωρισμός δεν θα έπρεπε να είναι υψηλότερος από 1,5 ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο πληθωρισμό των τριών χωρών με τη καλύτερη απόδοση.

- *Τις δημοσιονομικές εξελίξεις*
 - Ο λόγος του δημόσιου ελλείμματος προς το Α.Ε.Π. δεν θα έπρεπε να υπερβαίνει το 3%
 - Ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ δεν θα έπρεπε να ξεπερνά το 60%, ή θα έπρεπε να μειώνεται επαρκώς και να πλησιάζει την τιμή αναφοράς σε ικανοποιητικό βαθμό
- *Την εξέλιξη των συναλλαγματικών ισοτιμιών*

Το νόμισμα της υποψήφιας χώρας θα έπρεπε να συμμετέχει στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Exchange Rate Mechanism) του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος και να μην έχει υποτιμηθεί έναντι άλλου κοινοτικού νομίσματος κατά τη διάρκεια της τελευταίας διετίας.

- *Την εξέλιξη των μακροπρόθεσμων επιτοκίων*

Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν θα έπρεπε να υπερβαίνουν τις δυο ποσοστιαίες μονάδες από το μέσο όρο των τριών χωρών με τη καλύτερη απόδοση.

Ως εκ τούτου, η δεκαετία του 1990 ήταν σαφώς προσανατολισμένη στην επίτευξη του στόχου της ένταξης της Ελλάδας στην ζώνη της ΟΝΕ. Τα μέτρα που πάρθηκαν κινούνταν στα πλαίσια της λογικής της, ούτως ή άλλως, αναγκαίας αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας. Οι πιο σημαντικές παράμετροι του οικονομικού μοντέλου της εποχής ήταν:

- **Ιδιωτικοποιήσεις επιχειρήσεων**

Η Ελλάδα σε αυτή την περίοδο, υιοθετεί το διεθνώς κυρίαρχο πρότυπο της μείωσης της εμπλοκής του δημόσιου τομέα στην οικονομία. Έτσι προωθούνται ιδιωτικοποιήσεις:

α) επιχειρήσεων που είχαν ξεκινήσει την λειτουργία τους ως ιδιωτικές αλλά είχαν περιέλθει στον έλεγχο του Δημοσίου (π.χ. ΑΓΕΤ Ηρακλής, η εξαγορά της Ιονικής Τράπεζας από την Τράπεζα Πίστεως, η οποία στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Alpha Bank κ.α.).

β) δημόσιων επιχειρήσεων, μέρους ή στο σύνολο τους, μέσω της διάθεσης πακέτων μετοχών τους στο Χρηματιστήριο, (π.χ. ΕΥΔΑΠ, ΕΛΤΑ, Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου κ.α.), ώστε να μειωθεί το δημόσιο χρέος και αφετέρου να προωθηθεί η εφαρμογή ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων στη διοίκηση των επιχειρήσεων αυτών.

- **Εξαγορές - Συγχωνεύσεις επιχειρήσεων**

Κατά την περίοδο αυτή έγιναν προσαρμογές του νομικού πλαισίου (ψήφιση του Ν.2166/1993 «Κίνητρα ανάπτυξης επιχειρήσεων, διαρρυθμίσεις στην έμμεση και άμεση φορολογία και άλλες διατάξεις») που διευκόλυναν τις εξαγορές και συγχωνεύσεις επιχειρήσεων, με απώτερο στόχο την βελτίωση της αποδοτικότητας και την αναδιάρθρωση του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας.

- **Περιοριστική Μακροοικονομική Πολιτική (Πολιτική Λιτότητας)**

Σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο, η μακροοικονομική πολιτική έκανε στροφή 180 μοιρών κι έγινε περιοριστική (πολιτική λιτότητας). Αυτή η εξέλιξη ήταν αναπόφευκτη καθώς η επεκτατική πολιτική της προηγούμενης 20ετίας είχε φέρει την οικονομία σε τρομερά αδιέξοδα με το δημοσιονομικό έλλειμμα, το δημόσιο χρέος και τον πληθωρισμό να βρίσκονται σε δυσθεώρητα ύψη.

Επιπλέον, η πολιτική απόφαση για εντατικοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης απαιτούσε την ικανοποίηση των κριτηρίων σύγκλισης επομένως η περιοριστική πολιτική ως τέλος της δεκαετίας του 1990 ήταν μονόδρομος. Μάλιστα, ενώ η αρχική πρόβλεψη ήθελε την Ελλάδα να είναι στις πρώτες ομάδες χωρών που θα είχαν ικανοποιήσει τα κριτήρια στο τέλος του 1998 και θα εγκαινίαζαν

την 1/1/1999 την ευρωζώνη, το πρόγραμμα σύγκλισης στην πράξη αποδείχτηκε ιδιαίτερα αισιόδοξο και χρειάστηκε η αναθεώρηση του. Έτσι η υποψηφιότητα της Ελλάδας εξετάστηκε το 2000 και η ένταξη της στην ΟΝΕ έλαβε χώρα την 1/1/2001.

- Συγκράτηση Κοινωνικών Δαπανών

Στο πλαίσιο της περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής σύγκλισης ένας από τους στόχους ήταν ο περιορισμός των δημόσιων δαπανών, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών δαπανών, οι οποίες είχαν παρουσιάσει ιδιαίτερα μεγάλη αύξηση στη δεκαετία του 1980. Σε αυτή την λογική και προκειμένου να ενισχυθεί η βιωσιμότητα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης, το 1992 πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια αναμόρφωσης του, με κύριους άξονες την αύξηση των εισφορών και των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης.

Τα αποτελέσματα της εν λόγω προσπάθειας δεν ήταν θεαματικά, παρόλα αυτά όμως, το σχετικό κριτήριο σύγκλισης του δημοσιονομικού ελλείμματος επετεύχθη το 1999.

- Πολιτική της Σκληρής Δραχμής

Μια άλλη σημαντική μεταστροφή στρατηγικής σημειώθηκε στη συναλλαγματική πολιτική, όπου η πολιτική της διολίσθησης / υποτίμησης της δραχμής της προηγούμενης 20ετίας εγκαταλείφθηκε και την θέση της πήρε η λεγόμενη πολιτική της σκληρής δραχμής.

Σύμφωνα με το κριτήριο ισοτιμίας του Μάαστριχτ για να ενταχθεί μια χώρα στην ΟΝΕ όφειλε η ισοτιμία του νομίσματος της, έναντι των ευρωπαϊκών νοτισμάτων των χωρών που ήδη συμμετείχαν, να διατηρηθεί σταθερή κατά τα δύο χρόνια πριν την αξιολόγηση της υποψηφιότητάς της. Η πολιτική της σκληρής δραχμής συνέβαλε στον αποπληθωρισμό της οικονομίας και στην αποκλιμάκωση των επιτοκίων (Λώλος, 2003, σ. 17) Έτσι ο πληθωρισμός κατ την δεκαετία του '90 μειώθηκε κάθετα από το 20% στο 3% και συντέλεσε και στον περιορισμό των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Η εφαρμογή της πολιτικής της σκληρής δραχμής επέφερε βραχυπρόθεσμα ένα σημαντικό κόστος, την περαιτέρω υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Καθώς ο πληθωρισμός στην Ελλάδα εξακολούθησε να είναι υψηλότερος σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, η διατήρηση σταθερής της ισοτιμίας του νομίσματος είχε ως αποτέλεσμα, την επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου. (βλέπε διαγράμματα 12, 13)

Από την άλλη πλευρά, μακροπρόθεσμα και πέρα από την ικανοποίηση του κριτηρίου σύγκλισης, το σημαντικό όφελος από την πολιτική της σκληρής δραχμής, ήταν η αύξηση της πίεσης προς τις ελληνικές επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν διαρθρωτικές αλλαγές που θα οδηγήσουν σε βελτίωση της παραγωγικότητας και μείωση του κόστους τους προκειμένου να διατηρήσουν και να βελτιώσουν, ει δυνατόν, την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγικών προϊόντων χωρίς την χρήση της εύκολης λύσης της διολίσθησης.

- Αξιοποίηση Κοινοτικών Προγραμμάτων Στήριξης

Οι κοινοτικοί πόροι που εισέρευσαν στα ελληνικά ταμεία σε αυτή την περίοδο επικεντρώθηκαν σε δυο άξονες:

α) Μεγάλα έργα υποδομών

Ενώ κατά την προηγούμενη περίοδο η προτεραιότητα είχε δοθεί στην υλοποίηση έργων τοπικής εμβέλειας, καταναμημένων στο σύνολο των περιφερειών και των νομών της χώρας, σε αυτή την

περίοδο το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων επικεντρώθηκε σε μεγάλα έργα, εθνικής εμβέλειας (π.χ. το Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος, η Γέφυρα Ρίου - Αντιρρίου, το Αττικό Μετρό και η Αττική Οδός κ.α.) που συνδέουν την χώρα με τα διευρωπαϊκά δίκτυα υποδομών και αποτελέσουν, έτσι, εργαλεία στην βελτίωση της παραγωγικότητας και ανάπτυξης του συνόλου της οικονομίας.

β) Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης εργατικού δυναμικού

Στα πλαίσια των κατευθυντήριων γραμμών της ΕΕ για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση δόθηκε μεγάλη έμφαση στα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού δυναμικού της χώρας. Σκοπός των προγραμμάτων αυτών είναι ο εκσυγχρονισμός των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού (με ιδιαίτερη έμφαση στους ανέργους και τους κοινωνικά αποκλεισμένους), προκειμένου οι νέες τεχνολογίες να εισέρθουν σε όλους τους κλάδους παραγωγικής δραστηριότητας, βελτιώνοντας την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα εν γένει της ελληνικής οικονομίας.

- Πολιτική Διεύρυνσης του Ανταγωνισμού

Ακολουθώντας τις διεθνείς τάσεις απελευθέρωσης των αγορών, αυτή την περίοδο έγινε μια προσπάθεια εφαρμογής μέτρων πολιτικής που στόχευαν:

α) Στη διεύρυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων (ιδιαίτερα συντελέστηκαν σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές στο χρηματοπιστωτικό σύστημα)

β) Στην αύξηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας.

- Μεταφορά πόρων από τον δευτερογενή στον τριτογενή τομέα της οικονομίας

Ήδη από την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο, η βιομηχανία λόγω διεθνών (πετρελαϊκές κρίσεις) αλλά εσωτερικών συγκυριών (αύξηση κόστους πρώτων υλών κι εργασίας) βρισκόταν σε στασιμότητα. Επιπλέον οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής βιομηχανίας, όπως η επικέντρωση σε χαμηλής ποιότητας και τεχνολογίας προϊόντα, η κυριαρχία κλάδων έντασης εργασίας ή πρώτων υλών και ο εγκλωβισμός στην εγχώρια αγορά, δεν φαίνεται να ξεπεράστηκαν με την πάροδο του χρόνου. (Πατρώνης, 2015, σ. 25)

Μάλιστα, οι μηδενικοί ρυθμοί ανάπτυξης της μεταποίησης ως συνόλου, υποκρύπτουν και άλλες διεργασίες στο «εσωτερικό» του τομέα. Ορισμένοι κλάδοι όπως η υφαντουργία και το ένδυμα, συρρικνώθηκαν, ενώ άλλοι με επικεφαλής τον κλάδο των τροφίμων, είχαν θετική εξέλιξη εξισορροπώντας την υποχώρηση των πρώτων. Το αποτέλεσμα της καθήλωσης των ρυθμών ανάπτυξης της βιομηχανίας ήταν η πτώση του μεριδίου της στο ΑΕΠ (βλέπε διαγράμματα 5, 6)

Πιο συγκεκριμένα, το μερίδιο που έχασε δευτερογενής τομέας φαίνεται ότι το κέρδισε ο τομέας των υπηρεσιών. Στην ανάπτυξη του συνέβαλαν πέρα από τους κλασσικούς πρωταγωνιστές κλάδους του τουρισμού και της ναυτιλίας, οι κλάδοι των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και τηλεπικοινωνιών, μετά την απελευθέρωσή τους, στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Στο σύνολό τους, οι παραπάνω πολιτικές συνέτειναν στη σταδιακή μείωση του πληθωρισμού (βλέπε διάγραμμα 11,) και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων (βλέπε διαγράμματα 15, 16). Παράλληλα με την σταδιακή αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του ιδιωτικού τομέα προς την πολιτική της σύγκλισης δόθηκε επενδυτική ώθηση στην οικονομία (βλέπε διαγράμματα 20, 21). Επίσης, μέσω της επιβράδυνσης της ανόδου του κόστους εργασίας σε συνδυασμό με την βελτίωση της παραγωγικότητας (βλέπε διαγράμματα 7,8), η αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας καθίσταται εντυπωσιακή και

ξεπερνά τον μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλέπε διαγράμματα 3,4)

Παρόλα αυτά, το πρόγραμμα δεν κατορθώνει να περιορίσει το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και πληρωμών. Επίσης, η απελευθέρωση των αγορών και η αύξηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας αρχικά προκάλεσε αύξηση της ανεργίας. Στη συνέχεια, όμως το ποσοστό ανεργίας άρχισε να μειώνεται καθώς επιταχύνθηκε ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης (βλέπε διάγραμμα 28).

Τέλος αξίζει να παρατηρήσουμε ότι στην πορεία προς την ΟΝΕ, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις αυτής της περιόδου έτυχαν ευρύτερης αποδοχής παρά τον περιοριστικό τους χαρακτήρα. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί (Λώλος, 2003, σ. 18):

- στην κακή μακροοικονομική επίδοση και στις αποτυχημένες πολιτικές των δεκαετιών του 1980 και του 1990, οι οποίες δημιούργησαν συνθήκες συναίνεσης και γενικής στήριξης της πολιτικής προς την ΟΝΕ. Έτσι, οι απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις και ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της κυβερνητικής πολιτικής αντιμετωπίστηκε από την πλειονότητα των κοινωνικών φορέων και των πολιτικών κομμάτων ως μονόδρομος.
- στις σημαντικές εισοδηματικές μεταβιβάσεις, τις αναδιανεμητικές επιδράσεις από τα κοινοτικά ταμεία που άμβλυναν το κοινωνικό κόστος της αναδιάρθρωσης και συνέβαλαν καθοριστικά στην υλοποίηση μεγάλων έργων υποδομών στην χώρα.

2.4.2 «Το μέλλον ξεκίνησε», η πορεία του εκτροχιασμού 2000-2009

Η είσοδος της Ελλάδας στην ΟΝΕ την 1^η Ιανουαρίου του 2001 ήταν αναμφίβολα ένα ορόσημο στην ιστορία της Ελλάδος.

Εκείνη την χρονική στιγμή, έχοντας κατακτήσει η Ελλάδα την ονομαστική σύγκλιση, εισέρχονταν στην ζώνη του ευρώ ως δωδέκατο μέλος. Πιο συγκεκριμένα είχε επιτευχτεί:

- μεγάλη δημοσιονομική προσαρμογή, με μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης από 13,6% του ΑΕΠ το 1993 σε 3,1% το 1999.
- ισχυρή ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας, με το ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 3% μεσοσταθμικά από το 1994 έως το 1999 (βλέπε διαγράμματα 2, 4).
- περιορισμός του πληθωρισμού από διψήφιους ρυθμούς προ του 1993 στο 2,1% το 1999.
- εξασθένηση της δυναμικής του χρέους, η οποία προήλθε από την επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης, σε συνδυασμό με τον περιορισμό των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και την μείωση των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου. (βλέπε διαγράμματα 17, 18)

Με την ένταξη στη ζώνη του ευρώ, η Ελλάδα εισήρθε σε ένα σταθερό νομισματικό περιβάλλον, πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα που παρείχε προϋποθέσεις για βιώσιμη μακροχρόνια οικονομική ανάπτυξη.

Ο συναλλαγματικός κίνδυνος είχε πλέον εκλείψει μαζί με την αβεβαιότητα για τις διασυννοριακές συναλλαγές. Το γεγονός αυτό έχει μεγάλη αξία να αναλογιστεί κανείς το πλούσιο ιστορικό υποτιμήσεων της δραχμής.

Ο πληθωρισμός είχε τιθασευτεί και τα επιτόκια δανεισμού του δημοσίου βρίσκονταν σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Ενδεικτικά, η διάφορα αποδόσεων μεταξύ του δεκαετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου και του αντιστοίχου Γερμανικού είχε περιοριστεί στις 65 μ.β. (0,65%) στις αρχές του 2002 και μόλις στις 10 μ.β. (0,10%) τον Ιανουάριο του 2005 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014, σ. 14). Ο καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη αυτών των επιδόσεων ήταν η εξάλειψη σχεδόν του ασφαλιστρου κινδύνου που ενσωματώνονταν παλιότερα στα επιτόκια (προκειμένου να αντισταθμιστεί μια πιθανή υποτίμηση της δραχμής).

Έτσι με την συμμετοχή της στην ONE, η Ελλάδα απέκτησε απρόσκοπτη πρόσβαση στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου με επιτόκια ιστορικά χαμηλά, γεγονός που διευκόλυνε απεριόριστα, την χρηματοδότηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αλλά και των δανειακών αναγκών του Δημοσίου γενικότερα.

Η υιοθέτηση όμως του ευρώ, συνοδεύονταν από σειρά σημαντικών υποχρεώσεων για την οικονομική πολιτική της Ελλάδας. Ουσιαστικά, η χώρα απώλεσε την δυνατότητα να ασκεί σε εθνικό επίπεδο νομισματική πολιτική και πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας, αφού η Τράπεζα της Ελλάδος εντάχθηκε στο Ευρωσύστημα κι ακολουθεί την νομισματική πολιτική που χαράσσει, πλέον, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Η σημαντικότερη επίπτωση της εκχώρησης της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής για την Ελλάδα ήταν η αδυναμία εφαρμογής της προσφιούς τακτικής διόρθωσης της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών της μέσω υποτίμησης του νομίσματος. Έτσι, πλέον, στις νέες συνθήκες, τυχόν υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας μέλους μπορούσε να αντιμετωπιστεί μόνο με διόρθωση / προσαρμογή των εγχώριων τιμών και του κόστους εργασίας και με προσπάθεια βελτίωσης της παραγωγικότητας. Διαφορετικά η ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών θα υποχωρούσε, επιφέροντας όλες τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία.

Επομένως, για κάθε χώρα της ευρωζώνης, ήταν απαραίτητη η προσήλωση στην δημοσιονομική πειθαρχία, στη συνετή εισοδηματική πολιτική και στη συνεχή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η Ελλάδα απέτυχε και στους τρεις αυτούς τομείς, όπως αναλύεται παρακάτω.

2.4.2.1 Ταχεία στρεβλή ανάπτυξη, 2000-2007

Η ύπαρξη εξαιρετικά χαμηλών επιτοκίων δανεισμού συνεισέφερε καταλυτικά στην επίτευξη μέσου ετήσιου ρυθμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας της τάξης του 4,2% κατά τα έτη 2001-2007. Όμως, η ανάπτυξη αυτή βασίστηκε στην εγχώρια ζήτηση ωθούμενη κατά κύριο λόγο από την ιδιωτική κατανάλωση (βλέπε διάγραμμα 23), η οποία με τη σειρά της τροφοδοτούνταν από την άνοδο των εισοδημάτων και την επέκταση της καταναλωτικής πίστης⁵. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου αυξάνονταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 7,9%, (βλέπε διαγράμματα 21, 22) το μεγαλύτερο, όμως, μέρος τους αφορούσε σε κατοικίες εξαιτίας των χαμηλότοκων στεγαστικών δάνειων και των προσδοκιών ακόμη μεγαλύτερης ανόδου των εισοδημάτων.

Ο πληθωρισμός παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα για τα ελληνικά δεδομένα, ήταν όμως σταθερά υψηλότερος (σχεδόν κατά 1,5 εκατοστιαία μονάδα) από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, με συνέπεια τη συνεχή απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (βλέπε διάγραμμα 11). Εκτιμάται ότι, από την ένταξη στην ONE μέχρι το 2007, η διεθνής ανταγωνιστικότητα είχε υποχωρήσει κατά 14% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και κατά 19,3% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας, ενώ οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκαν με σχετικά χαμηλό μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4% (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014, σ. 15).

Η εγχώρια παραγωγή δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στην εξέλιξη της εγχώριας ζήτησης και το κενό καλύφθηκε από αυξημένες εισαγωγές, οι οποίες σταδιακά διευρύναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (βλέπε διάγραμμα 13-14), το οποίο έφτασε σε δυσθεώρητα ύψη το 2008.

Όσον αφορά τα δημόσια οικονομικά, η κατεύθυνση της δημοσιονομικής πολιτικής αυτή την περίοδο

⁵ Το χρέος των νοικοκυριών έφτασε το 41% του ΑΕΠ τον Δεκέμβριο του 2007, σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ (Ψαλιδόπουλος, 2014, σ. 414)

ήταν επεκτατική, με εξαίρεση ένα μικρό διάστημα μετά την υπαγωγή της Ελλάδας στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Μάιο του 2004(βλέπε διαγράμματα 15, 16).

Τέλος, κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου ανέκυψε και πήρε μεγάλες διαστάσεις το θέμα αμφισβήτησης της αξιοπιστίας των δημοσιονομικών δεδομένων λόγω των επανειλημμένων αναθεωρήσεων τους (αναθεώρηση 2002, «δημοσιονομική απογραφή» 2004) από ελληνικής πλευράς. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την μονομερή αναθεώρηση από την EUROSTAT των στοιχείων της τριετίας 1997-1999, βάσει των οποίων η Ελλάδα εμφανίστηκε να μην έχει εκπληρώσει το κριτήριο δημοσιονομικού ελλείμματος (κάτω του 3% του ΑΕΠ), όπως απαιτούσε η Συνθήκη, υπονομεύοντας σημαντικά την εικόνα της χώρας έναντι των εταίρων της.

2.4.2.2 Παγκόσμια οικονομική κρίση 2008-2009

Από τον Φεβρουάριο του 2007 ξεκίνησε στις ΗΠΑ η πιο σημαντική ύφεση στις χρηματαγορές μετά το κραχ του 1929. Η χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία εκδηλώθηκε λόγω της αδυναμίας εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (sub - prime loans), επιδεινώθηκε ραγδαία το φθινόπωρο του 2008 με την κατάρρευση της αμερικανικής επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers και μετεξελίχθηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση, μέσα σε ένα περιβάλλον στενά διασυνδεδεμένων οικονομιών. Ως αποτέλεσμα, το 2009 η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης, για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο, καθώς οι περισσότερες προηγμένες οικονομίες εισήλθαν σε βαθιά ύφεση.

Μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος και του εξωτερικού ισοζυγίου η κρίση μεταδίδεται και στην Ελλάδα. Έτσι παρατηρείται μείωση των χορηγούμενων πιστώσεων στις Ελληνικές τράπεζες εξαιτίας της θέσπισης αυστηρότερων κριτηρίων και μείωση των ελληνικών εξαγωγών (βλέπε διάγραμμα 12) λόγω της μειωμένης οικονομικής δραστηριότητας διεθνώς.

Παρόλα αυτά, διαπιστώνεται ότι δεν είχε ακόμη συνειδητοποιηθεί η σοβαρότητα της κατάστασης και οι κίνδυνοι που ελλόχευαν για την, ούτως η άλλως, αδύναμη ελληνική οικονομία. Ενδεικτικό είναι ότι στο επικαιροποιημένο πρόγραμμα σταθερότητας και ανάπτυξης 2008-2011 που υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές του 2009, προβλέπονταν συνέχιση και επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ κατά τα έτη 2010 και 2011, ακολουθούμενη κι από αντίστοιχη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Ενώ λοιπόν η διεθνής κρίση εξελίσσονταν με καταγιστικό ρυθμό σε όλον τον κόσμο(βλέπε διάγραμμα 31), η Ελλάδα θεωρούσε ότι είναι θωρακισμένη κι ότι η διεθνής ύφεση δεν θα την άγγιζε ουσιαστικά.

Έτσι, η επιδείνωση των μεγεθών των δημόσιων οικονομικών συνεχίστηκε κι οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι το 2009 ήταν έτος δύο εκλογικών αναμετρήσεων (Ευρωεκλογές και Βουλευτικές εκλογές), με το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης να αγγίζει το 2009 το 15,7%.

Αντίστοιχα το δημόσιο χρέος ανήλθε στο 129,7% του ΑΕΠ κατά το 2009, γεγονός που οφείλονταν και στην συρρίκνωση του ΑΕΠ για πρώτη φορά μετά από μία δεκαπενταετία σχεδόν συνεχούς ανόδου (βλέπε διαγράμματα 1,2) λόγω της πτώσης των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης. Επιπλέον, η σωρευτική υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας κατά τα έτη 2001-2008 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 16,9% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή κι σε 27,7% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014, σ. 40).

Τέλος, οι αλληπάλληλες αναθεωρήσεις των δημοσιονομικών ελλειμμάτων αποτέλεσαν εξαιρετικά κρίσιμη αρνητική παράμετρο καλλιεργώντας ένα κλίμα αβεβαιότητας κι έλλειψης εμπιστοσύνης για την ελληνική οικονομία, με αποτέλεσμα την σταδιακή υποβάθμιση της πιστοληπτικής της ικανότητας της Ελλάδος και την αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών

ομολόγων (βλέπε διάγραμμα 32).

2.5 Η Ελλάδα σε κρίση 2010-...

2.5.1 «Η Ελλάδα θα τα καταφέρει»..., στο μάτι του κυκλώνα 2010 - σήμερα

Κατά το 2010 η χρηματοπιστωτική κρίση μετεξελίσσεται πλέον σε κρίση δημόσιου χρέους στην Ελλάδα. Η διαφορά αποδόσεων μεταξύ του ελληνικού και του γερμανικού δεκαετούς κρατικού ομολόγου διευρύνεται συνεχώς, η πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας υποβαθμίζεται δραματικά. Υπό την πίεση των συνθηκών, η Ελλάδα στις 23 Απριλίου 2010 απευθύνει αίτημα ενεργοποίησης του Μηχανισμού Στήριξης, η θέσπιση του οποίου είχε αποφασιστεί τον Μάρτιο του 2010 από τα μέλη της ευρωζώνης με την χρηματική συνδρομή και του Δ.Ν.Τ.

Στις 2 Μαΐου 2010 υπογράφεται από την Ελλάδα και τους πιστωτές της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ε.Κ.Τ. και Δ.Ν.Τ.) Μνημόνιο Οικονομικών και Χρηματοπιστωτικών Πολιτικών (Ν.3845/2010) με το οποίο της παρέχεται δάνειο ύψους 110 δισεκ. € με δεσμεύσεις για: α) εμπροσθοβαρή δημοσιονομική προσαρμογή, ώστε το δημοσιονομικό έλλειμμα να μειωθεί κάτω του 3% μέχρι το 2014 και το πρωτογενές έλλειμμα να μηδενιστεί έως το 2012, β) διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ως προς τη λειτουργία του κράτους και των αγορών, ώστε να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα και το επιχειρηματικό περιβάλλον και γ) διαφύλαξη της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Στο τέλος του 2010, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης δείχνει να ανταποκρίνεται στην προσαρμογή και μειώνεται αισθητά σε σχέση με το 2009 (βλέπε διαγράμματα 15, 16). Η ύφεση εντείνεται για τρίτο κατά σειρά έτος (το ΑΕΠ μειώνεται κατά 4,5%), κι επηρεάζει σημαντικά το ποσοστό της ανεργίας που ξεπερνά το 12% του εργατικού δυναμικού. Παρά την ύφεση, ο πληθωρισμός διατηρείται σε υψηλά επίπεδα (4,7%), εν μέρει λόγω της αύξησης των έμμεσων φόρων (βλέπε διαγράμματα 28,29).

Κατά το 2011 η δημοσιονομική προσαρμογή καθίσταται προβληματική στην εφαρμογή της και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις δείχνουν να καθυστερούν. Σε αυτό το αρνητικό κλίμα οι διαφορές αποδόσεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών τίτλων σημειώνουν νέα ρεκόρ και η πιστοληπτική ικανότητα του Δημοσίου υποβαθμίζεται σχεδόν στο επίπεδο της χρεοκοπίας (βλέπε διάγραμμα 32). Επιπλέον, το δημόσιο χρέος καταγράφει μεγάλη αύξηση, λόγω της βαθιάς ύφεσης (5,5%) (φαινόμενο της χιονοστιβάδας) υπερβαίνοντας το 150% του ΑΕΠ (βλέπε διαγράμματα 2, 30, 31).

Το καλοκαίρι του 2012 οι δανειστές και οι ελληνικές αρχές συμφωνούν στην ανάγκη θέσπισης πρόσθετων παρεμβάσεων και συντάσσουν το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (Ν.3985-6/2011). Οι παρεμβάσεις που προβλέπονται έχουν σαν κύριους άξονες την επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων, την επιτάχυνση των αποκρατικοποιήσεων και την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας.

Τον Φεβρουάριο του 2012, υπογράφεται νέο μνημόνιο (Ν.4046/2012) που προβλέπει νέο πρόγραμμα βοήθειας για την Ελλάδα, ύψους 130 δισεκ. € και εθελοντική ανταλλαγή ελληνικών ομολόγων που διακρατούσε ο ιδιωτικός τομέας με νέα ομόλογα, και παράλληλη περικοπή της ονομαστικής τους αξίας κατά 50% περίπου (PSI). Η εθελοντική απομείωση των παλιών δανείων που κατείχαν ιδιώτες επενδυτές ανήλθε τελικά στα 106 δις €. Μετά τις ανάγκες ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, δανεισμού των ασφαλιστικών ταμείων (λόγω του «κουρέματος» των ομολόγων που κατείχαν) και άλλες άμεσες δανειακές ανάγκες του δημοσίου, το καθαρό τελικό αποτέλεσμα μείωσης του δημόσιου χρέους ανήλθε σε 51,2 δισεκ. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014, σ. 107).

Κατά τα έτη 2013 και 2014, η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να βρίσκεται σε ύφεση και το ποσοστό ανεργίας έχει εκτοξευτεί (βλέπε διαγράμματα 27, 28). Τα δημοσιονομικά μεγέθη δείχνουν να

βελτιώνονται και μάλιστα κατά το 2014 επιτυγχάνεται οριακό πρωτογενές πλεόνασμα μετά από μια μακρά περίοδο μεγάλων ελλειμμάτων (βλέπε διαγράμματα 15, 16). Υπό την πίεση του τρομακτικού ποσοστού ανεργίας και των κόπωσης που παρουσιάζει η ελληνική κοινωνία από την παρατεταμένη ύφεση, τον Ιανουάριο του 2015 προκηρύσσονται εκλογές.

Η νέα κυβέρνηση ξεκινά διαπραγματεύσεις για ένα διαφορετικό μείγμα πολιτικής με τους πιστωτές της. Ο χρόνος κυλά εις βάρος της Ελλάδας, η διαφορά στις αποδόσεις των 10ετων ομολόγων του ελληνικού και του γερμανικού δημοσίου αρχίζει πάλι να διευρύνεται ενώ σημειώνεται μαζική φυγή καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες. Τον Αύγουστο του 2015 υπό το βάρος των capital controls και του αδιεξόδου των διαπραγματεύσεων οι ελληνικές αρχές συμφωνούν και ψηφίζουν τρίτο μνημόνιο (N. 4336/2015) που συνοδεύεται από νέο δάνειο 86 δισεκ.€. Με το νέο πρόγραμμα η χώρα αναλαμβάνει δεσμεύσεις για αυξήσεις έμμεσων φόρων (αύξηση συντελεστών ΦΠΑ, κατάργηση εκπτώσεων κ.λπ), ασφαλιστική μεταρρύθμιση (μείωση συντάξεων, αύξηση ορίων συνταξιοδότησης, αύξηση εισφορών, ρήτρα μηδενικού ελλείμματος, κατάργηση ΕΚΑΣ κ.λπ), προώθηση αποκρατικοποιήσεων κ.α..

Οι τελευταίες εκτιμήσεις για την πορεία της ελληνικής οικονομίας κατά το 2016 κάνουν λόγο για στασιμότητα των βασικών μεγεθών και ύφεση της τάξης του 1% του ΑΕΠ (IOBE, 2016) ή, στην καλύτερη των περιπτώσεων, για ανεμική ανάπτυξη (+0,3%) (European Commition, 2016). Ο φαύλος κύκλος της ύφεσης δείχνει να συνεχίζεται...

2.5.2 Δίδυμα ελλείμματα

Κατά την υπό εξέταση περίοδο αλλά και πιο πριν (βλέπε διαγράμματα 15, 16) προκύπτει η συνύπαρξη δημοσιονομικού ελλείμματος και ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών (δίδυμα ελλείμματα).

Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή θεωρία, η αύξηση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού είναι αυτή που προκαλεί την αύξηση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.

Σύμφωνα με την μακροοικονομική ταυτότητα:

$$Y - C - I - G = EX - IM$$

όπου:

Y = εθνικό εισόδημα.

C = ιδιωτική κατανάλωση

I = πραγματική επένδυση

G = κρατικές δαπάνες

X = εξαγωγές

IM = εισαγωγές

με προσθαφαίρεση των φόρων (T) προκύπτει ότι:

$$(Y - C - T) + (T - G) = NX + I \Leftrightarrow$$

$$NX = (Y - C - T) + (T - G) - I \Rightarrow$$

$$NX = Sp + Sg - I$$

όπου:

$$NX = EX - IM$$

Sp = ιδιωτική αποταμίευση

Sg = κρατική αποταμίευση

Δηλαδή, η καθαρή επενδυτική θέση της χώρας ισούται με την ιδιωτική αποταμίευση συν την δημόσια αποταμίευση, μειωμένη κατά το ποσό των επενδύσεων.

Σε περίπτωση ύπαρξης αρνητικής δημόσιας αποταμίευσης, δηλαδή δημοσιονομικού ελλείμματος (budget deficit) ($BD = T - G < 0$) και με την υπόθεση ότι οι υπόλοιποι παράγοντες παραμένουν σταθεροί, προκύπτει ότι δημιουργείται ή επιδεινώνεται περαιτέρω το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών.

Παράλληλα διατυπώνεται και η αντίστροφη θεώρηση (Anoquio & Ramchander, 1998) και (Khalid & Teo, 1999) που υποστηρίζει ότι υπάρχει μονόδρομη σχέση αιτιότητας από το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών προς το δημοσιονομικό έλλειμμα. Σε αυτή την περίπτωση, και ιδιαίτερα σε μικρές ανοικτές οικονομίες που εξαρτώνται από ξένες εισροές κεφαλαίων (ξένες άμεσες επενδύσεις) για την χρηματοδότηση της οικονομικής τους ανάπτυξης, η επιδείνωση του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών οδηγεί σε έναν πιο αργό ρυθμό την οικονομική ανάπτυξη και ως εκ τούτου αυξάνει το έλλειμμα του προϋπολογισμού. Με άλλα λόγια, η δημοσιονομική κατάσταση μιας χώρας επηρεάζεται από τη συσσώρευση του χρέους με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ελλειμματικοί προϋπολογισμοί.

Τέλος υπάρχει και η Ρικαρδιανή υπόθεση ισοδυναμίας, που υποστηρίζει ότι η αύξηση του δημοσίου ελλείμματος ($S_g \downarrow$) θα επιφέρει ισοδύναμη αύξηση της ιδιωτικής αποταμίευσης ($S_p \uparrow$) κι επομένως, τελικά, δεν θα υπάρχει καμία επίδραση στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Σε αυτή την θεώρηση οι πολίτες μειώνουν τις δαπάνες τους για κατανάλωση και αυξάνουν την ιδιωτική αποταμίευση, καθώς αναμένουν ότι θα υποστούν στη συνέχεια υψηλότερους φόρους για την αποπληρωμή του χρέους. Με την αυτή την θεώρηση συντάσσονται και τα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε για την ελληνική οικονομία (Δριτσάκης, 2013).

Οποιαδήποτε όμως κι αν είναι η αιτιακή σχέση μεταξύ των δυο ελλειμμάτων, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ύπαρξη των δίδυμων ελλειμμάτων δεν είναι κατ' ανάγκη αρνητικό φαινόμενο για μια χώρα που επιθυμεί οικονομική ανάπτυξη. Αν η χώρα με τους πόρους που θα δανειστεί δημιουργήσει μια κερδοφόρα επένδυση υψηλής απόδοσης που θα καλύψει τα κεφάλαια και τους τόκους των δανείων, τότε η χώρα θα επωφεληθεί πολλαπλάσια από το χρέος της στο μέλλον. Από την άλλη πλευρά, αν τα ελλείμματα δημιουργούνται με σκοπό την αύξηση της κατανάλωσης, χωρίς αναπτυξιακό σχεδιασμό, η χώρα απλώς επιδεινώνει συνεχώς την θέση της.

2.5.3 Το φαινόμενο της χιονοστιβάδας

Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η δυσχερής κατάσταση που καλείται «φαινόμενο της χιονοστιβάδας» (snowball effect). Σε αυτή την περίπτωση, η οποία είναι η περίπτωση της ελληνικής οικονομικής πραγματικότητας μετά το 2009, το δημόσιο χρέος συνεχίζει την ανοδική του πορεία ακόμη κι αν επιτυγχάνονται μηδενικά δημοσιονομικά ελλείμματα, γιατί το επιτόκιο εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους είναι μεγαλύτερο από το ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Ας δούμε πιο αναλυτικά αυτό το φαινόμενο:

Ως Δημόσιο χρέος ορίζεται το άθροισμα των δημοσιονομικών ελλειμμάτων ενός κράτους, δηλαδή η συσσωρευμένη αξία όλων των ανεξόφλητων δανείων του. Συνήθως παρουσιάζεται ως ποσοστό επί του αντιστοίχου ΑΕΠ:

$$Dt = \Sigma(Gt - Tt)/Yt$$

Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι συνάρτηση πολλών μεταβλητών:

$$\frac{D_t}{Y_t} = (1 + r - g) * \frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} + \frac{(G_t - T_t)}{Y_t} + f_t$$

όπου :

r = το μέσο ονομαστικό επιτόκιο που εκφράζει το κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους

g = ο ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού Α.Ε.Π. που εκφράζει την ανάπτυξη της οικονομίας

$\frac{(G_t - T_t)}{Y_t}$ = το πρωτογενές ισοζύγιο (πλεόνασμα ή έλλειμμα, χωρίς τις πληρωμές για τους τόκους) του κρατικού προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ, που υποδηλώνει την τρέχουσα οικονομική διαχείριση του κράτους

f = τις εθνικολογιστικές προσαρμογές, που λόγω του μεγέθους τους συχνά παραλείπονται

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των ανωτέρω μεταβλητών, αξίζει να αναφερθεί μια ακόμη σχετική μεταβλητή με το δημόσιο χρέος είναι η αύξηση της λεγόμενης «νομισματικής βάσης», η οποία αντιστοιχεί στη δημιουργία νέου χρήματος για τη χρηματοδότηση του δημοσίου ελλείμματος. Στην περίπτωση της ΟΝΕ όμως που την άσκηση νομισματικής πολιτικής την έχει η ΕΚΤ, αυτός ο παράγοντας δεν υφίσταται. (γι' αυτό κι έχει παραλειφθεί παραπάνω).

Ο πρώτος όρος της εξίσωσης είναι ο πλέον σημαντικός, καθώς προκαλεί την μεγέθυνση ή όχι του δημόσιου χρέους ανάλογα με το αν το μέσο επιτόκιο δανεισμού είναι υψηλότερο ή μικρότερο από το ρυθμό αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι οι μεταβλητές r και g έχουν αντίθετες επιπτώσεις στη δυναμική του χρέους.

Εάν μια οικονομία δανείζεται με χαμηλό κόστος ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης της είναι συγκριτικά μεγαλύτερος ($g > r$) τότε *ceteris paribus*, το δημόσιο χρέος της (ως ποσοστό του ΑΕΠ) διαχρονικά θα μειώνεται. Παραδείγματος χάρη, μπορούμε να πούμε ότι κατά την περίοδο 2000-2008 το φαινόμενο της χιονοστιβάδας λειτούργησε προς όφελος του δημόσιου χρέους, καθώς το ονομαστικό ΑΕΠ αναπτύσσονταν με γοργούς ρυθμούς και τα επιτόκια διατηρούνταν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Έτσι κι ενώ η συνολική πρόσθετη δανειακή επιβάρυνση της περιόδου ήταν περί τα 60 δισεκ.€ (βλέπε διάγραμμα 18) η διαφορά του επιτοκίου από τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ οδήγησε σε μείωση του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ κατά 0,9% ετησίως, κατά μέσο όρο (Μαλλιαρόπουλος, 2010)

Αντίθετα, σε μια οικονομία όπου το μεσοσταθμικό επιτόκιο δανεισμού είναι μεγαλύτερο από τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης (επομένως $r - g > 0$), το δημόσιο χρέος θα συνεχίζει να αυξάνεται ακόμη κι αν επιτυγχάνονται μηδενικά ελλείμματα ($G_t - T_t = 0$).

Αυτή η κατάσταση παρουσιάζεται σε περιόδους ύφεσης, όπως στην τρέχουσα, όταν η αύξηση του εθνικού εισοδήματος (ακόμη κι εάν υποθέσουμε ότι υπάρχει) δεν επαρκεί για πληρωμή των τόκων εξυπηρέτησης του χρέους με αποτέλεσμα το δημόσιο χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, να αυξάνεται. Επομένως, πέρα από την προσπάθεια για αντιστροφή της ύφεσης κι αναπτυξιακή προοπτική μέσω διορθωτικών αλλαγών, επιβάλλεται και η συστηματική δημιουργία πρωτογενών πλεονασμάτων, ικανών να αντισταθμίσουν την επίδραση του φαινομένου της χιονοστιβάδας και να σταθεροποιήσουν το δημόσιο χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Κεφάλαιο 3ο. Αξιολόγηση μεταπολεμικού αναπτυξιακού μοντέλου – προτάσεις ανασυγκρότησής του

3.1 Αδυναμίες / διαθρωτικά προβλήματα του τρέχοντος αναπτυξιακού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας

Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας μεταπολεμικά πέρασε από πολλές φάσεις, στη διάρκεια των οποίων τα χαρακτηριστικά των βασικών οικονομικών της μεγεθών μεταβάλλονταν. Συνεπώς και οι διαρθρωτικές αδυναμίες που παρουσιάζει δεν ήταν σταθερές μέσα στον χρόνο αλλά μετεξελίσσονταν ακολουθώντας τις μεταβολές των μεγεθών και των εφαρμοστέων πολιτικών κάθε φορά.

A) Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1944-1973) που η χώρα βγαίνοντας ερειπωμένη από τον β' παγκόσμιο πόλεμο πραγματοποίησε την μετάβαση της από αγροτική σε ημι - βιομηχανική οικονομία, γνωρίζοντας υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης ΑΕΠ, τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν είχαν να κάνουν με το κύμα μετανάστευσης, την στροφή προς τον δευτερογενή τομέα παραγωγής και τις συνέπειες αυτών.

- Πιο συγκεκριμένα, λόγω της αδυναμίας δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης, τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια δημιουργείται ένα ισχυρό μεταναστευτικό ρεύμα (1,3 εκατ. πολίτες) προς το εξωτερικό αλλά και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι, παρατηρείται υπερσυγκέντρωση σημαντικού τμήματος των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιοχή της Αττικής και της Θεσσαλονίκης κι έντονη αποδυνάμωση απομακρυσμένων περιφερειών.
- Όσον αφορά την βιομηχανία / βιοτεχνία, αναπτύσσεται σταδιακά το φαινόμενο του δυϊσμού (της συνύπαρξης μιας ή λίγων μεγάλων σύγχρονων παραγωγικών μονάδων και πολλών μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων που ακολουθούν παραδοσιακές μεθόδους οργάνωσης και παραγωγής). Επιπλέον, δείχνει να αναπτύσσεται ροπή προς την παραοικονομική δραστηριότητα, τη φοροδιαφυγή και την αδήλωτη εργασία (Λαμπρινίδης, 2008, σ. 14).
- Άλλο χαρακτηριστικό αυτής περιόδου είναι οι ότι οι επενδύσεις κατευθύνονταν σε κλάδους προϊόντων εντάσεως ανειδίκευτης εργασίας και εντάσεως φυσικών πόρων. Επιπλέον, σημαντικό χαρακτηριστικό της εποχής είναι η υιοθέτηση υψηλού βαθμού προστασίας από τις εισαγωγές και τον ανταγωνισμό για ευρύτατο φάσμα δραστηριοτήτων. Τα τελευταία αυτά χαρακτηριστικά επιμένουν και στα επόμενα χρόνια κι εκεί αναδεικνύεται η αρνητική δυναμική τους καθώς αποτελούν τροχοπέδη στην μετεξέλιξη της παραγωγικής δραστηριότητας της οικονομίας.

B) Κατά την περίοδο 1974-1993, που χαρακτηρίζεται από τις διεθνείς πετρελαϊκές κρίσεις και την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, τα βασικά προβλήματα εντοπίζονται στις πολιτικές που εφαρμόζονται, με αποτέλεσμα, την παγίωση μακροοικονομικών ανισορροπιών στην ελληνική οικονομία (υψηλός πληθωρισμός, δίδυμα ελλείμματα, αύξηση του δημοσίου χρέους, του ποσοστού ανεργίας, κ.ά.). Πιο συγκεκριμένα:

- Η Ελλάδα εξαιτίας των πολιτικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων της, ακολουθεί τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, αλλά με καθυστέρηση 20-25 χρόνων περίπου. Έτσι, ενώ οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες προχωρούν στην οικοδόμηση και επέκταση του κεντρικού κοινωνικού κράτους κατά την περίοδο 1945-1973, στην Ελλάδα η διόγκωση της οικονομικής δραστηριότητας του κράτους και η δημιουργία «Κράτους πρόνοιας» εγκαινιάζεται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης μετά το 1974, όταν ο κανόνας για τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες ήταν η αναπροσαρμογή και η περιστολή των δημοσίων δαπανών και του κοινωνικού κράτους.
- Σε αυτή την περίοδο, μετά και την εγκατάλειψη του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, εφαρμόζεται κατά κόρον η πολιτική διολίσθησης ή υποτίμησης της δραχμής προκειμένου να εξουδετερώνεται η αρνητική επίδραση του διαφορικού πληθωρισμού. Έτσι, αντιμετωπίζονταν εκ του προχείρου - κι ουσιαστικά - συγκαλύπτονταν το πρόβλημα έλλειψης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, χωρίς να αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των αιτιών του.
- Επιπλέον, με την είσοδο της χώρας εγκαταλείπεται σταδιακά η προστατευτική πολιτική προς την εγχώρια βιομηχανία. Ο Γιαννίσης, υπογραμμίζει το μέγεθος της κρατικής παρέμβασης κι αναφέρει ότι σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, οι κρατικές επιδοτήσεις στη βιομηχανία έφτασαν στην περίοδο 1981-1986 στο 14% περίπου της βιομηχανικής παραγωγής ενώ για τις άλλες χώρες της Ε.Κ. κυμαίνονταν μεταξύ του 1.7% και 8,2% (Γιαννίσης, 1998). Παρόλη, όμως, την ενίσχυση που δέχτηκε η ελληνική βιομηχανία παρατηρείται (βλέπε διαγράμματα 5, 6) σταθερή συρρίκνωση της τα τελευταία 35 έτη, εξαιτίας της αδυναμίας της να προσαρμοστεί στις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες της ευρωπαϊκής αγοράς. Ο Καραμούζης εύστοχα παρατηρεί ότι η λογική των κρατικών παρεμβάσεων και ενισχύσεων έχει οικονομική σκοπιμότητα μόνο όταν πληρείται το κριτήριο της νηπιακής βιομηχανίας, προκειμένου οι νέες επιχειρήσεις να αυξήσουν επαρκώς το μέγεθος και την αποτελεσματικότητά τους ώστε να ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις. Σε κάθε άλλη περίπτωση, η κρατική παρέμβαση λειτουργεί ως μηχανισμός αναδιανομής πόρων και όχι ως αναπτυξιακό εργαλείο, με αποτέλεσμα την δημιουργία κρατικοδίαιτων επιχειρήσεων, οι οποίες δεν γίνονται ποτέ οικονομικά αποτελεσματικές και ανταγωνιστικές κι επιβιώνουν όσο διαρκεί ο προστατευτισμός και οι επιδοτήσεις⁶ (Καραμούζης, 2011).

Γ) Η περίοδος από το 1994 έως και σήμερα αναδεικνύεται ως η πιο προβληματική και κρίσιμη περίοδος της μεταπολεμικής εξέλιξης της ελληνικής οικονομίας. Οι βασικότερες διαθρωτικές αδυναμίες είναι οι εξής:

3.1.1 Έλλειψη ανταγωνιστικότητας

Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας αντικατοπτρίζεται άμεσα τόσο ισοζύγιο πληρωμών όσο και στον συστηματικό υψηλότερο πληθωρισμό σε σχέση με τους ευρωπαϊούς εταίρους μας.

Όπως παρατηρεί ο Χαρδούβελης «πηγάει από μια σειρά αδυναμιών σε μικροοικονομικό κι μακροοικονομικό επίπεδο και ιδιαίτερα από την αδυναμία του κράτους να επιβάλλει ένα πλαίσιο κανόνων στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους καθώς και στις σχέσεις τους με το κράτος, με τρόπο που να διασφαλίζει, να εξυπηρετεί και να γίνεται σεβαστό από όλους, χωρίς συγχρόνως να εμποδίζει την δημιουργικότητα και την επιχειρηματικότητα». (Χαρδούβελης, 2007).

⁶ Ο Καραμούζης φέρει ως παράδειγμα τα κουφάρια βιομηχανικών μονάδων στην περιοχή της Θράκης

- ο Στις αναπτυγμένες οικονομίες η ανταγωνιστικότητα δεν βασίζεται κυρίως στην λογική της ελαχιστοποίησης του κόστους παραγωγής αλλά συσχετίζεται ισχυρά με παράγοντες όπως η ποιότητα, η καινοτομία, το τεχνολογικό περιεχόμενο και το βαθμό διαφοροποίησής του παραγόμενου προϊόντος. Όλοι οι ανωτέρω παράγοντες επιτρέπουν την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλή προστιθέμενη αξία, τα οποία διαφοροποιούνται από τα παρόμοια τυποποιημένα προϊόντα χωρών χαμηλότερου κόστους κι επομένως μπορούν να διατεθούν σε υψηλότερες τιμές. Αυτή η στρατηγική επιτρέπει σε χώρες με υψηλό κόστος εργασίας ή με μία συναλλαγματική ισοτιμία η οποία ανατιμάται επί μακρόν, όπως η Ελλάδα, να καταγράφουν πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους. Επιπλέον, τέτοια ποιοτικά προϊόντα χαρακτηρίζονται από υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα, δηλαδή η κατανάλωσή τους αυξάνεται όσο αυξάνεται το εισόδημα των ατόμων, επομένως απευθύνονται σε εύπορους καταναλωτές, εύρωστων οικονομιών.

Η ελληνική οικονομία όμως, δεν έχει κερδίσει έως τώρα το στοίχημα της ποιότητας. Παρότι έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στο τεχνολογικό περιεχόμενο και την ποιότητα, οι εξαγωγές της χώρας είναι χαμηλής έως μεσαίας τεχνολογίας (Γιαννίτσης, 2008) και ανταγωνίζονται σε όρους ελαχιστοποίησης κόστους. Μάλιστα, ο Γιαννίτσης παρατηρεί ότι μετά την κατάργηση της κρατικής προστασίας έγινε πασιφανής η αδύναμη τεχνολογική βάση της ελληνικής οικονομίας και η υποεκτίμηση της σημασίας προώθησης πολιτικών τεχνολογικής ανάπτυξης κατά τα προηγούμενα της ένταξης έτη. Ως αποτέλεσμα της απουσίας ανάληψης πρωτοβουλιών για έρευνα, ανάπτυξη και καινοτομία ήταν η αδυναμία προσαρμογής του παραγωγικού συστήματος της χώρας στον ραγδαίο παγκόσμιο τεχνολογικό μετασχηματισμό, η οποία αποτυπώνεται ανάγλυφα στην επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών και στις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας στους δείκτες συγκριτικών πλεονεκτημάτων των οικονομιών της Ευρώπης (Γιαννίτσης, 1998).

Επιπλέον ο Αναστασάτος, αναφέρει ευρήματα ερευνών που υποστηρίζουν ότι οι χώρες που κατόρθωσαν να δημιουργήσουν εμπορικά πλεονάσματα ήταν αυτές που μετέβαλλαν την παραγωγική τους διάρθρωση και την σύνθεση των εξαγωγών τους προς όφελος προϊόντων που ενσωματώνουν υψηλή τεχνολογία. (Αναστασάτος, 2008)

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της Ελληνικής οικονομίας που επηρεάζουν αρνητικά την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγικών προϊόντων δεν εξαντλούνται μόνο στην χαμηλή τεχνολογική της ένταση. Δείκτες συνολικής ανταγωνιστικότητας μεγάλων παγκόσμιων οργανισμών όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το World Economic Forum και το International Institute for Management Development λαμβάνουν υπόψη τους παράγοντες, όπως την φιλικότητα του οικονομικού περιβάλλοντος προς την επιχειρηματικότητα, την ποιότητα των υποδομών, της εκπαίδευσης και της δημόσιας διοίκησης.

Πιο συγκεκριμένα, ο λόγος γίνεται για το επίπεδο ολικής παραγωγικότητας της ελληνικής οικονομίας. Ο Στουρνάρας παραθέτει μια σειρά από παράγοντες που στην διεθνή βιβλιογραφία φαίνεται να σχετίζονται με τη ολική παραγωγικότητα, όπως είναι (Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008):

- Το επίπεδο της παιδείας, της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής επιμόρφωσης, της έρευνας της ανάπτυξης και τη καινοτομίας,
- Η αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος,
- Το επίπεδο των εργασιακών σχέσεων και του τρόπου συμβιβασμού των διαφορών,
- Η εξωστρεφής και καινοτόμος επιχειρηματική δραστηριότητα
- Η αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και το πλαίσιο εποπτείας των αγορών

- Το επίπεδο ανταγωνισμού που επικρατεί στις αγορές και τα ενδεχόμενα εμπόδια ή κίνητρα στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας
 - Η σταθερότητα κι επάρκεια των θεσμών
 - Ο πολιτισμός και η θρησκεία, κ.α.
- Η χαμηλή κατάταξη της Ελλάδας στους δείκτες συνολικής ανταγωνιστικότητας αναδεικνύει τις αδυναμίες της οικονομίας στους σχετικούς τομείς.
- Ένας ακόμη παράγοντας που συνεισφέρει στην ανταγωνιστικότητα και την εξωστρέφεια μιας οικονομίας κατά τον Στουρνάρα, κι ο οποίος στην Ελλάδα δεν έχει προωθηθεί ούτε κι έχει αναδεχθεί επαρκώς είναι το ενδοκλαδικό εμπόριο, δηλαδή το εμπόριο «διπλής κατεύθυνσης» που διεξάγεται εντός, παρά μεταξύ, των διαφόρων κλάδων της οικονομίας και προωθεί τις οικονομίες κλίμακας και την εξειδίκευση των δραστηριοτήτων (Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008). Μάλιστα, παρατηρεί ότι ενώ το μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς εμπορίου των περισσότερων της ΕΕ των 15 είναι ενδοκλαδικού τύπου (60-65%), η Ελλάδα φαίνεται να κατέχει την τελευταία θέση (30-35%) και να μην το έχει υιοθετήσει αλλά να ακολουθεί ως το πρότυπο του διεθνούς εμπορίου της εκείνο που βασιζόνταν στα παραδοσιακά συγκριτικά πλεονεκτήματα κάποιων κλάδων της (π.χ. ναυτιλία, τουρισμός).
 - Άλλος εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας επιδείνωσης της ελληνικής ανταγωνιστικότητας ήταν ο διαφορικός πληθωρισμός. Η διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας και των εμπορικών εταίρων της από το 1994 δεν αντιμετωπιζόνταν μέσω διολίσθησης του νομίσματος, εξαιτίας της υιοθέτησης της πολιτικής της σκληρής δραχμής (σε αντίθεση με την προηγούμενη περίοδο που αποτελούσε πάγια τακτική) και στην συνέχεια, λόγω της κλειδωμένης ισοτιμίας έναντι του ευρώ, με αποτέλεσμα την συνεχή ανατίμηση της πραγματικής ισοτιμίας του νομίσματος. Σύμφωνα με τον Χαρδούβελη, ο διαφορικός πληθωρισμός λάμβανε χώρα καθώς ευνοούνταν από στρεβλώσεις των αγορών, ολιγοπωλιακές πρακτικές και παράγοντες που επέτρεπαν την ύπαρξη μεγάλων περιθωρίων κέρδους (π.χ. κλειστά επαγγέλματα) (Χαρδούβελης, 2007). Επιπλέον, υπάρχουν φωνές που εκτιμούν ότι η διαμόρφωση της τελικής ισοτιμίας με την οποία η Ελλάδα εισήλθε στην ΟΝΕ δεν ήταν ευνοϊκή εξαρχής για την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών (Καραμούζης, 2011).

3.1.2 Μοντέλο ανάπτυξης βασισμένο στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης και ιδιαίτερα της κατανάλωσης - Δημοσιονομικός εκτροχιασμός

Τα πρώτα χρόνια μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ ήταν μια περίοδος συνεχούς και ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης. Η ένταξη προσέφερε νομισματική και συναλλαγματική σταθερότητα, πτώση επιτοκίων και, σε συνδυασμό με την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος η οποία πραγματοποιήθηκε από το 1994, ταχεία πιστωτική επέκταση. Η διαδικασία αυτή συνέβαλε στην παγίωση μεγάλων ρυθμών μεγέθυνσης μεγαλύτερων κι από αυτούς της ΕΕ (βλέπε διαγράμματα 3, 4) και είχε ως αποτέλεσμα, την πρόσκαιρη πραγματική σύγκλιση, με το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ να φθάνει το 2008 το 90,5% του μέσου όρου των χωρών - μελών της Ευρωζώνης (Αναστασάτος, 2009).

Η επέκταση της κατανάλωσης ήταν πέρα από τα αντίστοιχα μεγέθη της ΕΕ (βλέπε διάγραμμα 22) κι έξω από τις δυνατότητες χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας. Πιο συγκριμένα, η ανάπτυξη βασίστηκε σε σαθρές βάσεις καθώς η επέκταση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά την δεκαετία του 2000 στηρίχθηκε, σε σημαντικό βαθμό, στην επέκταση των πιστώσεων προς τα νοικοκυριά, ενώ αντίστοιχα η επέκταση της δημόσιας κατανάλωσης ευνοήθηκε από τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού λόγω της εξάλειψης του ασφαλιστρου συναλλαγματικού κινδύνου.

Επιπλέον, οι συνολικές επενδύσεις στήριξαν και αυτές στο παρελθόν την ταχεία ανάπτυξη, αφού ως ποσοστό του ΑΕΠ, παρόλα αυτά, το 1/3 περίπου των επενδύσεων (34,5%) αφορούσε την κατασκευή κατοικιών, η οποία, όπως παρατηρεί και ο Γιαννίτης, να μεν βοήθησε την ανάπτυξη βιομηχανικών δραστηριοτήτων γύρω από την κατασκευαστική διαδικασία και δημιούργησε σημαντικές θέσεις απασχόλησης, αλλά δεδομένου ότι οι κατοικίες όσο και τα κατασκευαστικά υλικά δεν συμμετέχουν στις διεθνείς ανταλλαγές (λόγω ακινησίας ή υψηλού μεταφορικού κόστους), η επικέντρωση των επενδύσεων και της παραγωγής στο πεδίο αυτό δεν ενίσχυε άμεσα και ουσιαστικά μορφές παραγωγής με σοβαρές επιπτώσεις στην ανταγωνιστική ικανότητα της ελληνικής οικονομίας (Γιαννίτης, 1998). Δυστυχώς, μετά το 2004, όταν και περατώθηκαν τα ολυμπιακά έργα ο ρυθμός μεταβολής των επενδύσεων έχει πτωτική τάση και συντέλεσε στην απομείωση του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Τα ανωτέρω συντελούν στην συστηματική εμφάνιση σημαντικών δημοσιονομικών και εξωτερικών ελλειμμάτων. Όπως εύστοχα αναφέρει ο Αναστασάτος, η εμφάνιση των δίδυμων ελλειμμάτων κατά την τελευταία εικοσαετία (1995-2015) (βλέπε διαγράμματα 15, 16) καταδεικνύει από μια άλλη οπτική γωνία τον πυρήνα του προβλήματος της ελληνικής οικονομίας: το παραγωγικό της κενό. Με άλλα λόγια, η συνολική δαπάνη, κράτους και ιδιωτών, υπερβαίνει συστηματικά την εγχώρια παραγωγή με αποτέλεσμα τη συσσώρευση χρεών (Αναστασάτος, 2009).

Οι ανωτέρω ανισορροπίες αλληλοτροφοδοτούνταν και αλληλοενισχύονταν κι οδηγούσαν στη διαρκή συσσώρευση σημαντικών εξωτερικών ελλειμμάτων, οδηγώντας το εξωτερικό χρέος της χώρας να ξεπεράσει το 2011 το 170% του ΑΕΠ.

3.1.3 Το υψηλό Δημόσιο Χρέος

Λόγω των συστηματικών εξωτερικών ελλειμμάτων, η Ελλάδα το 2009, βρίσκεται με ένα δυσθεώρητο δημόσιο χρέος. Εκείνη τη χρονική στιγμή, που η παγκόσμια οικονομία μπαίνει σε ύφεση λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση για την ελληνική οικονομία, καθώς το κόστος εξυπηρέτησης των δάνειων της αυξάνεται σε πρωτόγνωρα επίπεδα (βλέπε διάγραμμα 32). Επιπλέον, λόγω της αντιστροφής της θετικής πορείας μεγέθυνσης, το φαινόμενο της χιονοστιβάδας (βλέπε παραπάνω κεφ.2) κάνει την εμφάνιση του κι εκτινάσσει περαιτέρω το ύψος του δημοσίου χρέους, βαθαίνοντας σημαντικά την ύφεση της ελληνικής οικονομίας. Μάλιστα ο Χαρδούβελης εκτιμά ότι η σημερινή ύφεση είναι η μεγαλύτερη στην παγκόσμια ιστορία τα τελευταία 80 χρόνια έχοντας ξεπεράσει ακόμη και την Μεγάλη Ύφεση στις ΗΠΑ του 1929 σε μέγεθος απώλειας οικονομικής δραστηριότητας και σε διάρκεια (-30% σωρευτική απώλεια ΑΕΠ) (Hardouvelis, 2015).

Στην ζοφερή αυτή εικόνα θα πρέπει να προστεθούν και οι δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις και το γεγονός ότι ασφαλιστικό σύστημα φτάνει στην περίοδο ωρίμανσης του. Ως εκ τούτου, τα επόμενα χρόνια αναμένεται να αυξηθούν σημαντικά οι δημόσιες δαπάνες, γεγονός που προκαλεί προβληματισμό κι ανησυχία για το ενδεχόμενο επιπλέον επιδείνωσης του δημοσίου χρέους.

3.1.4 Υψηλή ανεργία, χαμηλή απασχόληση, κοινωνικές ανισότητες

Μια εξαιρετικής σημασίας ανισορροπία στην ελληνική οικονομία, λόγω του ότι έχει άμεση επίπτωση στην κοινωνική συνοχή, είναι τα ιδιαίτερα υψηλά μεγέθη της ανεργίας και του ποσοστού του πληθυσμού που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, οι διευρυμένες κοινωνικές ανισότητες και τα χαμηλά ποσοστά απασχόλησης των νέων και γυναικών. Ενδεικτικά, η πρόσφατα δημοσιευμένη έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών της ΕΛΣΤΑΤ του 2015 (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2016), που αφορά τα εισοδήματα του 2014 αναφέρει μεταξύ άλλων:

- το 35,7% του πληθυσμού βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού το 2014, ενώ κάτω από το όριο της φτώχειας βρέθηκε το 21,4 % του πληθυσμού.
- Ο πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά που δεν εργάζεται κανένα μέλος ή εργάζεται λιγότερο από 3 μήνες, συνολικά, το έτος, ανέρχεται σε 1.111.300 άτομα ή σε 18,7% του πληθυσμού ηλικίας 18 – 59 ετών.
- Το μερίδιο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού είναι 6,5 φορές μεγαλύτερο από το μερίδιο του εισοδήματος του φτωχότερου 20% του πληθυσμού.

3.2 Προτάσεις ανασυγκρότησης του προτύπου ανάπτυξης

Με δεδομένους τους περιορισμούς της μακροοικονομικής διαχείρισης εντός της Ευρωζώνης, η αντιμετώπιση των ανισορροπιών σε μια οικονομία, μπορεί να επιτευχθεί κυρίως μέσα από την προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Έξαλλου, όπως παρατηρεί ο Χαρδούβελης είναι η μόνη πολιτική που έχει απομείνει στη διακριτική ευχέρεια των εγχώριων συντελεστών της οικονομικής πολιτικής (Χαρδούβελης, 2007).

Ο στόχος είναι με το υπάρχον κεφάλαιο και πληθυσμό, να επιτευχθεί άνοδος του δυνητικού προϊόντος. Έτσι, μέσω των μεταρρυθμίσεων επιδιώκεται βελτίωση της ποιότητας των συντελεστών παραγωγής και θετική αλληλοεπίδραση μεταξύ τους. Ζητούμενο αποτελεί η αύξηση της παραγωγικότητας, της παραγωγής, των εξαγωγών, της απασχόλησης και η πτώση του πληθωρισμού και της ανεργίας. Επιπλέον ζητούμενο είναι η προώθηση της ευελιξίας και της καινοτομίας του ιδιωτικού τομέα και της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα.

3.2.1 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών

Λαμβάνοντας υπόψη τη σταδιακή διεύρυνση του χάσματος ανταγωνιστικότητας διαχρονικά ανάμεσα στην ελληνική οικονομία και στους εμπορικούς εταίρους της, κρίνονται απαραίτητες συντονισμένες δράσεις για την ενίσχυση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας.

Η βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας δεν πρέπει να προσεγγιστεί μέσω ελαχιστοποίησης του κόστους παράγωγης⁷ και τιμών των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών, όπως υπογραμμίζει η πλειονότητα της επιστημονικής κοινότητας, άλλα μέσω προώθησης της ποιότητας των προϊόντων και των υπηρεσιών, του τεχνολογικού τους περιεχόμενου και του βαθμού διαφοροποίησής τους.

Επομένως, η κατεύθυνση θα πρέπει να είναι η υιοθέτηση της καινοτομίας, της υψηλής τεχνολογίας, της οργανωτικής αποτελεσματικότητας, της ποιότητας παραγωγής και της δημιουργίας αναγνωρίσιμων ετικετών (brand names) που επιτρέπουν την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με υψηλή προστιθέμενη αξία και φήμη ποιότητας (Καραμούζης, 2011). Τέτοιου είδους προϊόντα παρουσιάζουν υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα, άρα η ζήτηση γι' αυτά αυξάνεται όσο αναπτύσσεται η παγκόσμια οικονομία και ταυτόχρονα χαμηλή ελαστικότητα τιμής, επομένως διαφοροποιούνται από τα παρόμοια τυποποιημένα των χωρών χαμηλότερου κόστους και μπορούν να διατεθούν σε υψηλότερες τιμές. Με άλλα λόγια, η μόνη στρατηγική ανταγωνισμού για την ελληνική οικονομία αποτελεί η στροφή προς

⁷ Παρόλα αυτά, βέβαια είναι αυτονόητο ότι η αύξηση των εισοδημάτων δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το άθροισμα του ρυθμού πληθωρισμού και της αύξησης της παραγωγικότητας.

κλάδους υψηλότερης τεχνολογίας ή προς προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας εντός των παραδοσιακών κλάδων.

Έτσι, όσον αφορά τον γεωργικό τομέα αναφερόμαστε στην υιοθέτηση βιολογικών καλλιεργειών, παράγωγης προϊόντων ονομασίας προελεύσεως (Π.Ο.Π.), προϊόντων υγιεινής διατροφής, στην εφαρμογή συστημάτων ελέγχου ποιότητας κ.ο.κ. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα αναφερόμαστε σε εξαγωγή υπηρεσιών υψηλότερης ποιότητας. Ειδικά ο τουρισμός πρέπει να διαμορφώσει μία νέα, ολοκληρωμένη στρατηγική, να εκσυγχρονίσει τις υποδομές του, να βελτιώσει τη σχέση ποιότητας προς τιμή, να απευθυνθεί σε νέες αγορές και υψηλότερα εισοδήματα τουριστών και να αναπτύξει ποικιλότητα ώστε να μην χάσει την επαφή του με τις νέες τάσεις στην τουριστική βιομηχανία. Όσον αφορά τον δευτερογενή τομέα, η προσπάθεια οφείλει να είναι στην κατεύθυνση ποιοτικού προϊόντος και ει δυνατόν μέσα από άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) τεχνολογικά προηγμένες με εξαγωγικό προσανατολισμό. Έτσι θα επιτυγχάνεται διάχυση της τεχνολογίας και στις εγχώριες επιχειρήσεις προς όφελος της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, ενώ ταυτόχρονα θα προσδίδεται προστιθέμενη αξία στο ΑΕΠ της Ελλάδας και θα ενισχύεται η εξωτερική θέση της χώρας.

Μάλιστα, έρευνα δείχνει ότι οι διαρθρωτικές πολιτικές ενίσχυσης του ανταγωνισμού οι οποίες θα μείωναν τις ακαμψίες στις ελληνικές αγορές προϊόντων και εργασίας στον μέσο όρο της Ευρωζώνης, θα αύξαναν το ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα κατά 17% (Ζόνζηλος Ν. , 2010β).

Όλες οι ανωτέρω στρατηγικές δεν μπορούν να υλοποιηθούν χωρίς την ενεργή συμμετοχή του δημοσίου, που καλείται να δημιουργήσει το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο για την μετάβαση της ελληνικής οικονομίας στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο.

3.2.2 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις του Δημοσίου

Μείζονες στόχοι πολιτικής του κράτους, την παρούσα χρονική στιγμή, οφείλουν να είναι η αντιμετώπιση της πολυδιάστατης κρίσης, η πλήρης απασχόληση, ο χαμηλός πληθωρισμός, η μακροχρόνια δημοσιονομική ισορροπία, η καταπολέμηση της φτώχειας, και η δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος. Ενδιάμεσοι στόχοι πρέπει να είναι η αλλαγή του μείγματος της συνολικής ζήτησης, με μείωση του ποσοστού κατανάλωσης (και αύξηση του ποσοστού της εθνικής αποταμίευσης), η αύξηση του ποσοστού των εξαγωγών, όπως επίσης και η αλλαγή του μείγματος προϊόντος με αύξηση της συμμετοχής προϊόντων που χαρακτηρίζονται από υψηλότερο τεχνολογικό περιεχόμενο και ανώτερη ποιότητα (Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008). Τα κυριότερα μέσα για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων, κι επομένως τα πεδία στα οποία απαιτείται να αναλάβει δράση το δημόσιο είναι τα εξής:

- Αναβάθμιση της δημόσιας παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της με έμφαση στην ποιότητα. Απαιτείται σημαντική επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, σε γνώσεις, δεξιότητες, έρευνα και καινοτομία. Ο Στουρνάρας, μάλιστα, την αναφέρει ως επένδυση στο «τρίγωνο της γνώσης» και τη θέτει ως την απόλυτη προτεραιότητα για την βελτίωση της συνολικής παραγωγικότητας της ελληνικής οικονομίας (Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008).
- Επανασχεδιασμός του ρόλου του κράτους και επανεκτίμηση των ορίων του
- Ισχυρή παρουσία του κράτους στον τομέα της πρόνοιας, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης, της ανάπτυξης και συντήρησης υποδομών
- Βελτίωση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης με συντόμευση εκδίκασης των υποθέσεων
- Δημιουργία μιας δίκαιης κοινωνίας ίσων ευκαιριών με ένα σταθερό, απλό, αποτελεσματικό και αναδιανεμητικό φορολογικό σύστημα
- Πάταξη της γραφειοκρατίας, πολυνομίας και των διοικητικών βαρών
- Καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, της εισφοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της παραοικονομίας

- Αναβάθμιση και βελτίωση του θεσμικού περιβάλλοντος που επιδρά στην επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις
 - Καταπολέμηση των ολιγοπωλιακών καταστάσεων και λοιπών στρεβλώσεων που εμποδίζουν την προσαρμογή της ανταγωνιστικότητας (καρτέλ, κλειστά επαγγέλματα, συντεχνιακά συμφέροντα, διαπλοκή κ.ο.κ)
 - Ενθάρρυνση ξένων επενδύσεων και στρατηγικών συνεργασιών με ξένες επιχειρήσεις που μεταφέρουν τεχνογνωσία, καινοτομία και παρέχουν πρόσβαση σε διεθνή δίκτυα
 - Πολιτική κινήτρων για προσέλκυση ξένων επενδύσεων εξαγωγικού προσανατολισμού και αποθάρρυνση ΑΞΕ εξυπηρέτησης της εγχώριας αγοράς
- Μάλιστα, σύμφωνα με τον Αναστασάτο, προσομοιώσεις έχουν δείξει ότι μία αύξηση 1% της ξένης ζήτησης για ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες, η οποία μεταφράζεται σε ισο - ποσοστιαία αύξηση των εξαγωγών μεσοπρόθεσμα, επιφέρει μία μόνιμη αύξηση του ελληνικού ΑΕΠ κατά 0,23% στο διηνεκές (Αναστασάτος, 2009).
- Επιπρόσθετα, κι άλλες μελέτες κάνουν λόγο για αξιολογη μεγέθυνση της οικονομίας από τις ΑΞΕ π.χ. η μελέτη του IOBE για την αξιοποίηση της περιοχής του Ελληνικού προβλέπει αύξηση κατά 1,2% στο ΑΕΠ το έτος 2025, ενώ εκτιμά ότι θα δημιουργηθούν σταδιακά 35.000 πρόσθετες θέσεις εργασίας στη διάρκεια της κατασκευής των έργων (Ζόνζηλος Ν. , 2014)).
- Μέτρα για διείσδυση του διαδικτύου και ευρύτερη χρήση των συστημάτων πληροφορικής στην οικονομία
 - Εξορθολογισμός δημοσίων δαπανών μέσω συστήματος παρακολούθησης, έλεγχου και αξιολόγησης τους
 - Μέτρα για μείωση της εξάρτησης της Ελληνικής οικονομίας από το πετρέλαιο (η οποία επιβαρύνει σημαντικά το εξωτερικό ισοζύγιο) και γενικότερη μεταρρύθμιση του ενεργοβόρου μοντέλου ανάπτυξης (πράσινη ενέργεια, ενεργειακή αποτελεσματικότητα) προκειμένου να συνταχτεί με τους στόχους της συμφωνίας του Κιότο
 - Ο Στουρνάρας περαιτέρω προτείνει την δημιουργία κοινωνικού ιστού ασφαλείας με έμφαση στην θέσπιση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που υποβόηθα την κινητικότητα και προσαρμογή του εργατικού δυναμικού στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο και την προώθηση συνεργασιών δημοσίου και ιδιωτικού τομέα μέσω Συμβάσεων Δημοσίου και Ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) για υλοποίηση μεγάλων επενδύσεων (Στουρνάρας & Αλμπάνη, 2008)
 - Επιπλέον, ο Χαρδούβελης εξειδικεύει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας που θεωρεί απαραίτητες για την αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας της εργασίας. Τις προσδιορίζει στις εξής γενικές κατηγορίες: (α) στην υιοθέτηση ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, (β) στις φορολογικές εισφορές εργοδότη και εργαζόμενου, (γ) στη νομοθεσία για την προστασία των εργαζομένων, (δ) στα επιδόματα ανεργίας, (ε) στη διαδικασία καθορισμού μισθών και εργασιακών σχέσεων, (στ) στην ευελιξία του ωραρίου εργασίας, καθώς και (ζ) στα συστήματα συνταξιοδότησης (Χαρδούβελης, 2007).

Όλα τα ανωτέρω συνιστούν προτάσεις για μία δραστική αλλαγή της παραγωγικής κουλτούρας των οικονομικώς δρώντων ατόμων και των φορέων άσκησης πολιτικής.

Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι εντός του ενοποιημένου και αυξανόμενα ανταγωνιστικού ευρωπαϊκού και διεθνούς περιβάλλοντος, η ανάληψη πρωτοβουλιών για τις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις δεν είναι μια ευκαταία εναλλακτική αλλά αποτελεί την μόνη οδό επιβίωσης.

Κεφάλαιο 4ο. Συμπεράσματα

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αναλύθηκε το μεταπολεμικό πρότυπο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Παρουσιάστηκαν οι κύριες αδυναμίες του διαχρονικά, αλλά και το κοινωνικό - πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν.

Έτσι κάναμε λόγο:

- για ένα διαχρονικά (!) πελατειακό κράτος⁸,
- για μια μακρόχρονη πολιτική προστατευτισμού (δασμολογική πολιτική, επιδοτήσεις κ.λπ.) που ενώ ήταν απολύτως απαραίτητη στα πρώτα βήματα της ανάπτυξης της παραγωγικής βάσης της χώρας, στην πορεία μετατράπηκε σε τροχοπέδη για την εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων,
- για παράγωγη προϊόντων εντάσεως ανειδίκευτης εργασίας, χαμηλής έως μεσαίας τεχνολογίας κι περιορισμένης ποιότητας που δεν είχαν εξαγωγικό προσανατολισμό αλλά προορίζονταν για την εξυπηρέτηση της εγχώριας αγοράς
- για ένα επίμονο ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο,
- για συνεχή υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας,
- για έναν σταθερό διαφορικό πληθωρισμό που υπονομεύει συνεχώς την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγωγών και προέρχεται από στρεβλώσεις των αγορών και ολιγοπωλιακές πρακτικές που επιτρέπουν την ύπαρξη μεγάλων περιθωρίων κέρδους,
- για την πάγια τακτική της διολίσθησης του εθνικού νομίσματος που συγκάλυπτε και γι' αυτό επέτεινε το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας για μια εικοσαετία (1973 - 1993)
- για λανθασμένη στόχευση μεγάλου μέρους των επενδύσεων σε δραστηριότητες που δεν συντελούσαν στην βελτίωση της εξωτερικής θέσης της χώρας (οικοδομή)
- για κοινοτικούς πόρους που, εκ του αποτελέσματος προκύπτει ότι, δεν διατέθηκαν αποτελεσματικά (τόσο ο πρωτογενής, όσο και ο δευτερογενής τομέας διαχρονικά συρρικνώθηκαν σημαντικά παρά τις ενισχύσεις που είχαν αντλήσει)
- για ένα στρεβλό μοντέλο ανάπτυξης τα τελευταία 15 χρόνια που βασιζόνταν στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης που τροφοδοτούνταν από εξωτερικό δανεισμό,
- για την αλόγιστη συσσώρευση ενός δυσθεώρητου δημοσίου χρέους λόγω μόνιμης παρουσίας σημαντικών δίδυμων ελλειμμάτων,
- για την υψηλή ανεργία και τις σοβαρές κοινωνικές ανισότητες της τρέχουσας περιόδου.

Η παρούσα παρατεταμένη ύφεση καθιστά απαραίτητη την αναθεώρηση των απόψεων μας για τις υπάρχουσες δομές του οικονομικού, κοινωνικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος αλλά και για την οικονομική και κοινωνική πολιτική του παρελθόντος. Κρίνεται επιτακτική η αναζήτηση ενός πλέον πρόσφορου μείγματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής και ενός νέου μείγματος συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς για την ελληνική οικονομία, που να την καθιστά πιο ανταγωνιστική και παραγωγική ώστε να μπορέσει να ανακάμψει ενώ, ταυτόχρονα να παρέχει δίκτυο προστασίας στους ευάλωτους πολίτες της που έχουν πληγεί περισσότερο από την κρίση.

⁸ Το φαινόμενο δεν είναι πρόσφατο, είχε επισημανθεί ήδη από το 1947 στην έκθεση του Porter

Επομένως, απαιτείται ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο, πιο ορθολογικό, εξωστρεφές και δυναμικό που σαν επίκεντρο θα έχει την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την στόχευση στην παράγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας δηλαδή, υψηλής τεχνολογίας, καινοτομίας και ανώτερης ποιότητας.

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με την έννοια της ολικής παραγωγικότητας, επομένως η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας προϋποθέτει τομές στις παραμέτρους που συνθέτουν την ολική παραγωγικότητα. Ως εκ τούτου, απαιτούνται παρεμβάσεις στη δημόσια διοίκηση, στο φορολογικό σύστημα, στις υποδομές, στο επιχειρηματικό περιβάλλον, στην παιδεία, στην επιμόρφωση, στην έρευνα και στην ανάπτυξη, στην καινοτομία, στο ρυθμιστικό περιβάλλον, στο επίπεδο ανταγωνισμού των αγορών, στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ), στην ποιότητα του κοινωνικού κράτους και στην αποτελεσματικότητα των δημοσίων δαπανών.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει κοινός τόπος στη συνείδηση κάθε πολίτη η ρήξη με τις διεφθαρμένες νοοτροπίες του παρελθόντος και η ανάγκη συνεχούς προσπάθειας για οικονομική και κοινωνική δικαιοσύνη, διαφάνεια, αξιοκρατία, ισονομία και ισοπολιτεία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Anoruo, A., & Ramchander, S. (1998). Current account nad fiscal deficits: Evidence from five developing economies of Asia. *Journal of Asian Economics* (9(3)), σσ. 487-501.

Close, D. (2006). *Ελλάδα 1945-2004. Πολιτική, κοινωνία, οικονομία*. Αθήνα: Θύραθεν.

European Commition. (2016). *European Economic Forecast, Spring 2016*. Ανάκτηση από European Commition: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2016_spring/el_en.pdf

Hardouvelis, G. A. (2015). Greece & Europe: Beyond the financial crisis. *2nd Annual Summit on the Future of Europe*. Harvard University center for European studies.

<http://www.hellaskps.gr>. (n.d.). *Ελλάδα - Συγχρηματοδοτούμενα Αναπτυξιακά Προγράμματα*. Ανάκτηση 6ος 7, 2016, από Μ.Ο.Π. ΚΑΙ Α΄ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ (1986 -1994): <http://www.hellaskps.gr/Details2.asp?L1=15&L2=1>

Khalid, A., & Teo, W. (1999). Causality tests of budget and current account deficits: Cross1country comparisons. *Empirical economics* (24), σσ. 389-402.

McConnell, C. R., & Brue, S. L. (2008). *Economics: Principles, Problems, and Policies* . New York: McGraw-Hill/Irwin.

Truman Library Public Papers. (1947, 3 12). *Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine*. Ανάκτηση 6 27, 2016, από <http://www.Trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2189&st=&st1=>>

United Nations Relief and Rehabilitation Administration. (1943, 11 3). *Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration*. Ανάκτηση 6 27, 2016, από www.ibiblio.org: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>

Ελληνική

Αναστασάτος, Τ. (2008, 6ος). Η επιδείνωση του ελληνικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών: αίτια, επιπτώσεις και σενάρια προσαρμογής. *Eurobank Research Οικονομία και Αγορές* , III (6).

Αναστασάτος, Τ. (2009, 11ος). Προς ένα Ελληνικό Αναπτυξιακό πρότυπο: επενδύσεις και εξωστρέφεια. *Eurobank Research Οικονομία & Αγορές* , IV (7).

- Γιαννίτσης, Τ. (1998). *Διαρθρωτικά Προβλήματα, Φάκελος μαθήματος: Αναπτυξιακές δομές και πολιτικές στην ελληνική οικονομία*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γιαννίτσης, Τ. (2008). *Τεχνολογία και Ανταγωνιστικότητα*. Στο Συλλογικό, *Ελληνική οικονομία: κρίσιμα ζητήματα οικονομικής πολιτικής*. Αθήνα: Alpha Bank.
- Δοξιάδης, Κ. (1944). *Αι θυσίαι της Ελλάδος στο Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο*. <http://documents.tips/documents/-568c4db21a28ab4916a4f515.html>.
- Δρακάτος, Κ. (1997). *Ο Μεγάλος κύκλος της Ελληνικής Οικονομίας (1945-1995)*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Δριτσάκης, Ν. (2013). *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*. Ανάκτηση από Αιτιακές Σχέσεις Μεταξύ του Ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων, Μια Εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα: <http://users.uom.gr/~drits/publications/IsozygioTrexouson.pdf>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2016). *Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών (SILC) /2015*. Αθήνα.
- Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα. (1998, 3ος). *Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα*. Ανάκτηση 7ος 7, 2016, από Εκθεση για την σύγκλιση, Έκθεση σύμφωνα με το άρθρο 109 Ι για της Σύμβασης Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr1998el.pdf?06844eadc3a33920ffcdf29121a73713>
- Ζόνζηλος, Ν. (2014). *Η παραχώρηση και αξιοποίηση της περιοχής του Ελληνικού ως μοχλός ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία: Αποτίμηση των μακροοικονομικών επιδράσεων*. Ανάκτηση από IOBE: http://iobe.gr/docs/research/RES_03_02042014_REP.pdf
- Ζόνζηλος, Ν. (2010β). *Οι Μακροοικονομικές Επιπτώσεις των Διαρθρωτικών Πολιτικών Ενίσχυσης του Ανταγωνισμού*. Ανάκτηση από IOBE, Ειδικές Μελέτες: http://www.iobe.gr/index.asp?a_id=172&news_id=938
- Ηλιαδάκης, Τ. Μ. (2011). *Ο εξωτερικός δανεισμός στη γένεση και εξέλιξη του Νέου Ελληνικού Κράτους*. Αθήνα: Μπατσιούλας Ν.& Σ.
- IOBE. (2016). *Τριμηνιαία Έκθεση για της Ελληνική Οικονομία, 2/2016*. Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE).
- Ιορδάνογλου, Χ. (2003). *Η οικονομία 1949-1974. Ανάπτυξη και νομισματική σταθερότητα*. Στο Β. Παναγιωτόπουλος, *Η Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000* (Τόμ. 9ος, σ. 65). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καραμούζης, Ν. (2011, 10ος). *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας: πηγές, προοπτικές, και ο ρόλος των επενδύσεων και των εξαγωγών*. *Eurobank Research Οικονομία και Αγορές*, VI (3).
- Λαμπρίνιδης, Μ. (2008). *Φάσεις Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Λώλος, Σ. -Ε. (2003). *Αξιολόγηση της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση έως την είσοδο στην ΟΝΕ, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Λωλος, Σ. Ε. (2001, 7ος). Ευρωπαϊκοί διαρθρωτικοί πόροι: ο ρόλος τους στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. *Οικονομικό Δελτίο Τραπέζης της Ελλάδος*, σσ. 25-6.

Μαλλιαρόπουλος, Δ. (2010, 2ος). Δημοσιονομική Προσαρμογή και Οικονομική Ανάπτυξη 2010-2020. *Eurobank Research Οικονομία και αγορές*.

Πατρώνης, Β. (2015). *Ελληνική οικονομική ιστορία, κεφ.9*. Ανάκτηση 6ος 27, 2016, από Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και βοηθήματα www.kallipos.gr: <http://hdl.handle.net/11419/1700>

Πατρώνης, Β., & Λιαργκόβας, Π. (2004, ος). Κοινωνική ενσωμάτωση και οικονομική πολιτική στα χρόνια της δικτατορίας στην Ελλάδα, 1967-1974: ο ειδικός ρόλος του αγροτικού τομέα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* (23), σσ. 107-137.

Σταθάκης, Γ. (n.d.). *Στα χρόνια της βοήθειας, 1944-1953*. Ανάκτηση 6 27, 2016, από https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewiB__HlnMjNAhVllsAKHehlD_wQFggaMAA&url=ftp%3A%2F%2Fftp.soc.uoc.gr%2Fsta

Σταθάκης, Γ. (2004). *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της Αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Στασινόπουλος, Γ. (2010). *Η ρητορική της ανάπτυξης: οικονομικές ιδέες και οικονομική πολιτική την περίοδο της ανασυγκρότησης 1944-1952*. Αθήνα: Gutenberg.

Στουρνάρας, Γ., & Αλμπάνη, Μ. (2008). *Η ελληνική οικονομία μετά την κρίση: αναζητώντας ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο*. Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

Τράπεζα της Ελλάδος. (1947). *Έκθεση του Διοικητού της Τραπέζης επί των ισολογισμών των 1941, 1944, 1945 και 1946*. Αθήναι.

Τράπεζα της Ελλάδος. (1953). *Έκθεσις του Διοικητού επί του ισολογισμού του έτους 1952*. Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος. (1948). Σύμβασις αφορώσα γεωργικά και βιομηχανικά δάνεια., *Βιβλίο 17*, σσ. 288-299.

Τράπεζα της Ελλάδος. (2014). *Το Χρονικό της Μεγάλης Κρίσης, η Τράπεζα της Ελλάδος 2008-2013*. Αθήνα: Κέντρο Πολιτισμού, Έρευνας και Τεκμηρίωσης, ΤτΕ.

Υπουργείον Συντονισμού. (1968). *Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως της Ελλάδος 1968-1972*.

Φραγκιαδής, Α. (2007). *Ελληνική Οικονομία 19ος-20ος αιώνας*. Αθήνα: Νεφέλη.

Χαρδούβελης, Γ. (2007, 10ος). Μακροοικονομική Διαχείριση και η ανάγκη Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων μετά την Είσοδο στη Νομισματική Ένωση. *Eurobank Research Οικονομία & Αγορές*, II (8).

Ψαλιδόπουλος, Μ. (2014). *Ιστορία της Τραπέζης της Ελλάδος 1928-2008*. Αθήνα: Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης της ΤτΕ.

Παραρτήματα

Πίνακες

Table 1. Βοήθεια της UNRRA προς την Ελλάδα (Απρίλιος 1945 - Μάιος 1947)

Πίνακας 1. Βοήθεια της UNRRA προς την Ελλάδα (Απρίλιος 1945 - Μάιος 1947) (Σε εκατομμύρια δολάρια)	
Τρόφιμα	186,3
Ιματισμός	40,3
Είδη ιατρικά και υγιεινής	11,9
Είδη βιομηχανικής ανασυγκροτήσεως	53,9
Είδη αγροτικής ανασυγκροτήσεως	58,3
Διάφορα	65,5
Σύνολο	416,2
Πηγή: Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπέζης της Ελλάδος 1928-1978 (1978). Αθήνα: Εκδόσεις Τραπέζης της Ελλάδος, σ. 271	

Table 2. Το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας '47-'48 (σε εκατομμύρια δολάρια)

Πίνακας 2. Το πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας '47-'48 (σε εκατομμύρια δολάρια)			
	Αρχική κατανομή πόρων	Αναθεώρηση 30-9-'47	Τελική Αναθεώρηση 31-3-'48
A) Πολιτικό σκέλος	146	121,3	123,8
Ανασυγκρότηση	48	35,6	21
Αγροτικός τομέας	19,3	14,3	9
Εισαγωγές αγαθών	74,4	68,8	93
Δημόσια Υγεία	3	2,3	0,5
Πρόνοια	1,3	0,3	0,3
B) Στρατιωτικό Σκέλος	148,8	157,8	171
Πεζικό	135	144	157,2
Ναυτικό	13,8	13,8	13,8
Γ) Άλλες δαπάνες	5,2	20,9	5,2
Αποθεματικό		15,7	
Διοίκηση Αποστολής	5,2	5,2	5,2
Σύνολο Οικονομικής Βοήθειας	300	300	300
Πηγή: ECA/W, Position Paper-Greece, first draft, 1948, [C.A. Coombs, Chief, Greece-Turkey Branch, Programm Coordination Division, «The First Annual Programm for Greece, Review of OEEC Recommendations»], (Mission to Greece, Finance and Programm Division, box 4), σελ. 60. Επίσης M.M. Amen, American Policy in Greece, 1944-1949, Frankfurt: Peter Lang, 1978, σελ. 136 και 137. Παρατίθεται στο: Σταθάκης, Γ. (2004) <i>Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα</i> . Πίνακας Β3. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, σ. 180.			

Table 3. Το πρόγραμμα Ανασυγκροτησης'49 - '50 - Συναλλαγματικό σκέλος

Πίνακας 3. Το πρόγραμμα Ανασυγκροτησης'49 - '50 - Συναλλαγματικό σκέλος (σε εκατ. Δολάρια)	
	49-'50 Δεσμεύσεις
Γεωργία Αλιεία	17
Εγγειοβελτιωτικά έργα	2
Υδροηλεκτρικά	9,6
Θερμοηλεκτρικά	10,4
Λιγνίτης	1,2
Αλάτι	0,1
Ορυχεία	2,8
Βιομηχανία	35,7
Τουρισμός	0,6
Εθνικοί δρόμοι	1,3
Σιδηρόδρομοι	31
Λιμάνια	1,1
Παράκτια Ναυτιλία	7,7
Πολιτική Αεροπορία	2,7
Τηλεπικοινωνίες	3,2
Κατοικία	5
Δημόσια υγεία	2,5
Ύδρευση - αποχέτευση	2
Αναδιοργάνωση Δημοσίων υπηρεσιών	1,4
Υποστήριξη ανταρτόπληκτων αγροτών	6,2
Ανταρτόπληκτες βιομηχανίες	3
Άλλα	1,7
Σύνολο	148,2
	139,2

Πηγη: *Bissel Report on the Second Annual Program for Greece*, January 1950, (Mission to Greece, Finance and Program Division, box2), section V,σελ.Δ3, Παρατίθεται στο: Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα. Πίνακας Δ5. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, σ. 327

Table 4. Το επενδυτικό πρόγραμμα '51-'52 - συναλλαγματικό σκέλος

Πίνακας 4. Το επενδυτικό πρόγραμμα '51-'52 - συναλλαγματικό σκέλος (σε χιλ. δολάρια)			
	Αρχικό Πρόγραμμα	Αναθεώρηση Οκτώβριος '51	ποσοστό μείωσης (%)
Γεωργία - Αλιεία	8722	4300	52
Ενέργεια	26617	18000	32
Λιγνίτης	7897	7400	6
Ορυχεία	1650	300	82
Μεταποίηση	17159	1800	90
Οδικό δίκτυο	1500	1000	33
Σιδηρόδρομοι	3990	3100	22
Ακτοπλοΐα	7250	6500	10
Πολιτική Αεροπορία	1600	600	62
Τηλεπικοινωνίες	2200	600	73
Υδρευση	1000	0	100
Αλυκές	800	0	100
Τουρισμός	250	0	100
Λιμάνια	80	80	0
Κατοικία	700	700	0
Δημόσια Υγεία	300	200	33,3
Παιδεία	940	0	100
Διάφορα	1845	420	77,2
Σύνολο	84500	45000	47

Πηγή: ECA/G, Paige to Keppel, Memorandum, Revision of the 195/1952 Reconstruction Investment Program, 26 October 1951 (Mission to Greece, Construction Division, box 2). Παρατίθεται στο: Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα. Πίνακας Δ13. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, σ. 379.

Table 5. Τα μεγάλα βιομηχανικά δάνεια '48-'54

Πίνακας 5. Τα μεγάλα βιομηχανικά δάνεια '48-'54 (πάνω από 1 εκατ. \$)	
Γενική εταιρεία τσιμέντων (3 δάνεια)	3.943.483
Τιτάν (4 δάνεια)	2.448.128
Ελληνική εταιρεία χημικών προϊόντων και λιπασμάτων (6 δάνεια)	9.723.658
Χαλυβουργική (2 δάνεια)	2.030.020
Ελληνική Πυρίτιδα και Όπλα (2 δάνεια)	3.154.290
Ελληνοαμερικανικά Λιγνιτωρυχεία Πτολεμαΐδας	7.914.370
Ηλεκτρονική Εταιρεία Αθηνών - Πειραιώς (2 δάνεια)	8.796.084
Ελληνικός Χάλυβας	1.291.757
Φύλλα Χάλυβα και Λευκοσιδήρου	1.389.298
Σιδηρόδρομοι Θεσσαλίας	1.994.330
Ένωση Εκτροφέων Αγελάδων Αττικής	1.219.734
Σύνολο	43.905.152

Πηγή: Central Loans Committee, Status of Loans of \$1,000,000 - and over as of June 30, 1954, (Mission to Greece, Finance and Program Division, box 5), Παρατίθεται στο: Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα. Πίνακας Β3. Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιόραμα, σ. 358

Διαγράμματα

Figure 1. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

Figure 2. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και ρυθμού μεταβολής του

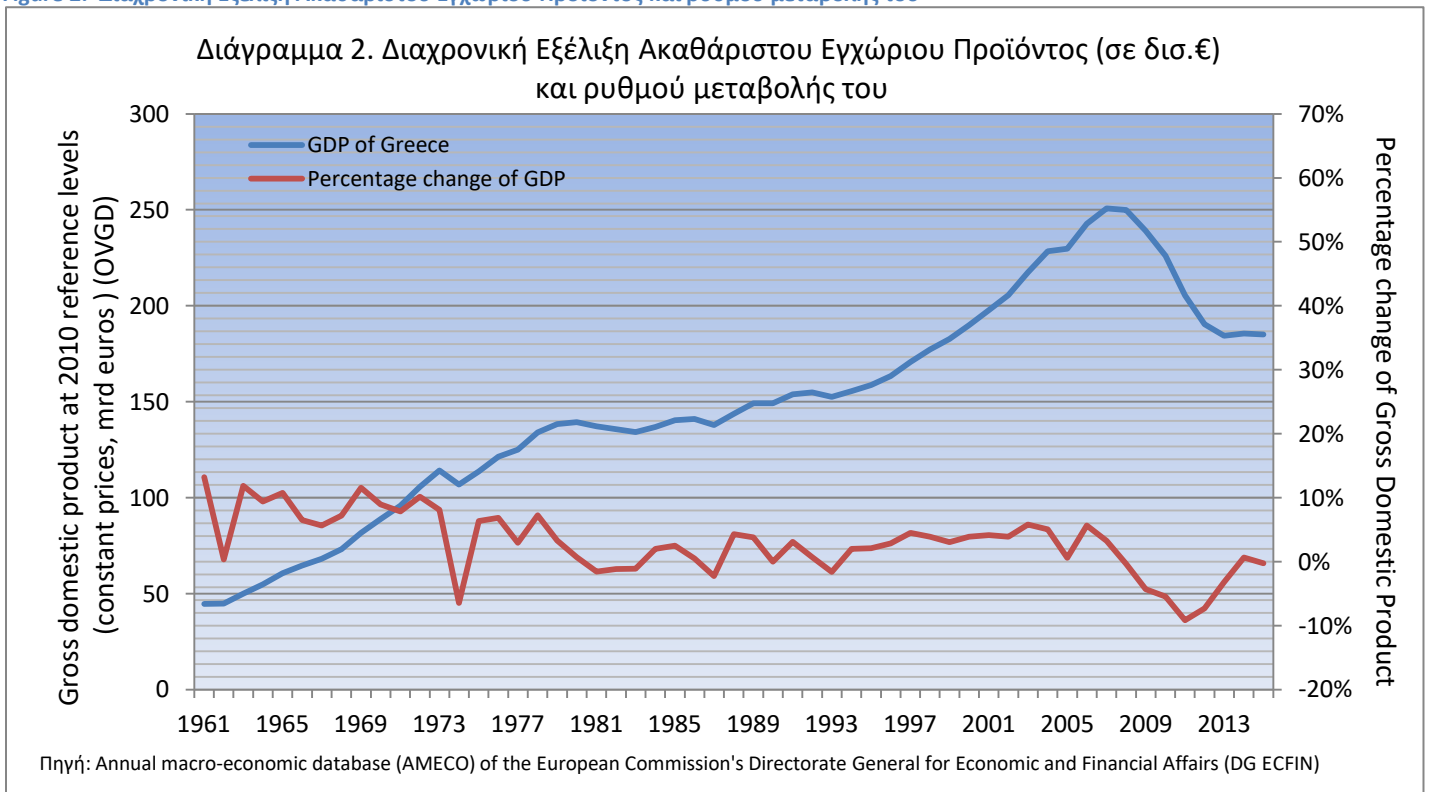

Figure 3. Διαχρονική Εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης

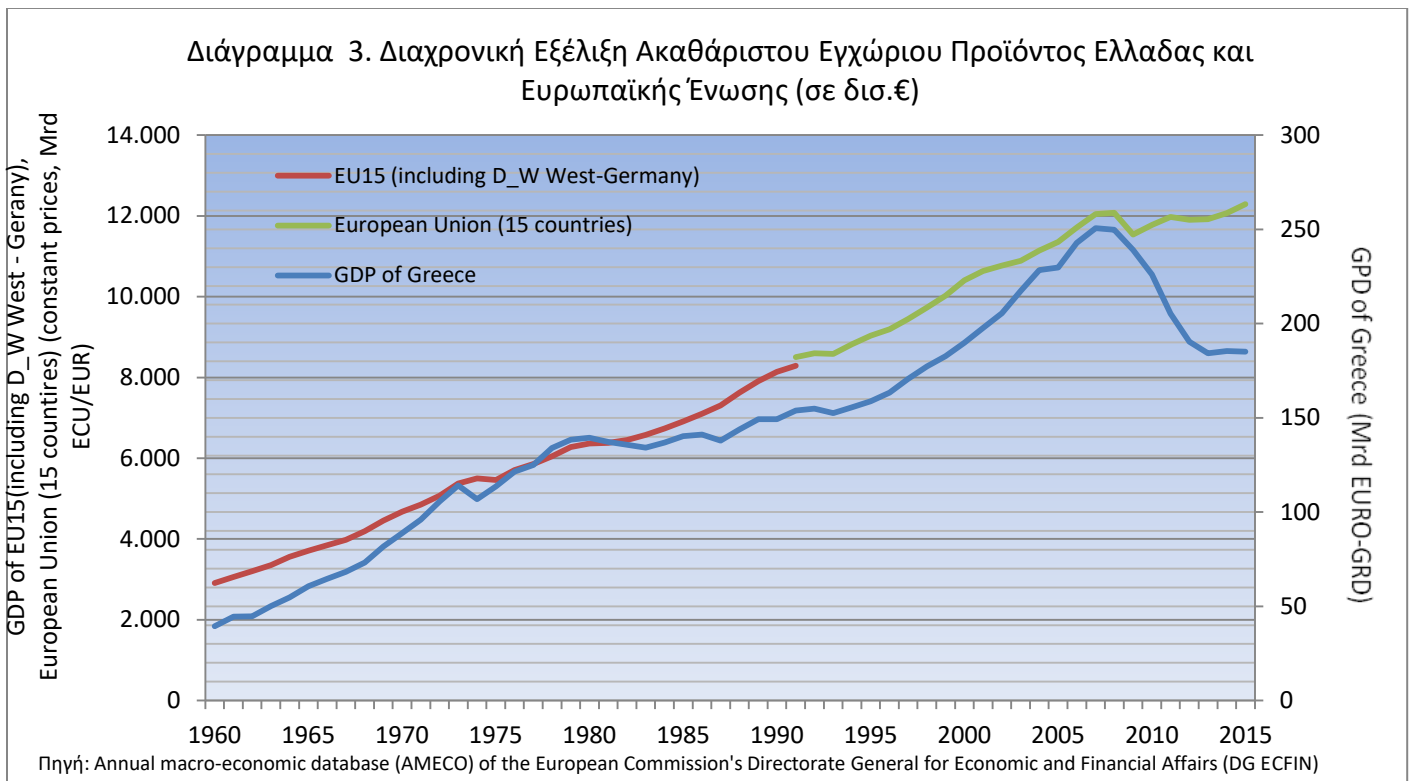

Figure 4. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ΑΕΠ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης

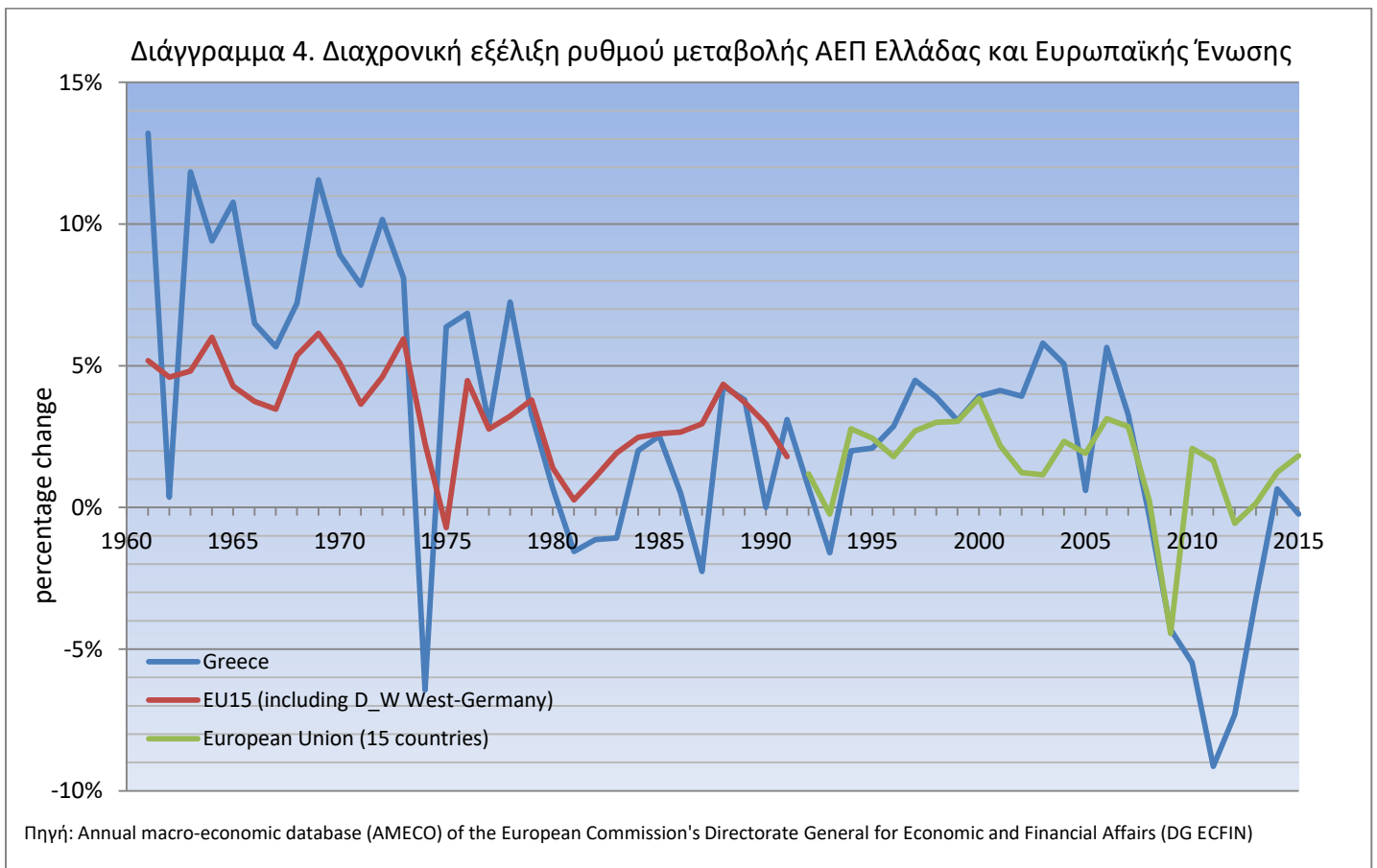

Figure 5. Διαχρονική εξέλιξη συμμετοχής της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας των κλάδων παραγωγής της ελληνικής οικονομίας

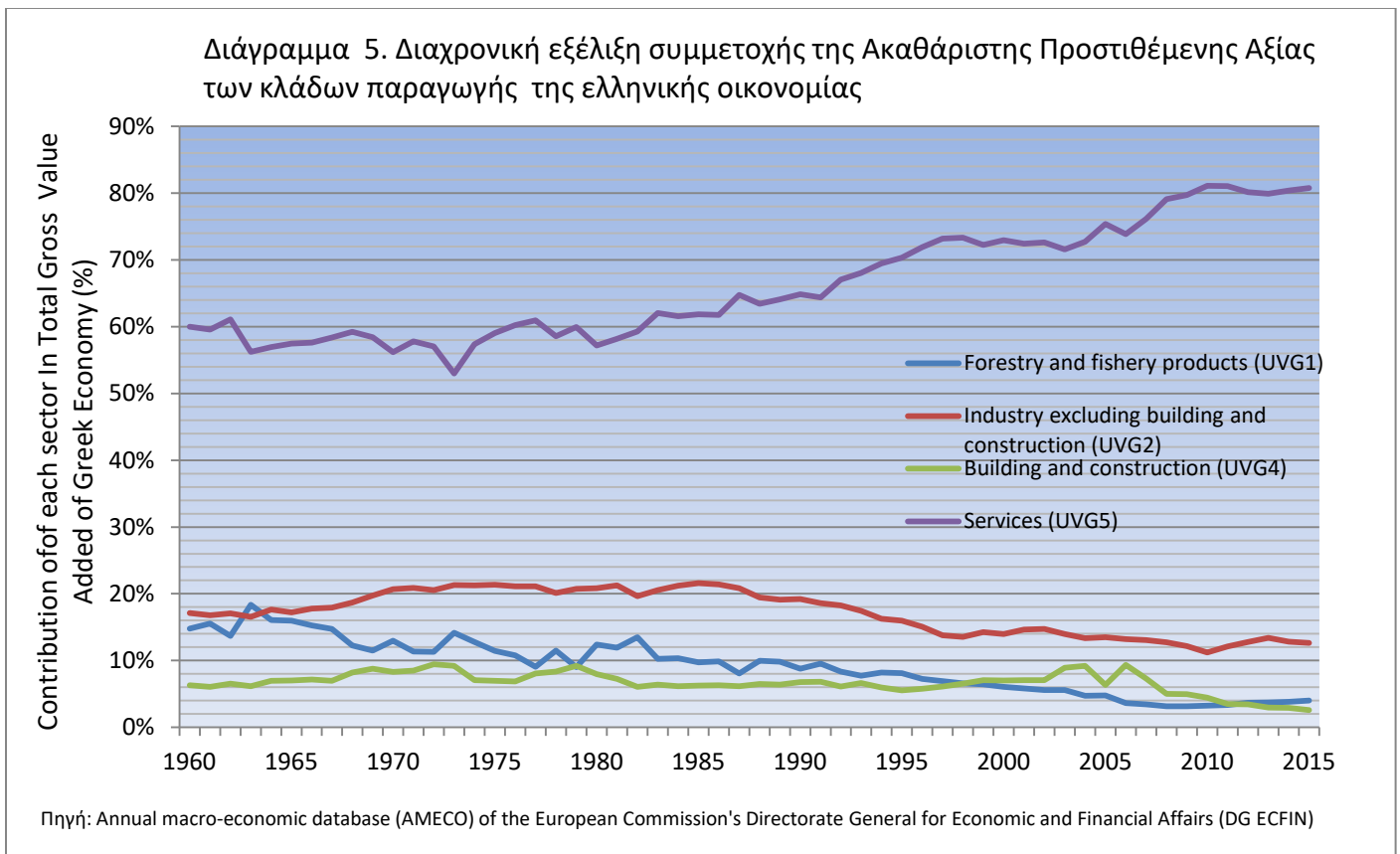

Figure 6. Διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού της Ελλάδος

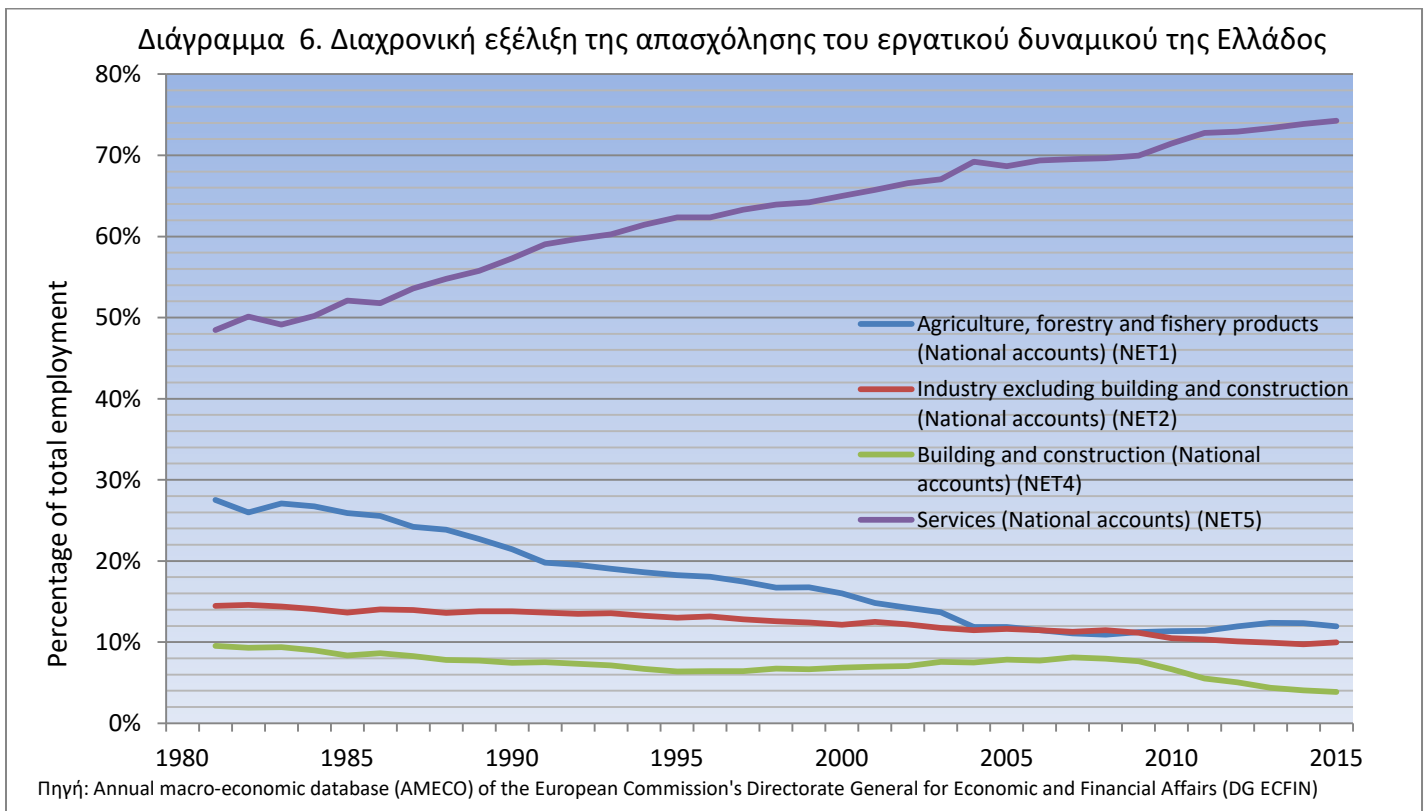

Figure 7. Διαχρονική εξέλιξη ολικής παραγωγικότητας συντελεστών παραγωγής Ελλάδας και EU15

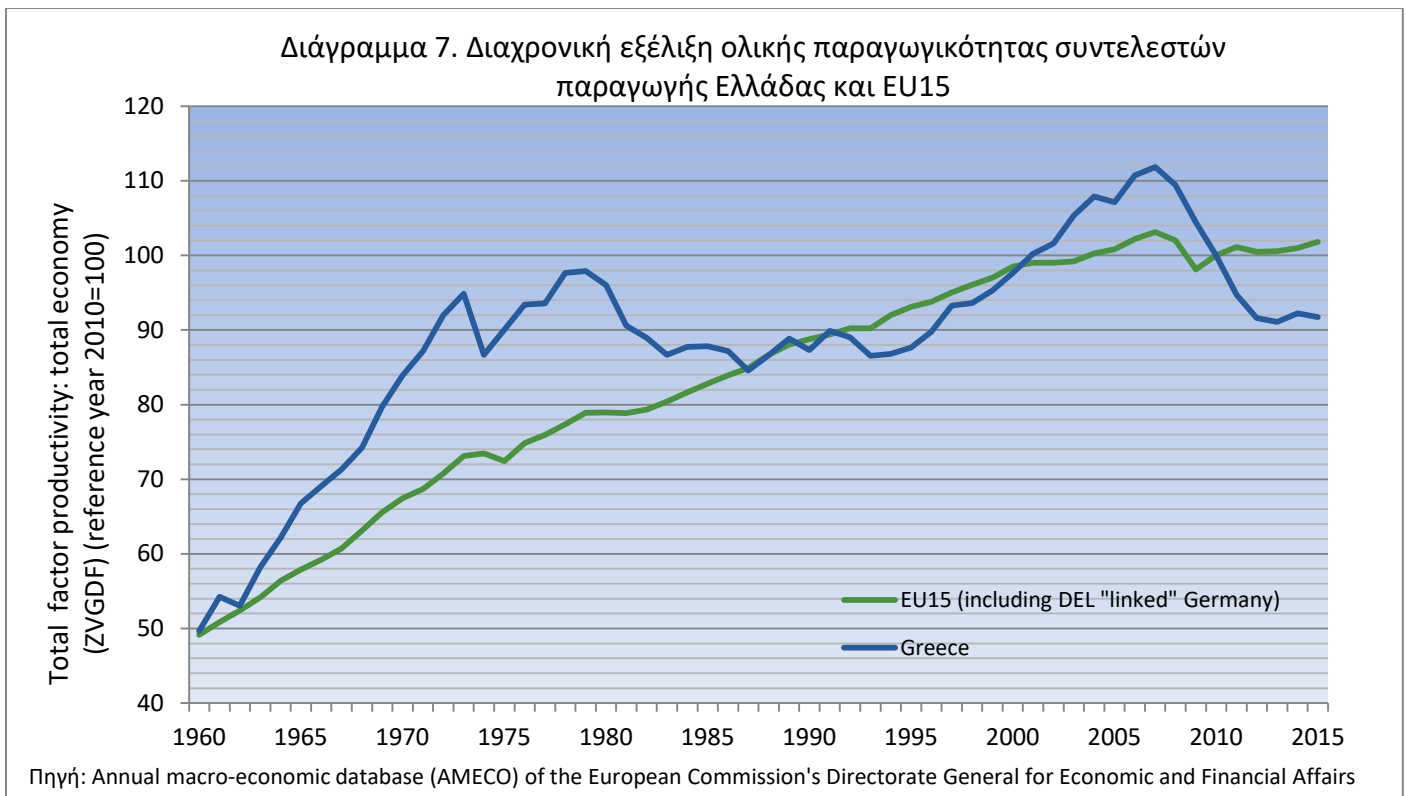

Figure 8. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής της ολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής σε Ελλάδα και Ευρώπη

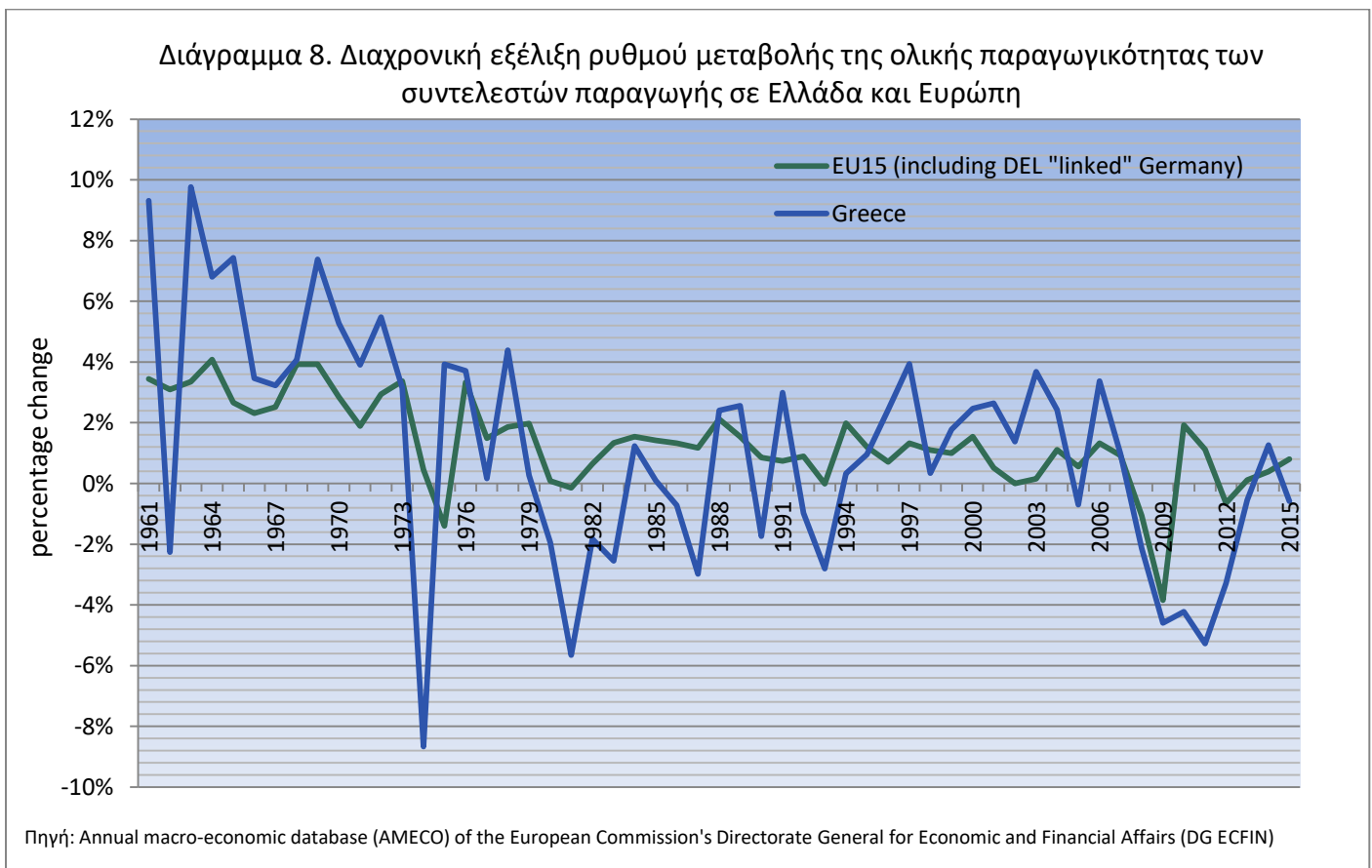

Figure 9. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ολικής παραγωγικότητας και επιπέδου πραγματικών μισθών στην Ελλάδα

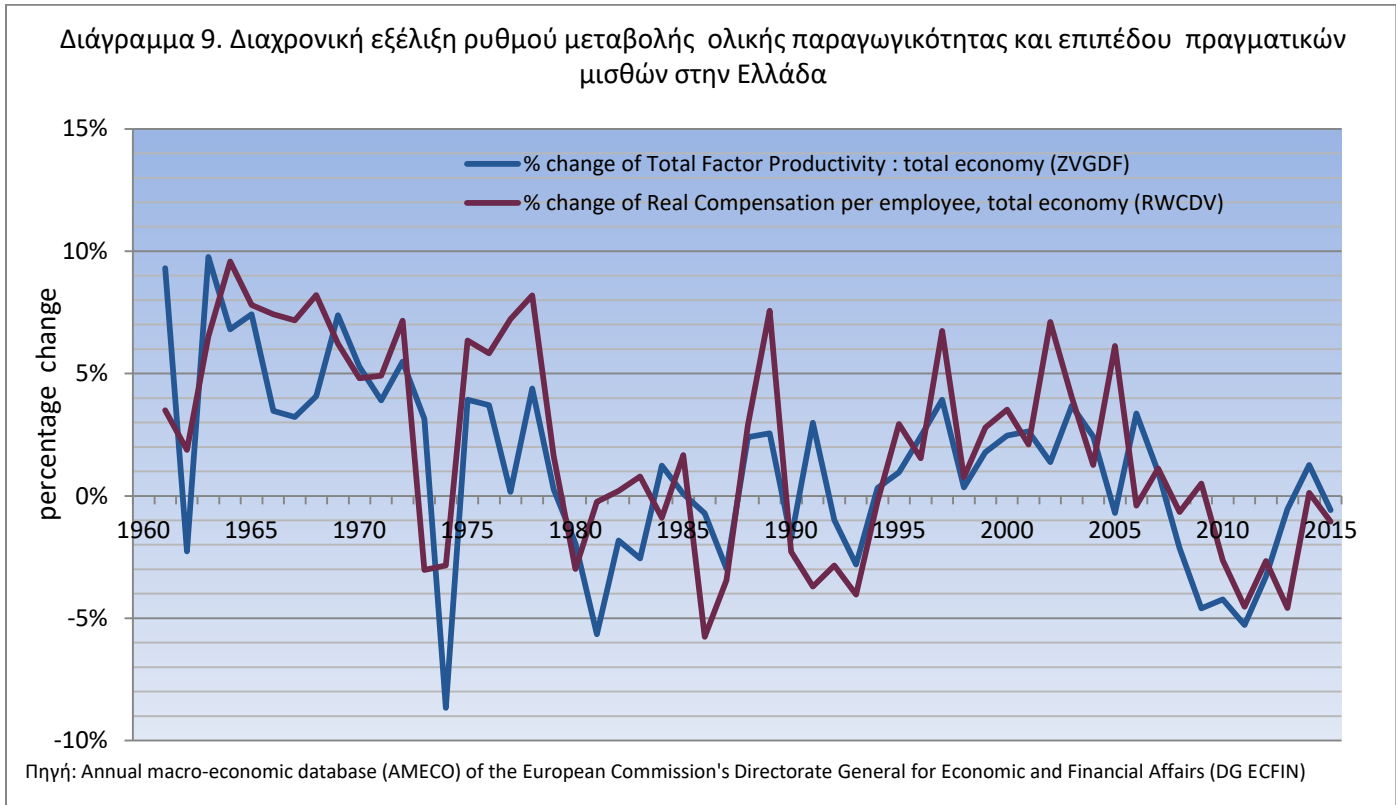

Figure 10. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστιαίας μεταβολής επιπέδου πραγματικών μισθών σε Ελλάδα και Ευρώπη

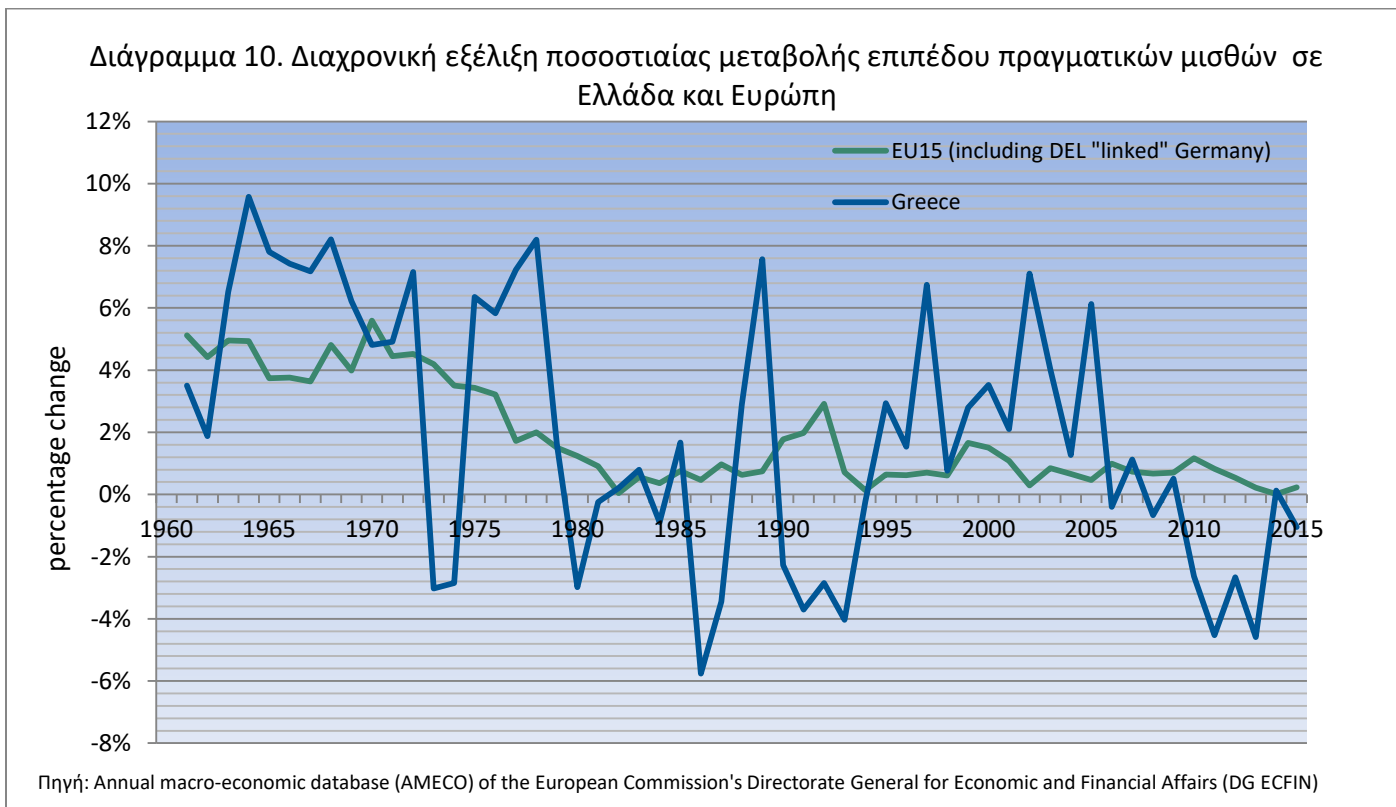

Figure 11. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστιαίας μεταβολής δείκτη τιμών καταναλωτή σε Ελλάδα και Ευρώπη

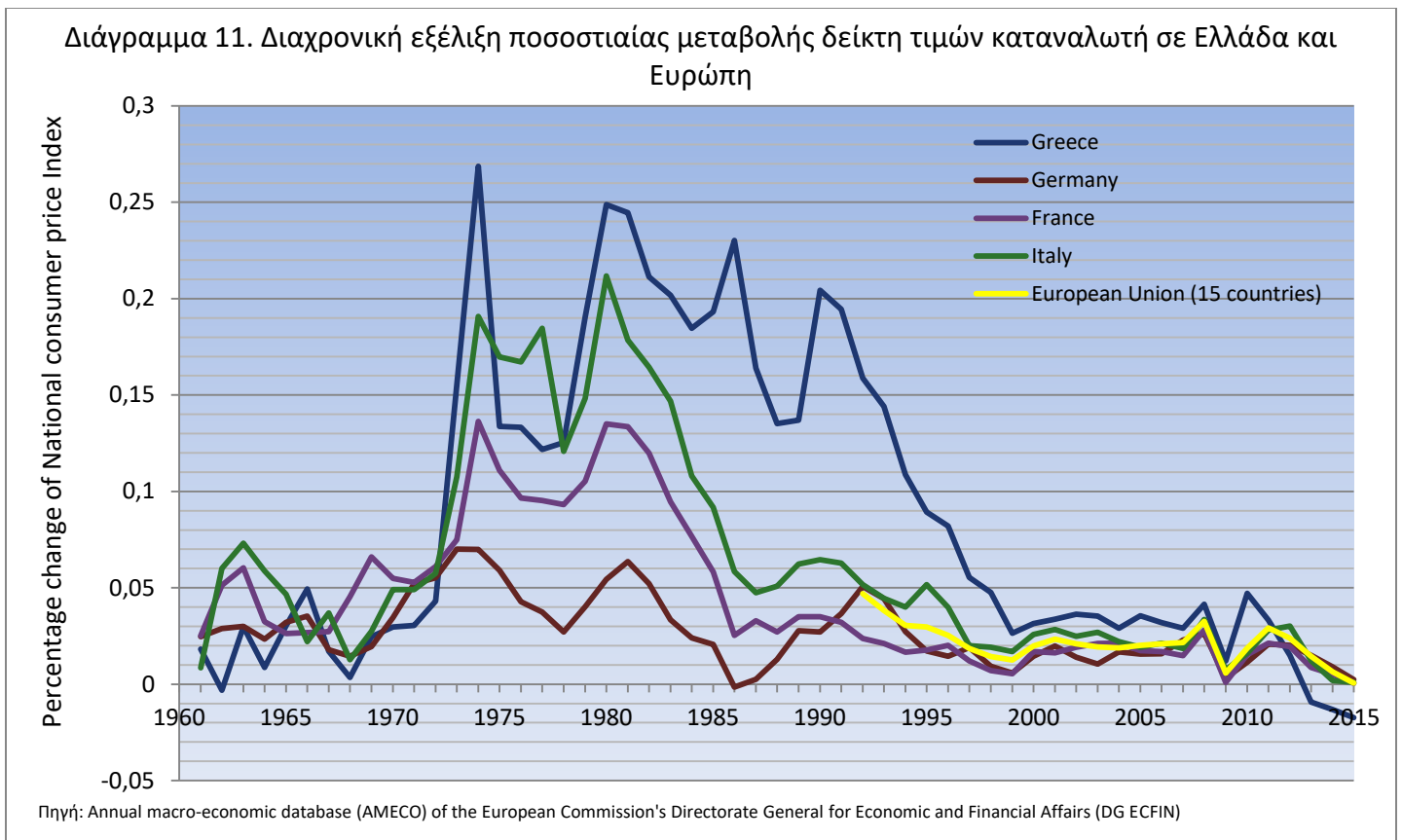

Figure 12. Διαχρονική Εξέλιξη Εισαγωγών και Εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα

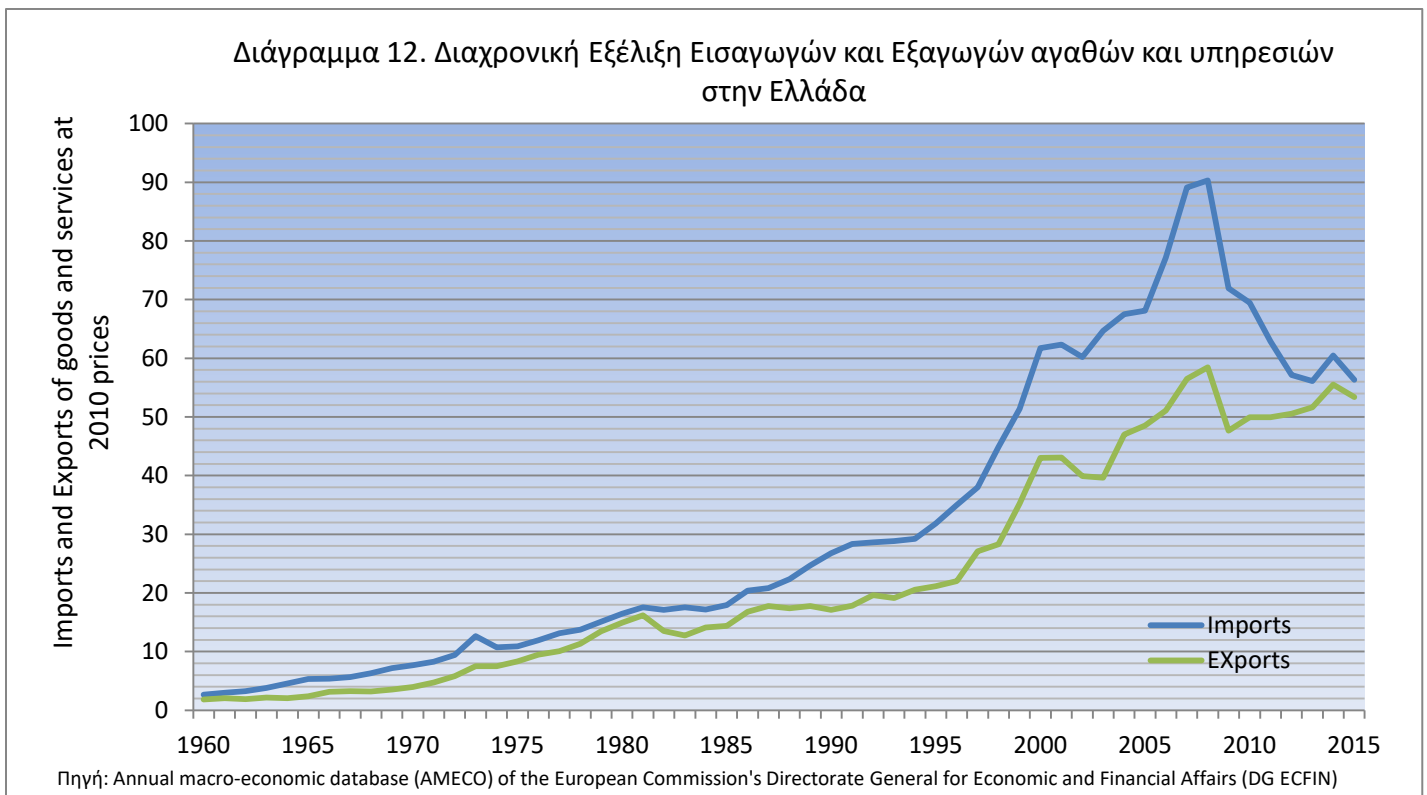

Figure 13. Διαχρονική Εξέλιξη Ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, εμπορικού ισοζυγίου, ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών της ελληνικής οικονομίας

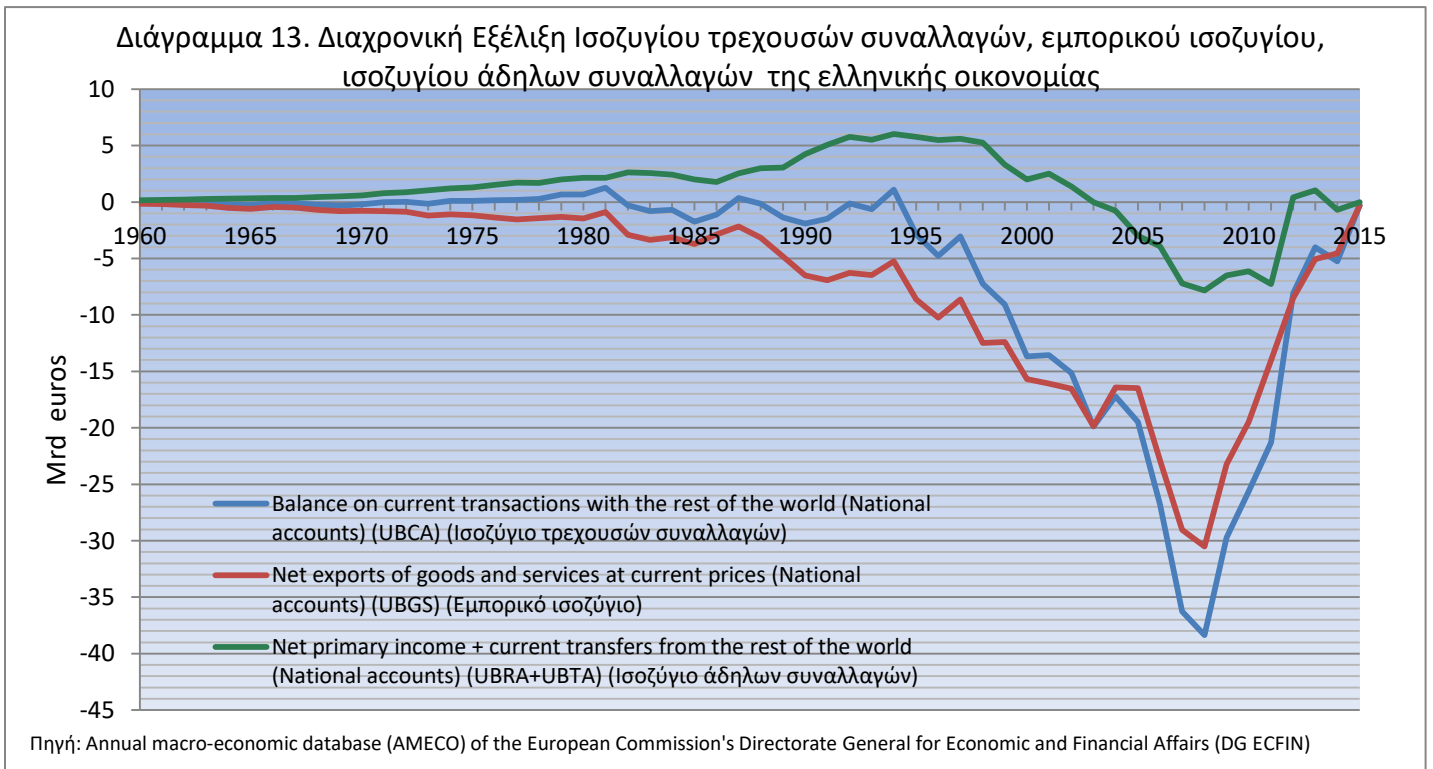

Figure 14. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης εκφρασμένων ως ποσοστά του ΑΕΠ

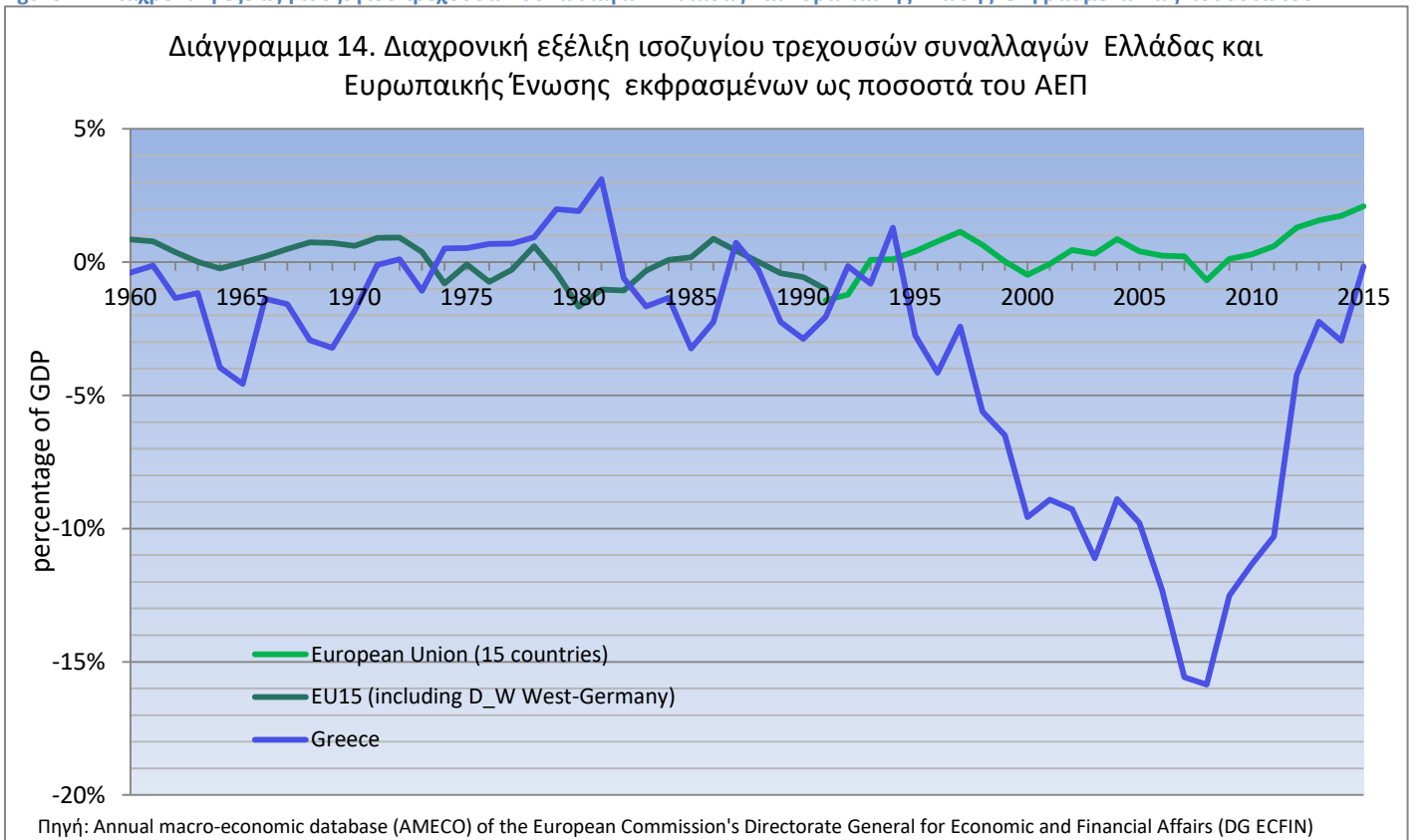

Figure 15. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, δημοσιονομικού ισοζυγίου και πρωτογενούς δημοσιονομικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας

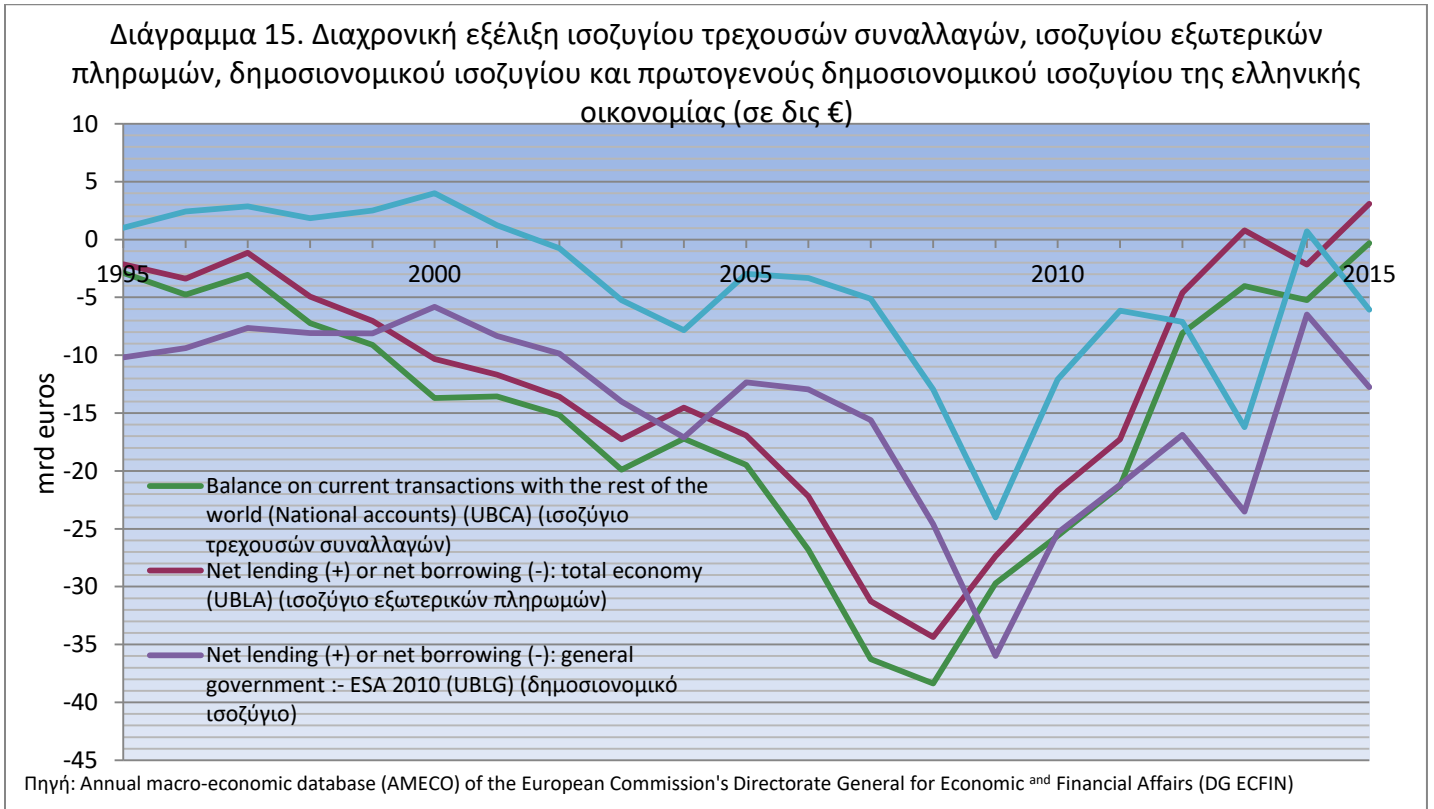

Figure 16. Διαχρονική εξέλιξη ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, δημοσιονομικού ισοζυγίου και πρωτογενούς δημοσιονομικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας

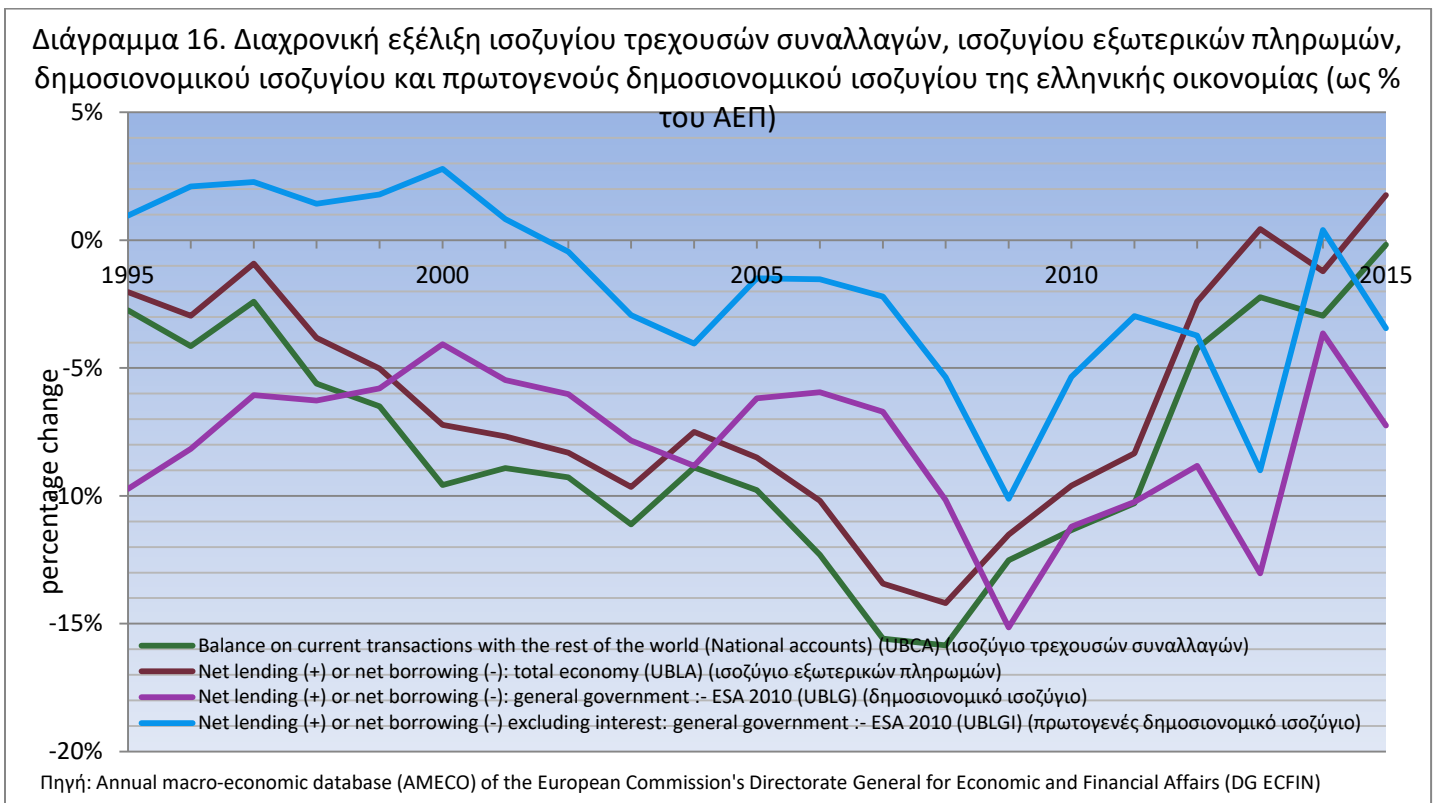

Figure 17. Διαχρονική εξέλιξη Δημοσίου Χρέους και λόγου μεταβολής του

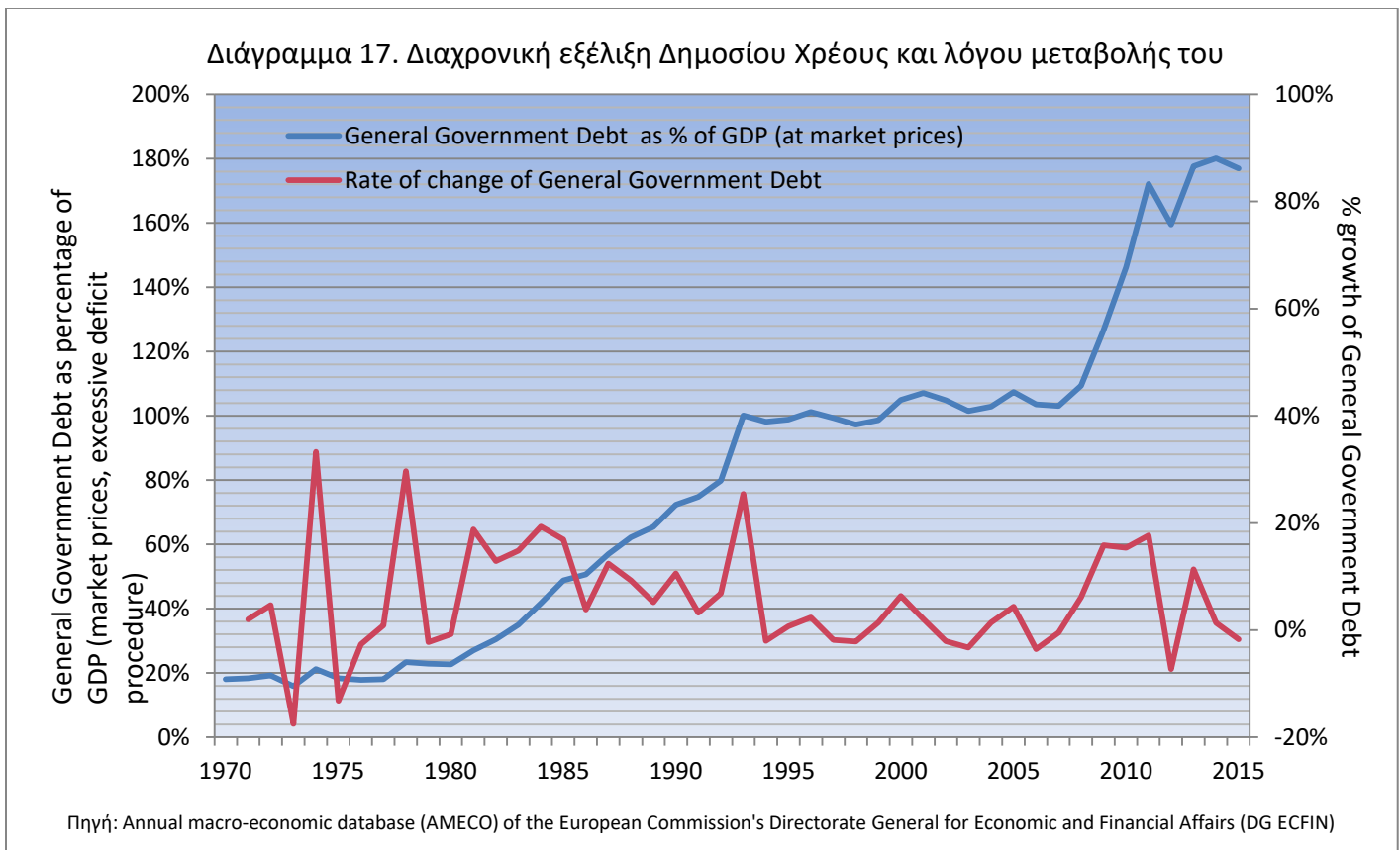

Figure 18. Διαχρονική εξέλιξη χρέους γενικής κυβέρνησης σε δισ.€ και ως % του ΑΕΠ

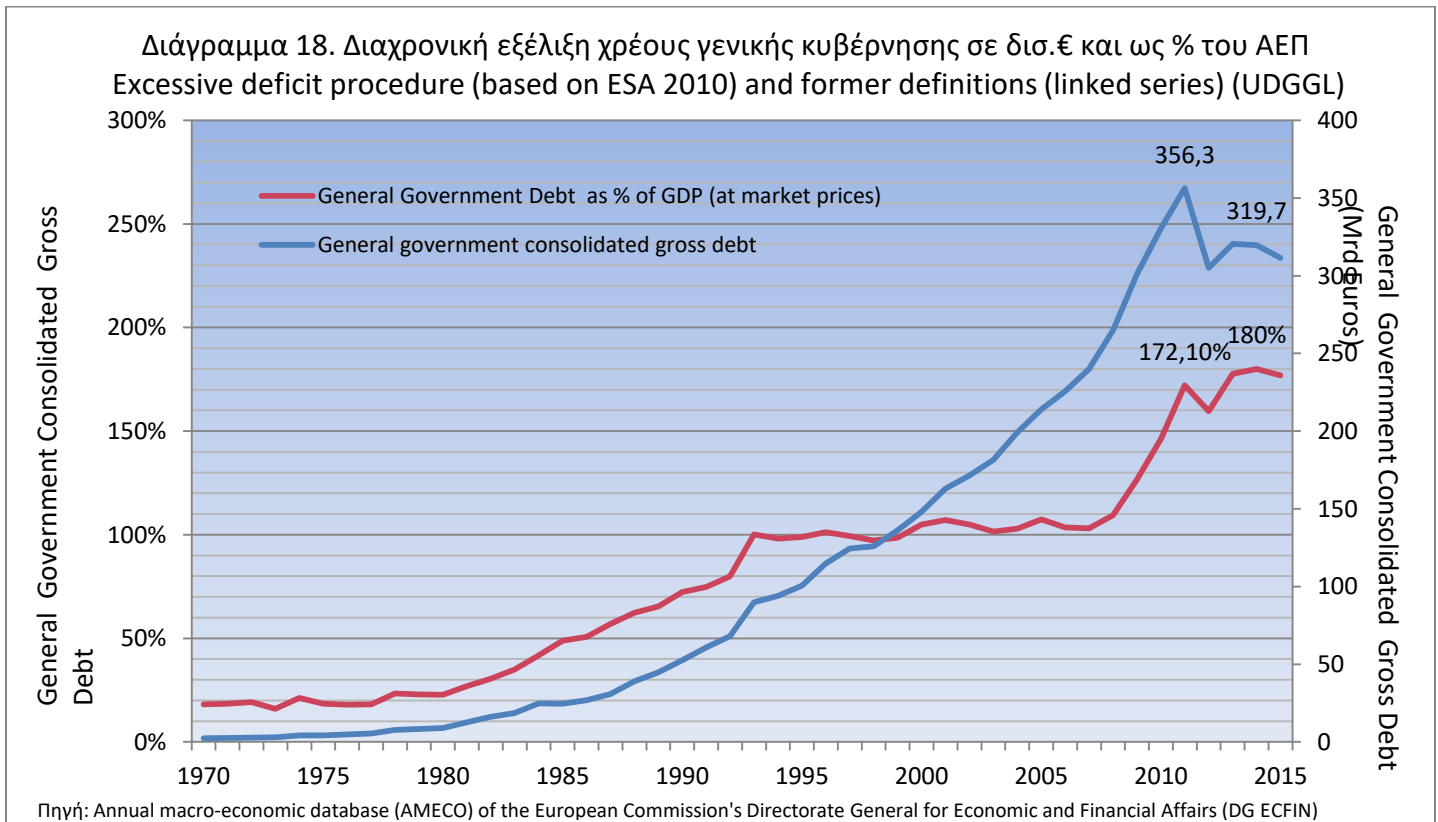

Figure 19. Διαχρονική εξέλιξη δημοσιονομικού ελλείμματος 1995-2015

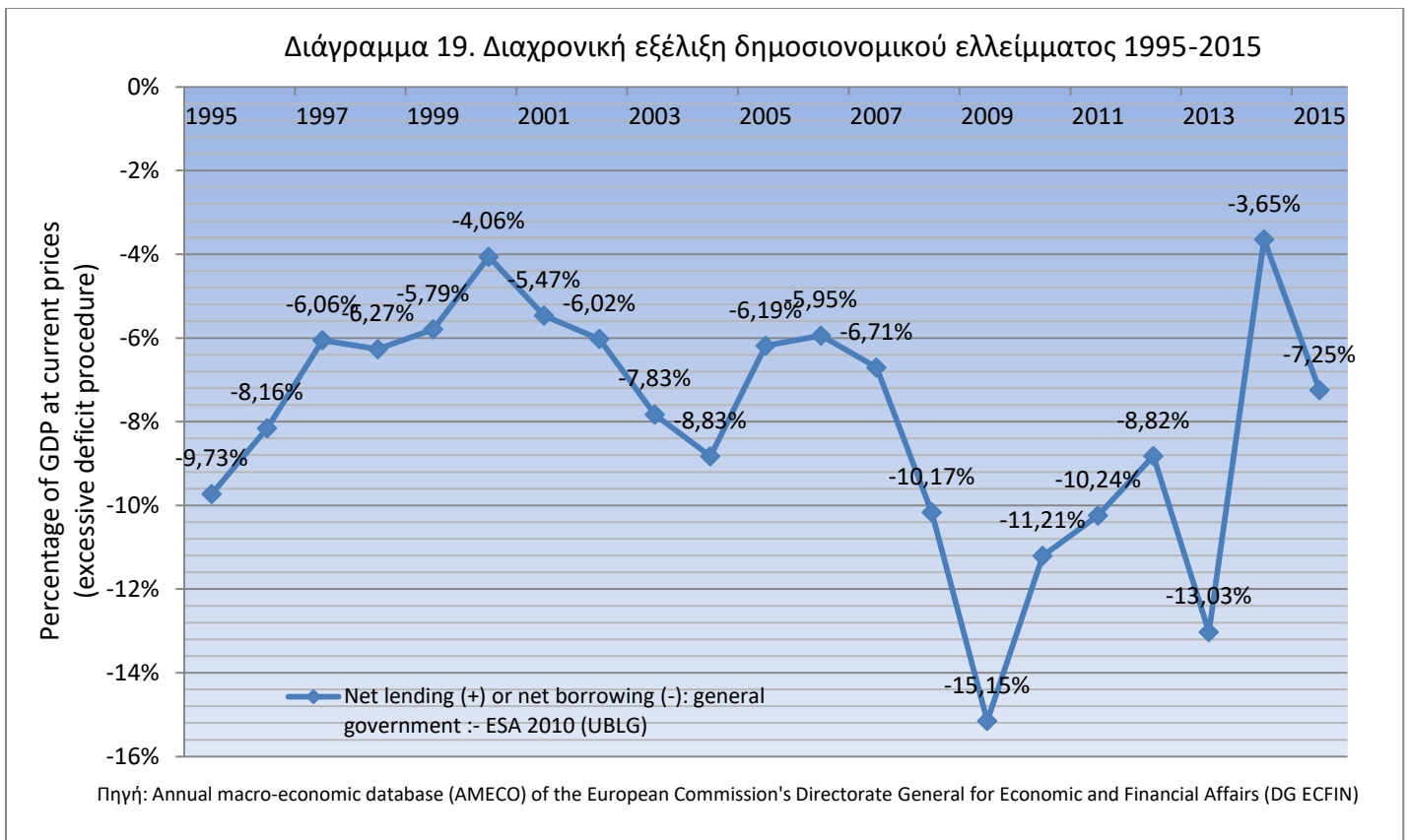

Figure 20. Διαχρονική Εξέλιξη συσσώρευσης κεφαλαίου (επενδύσεων)

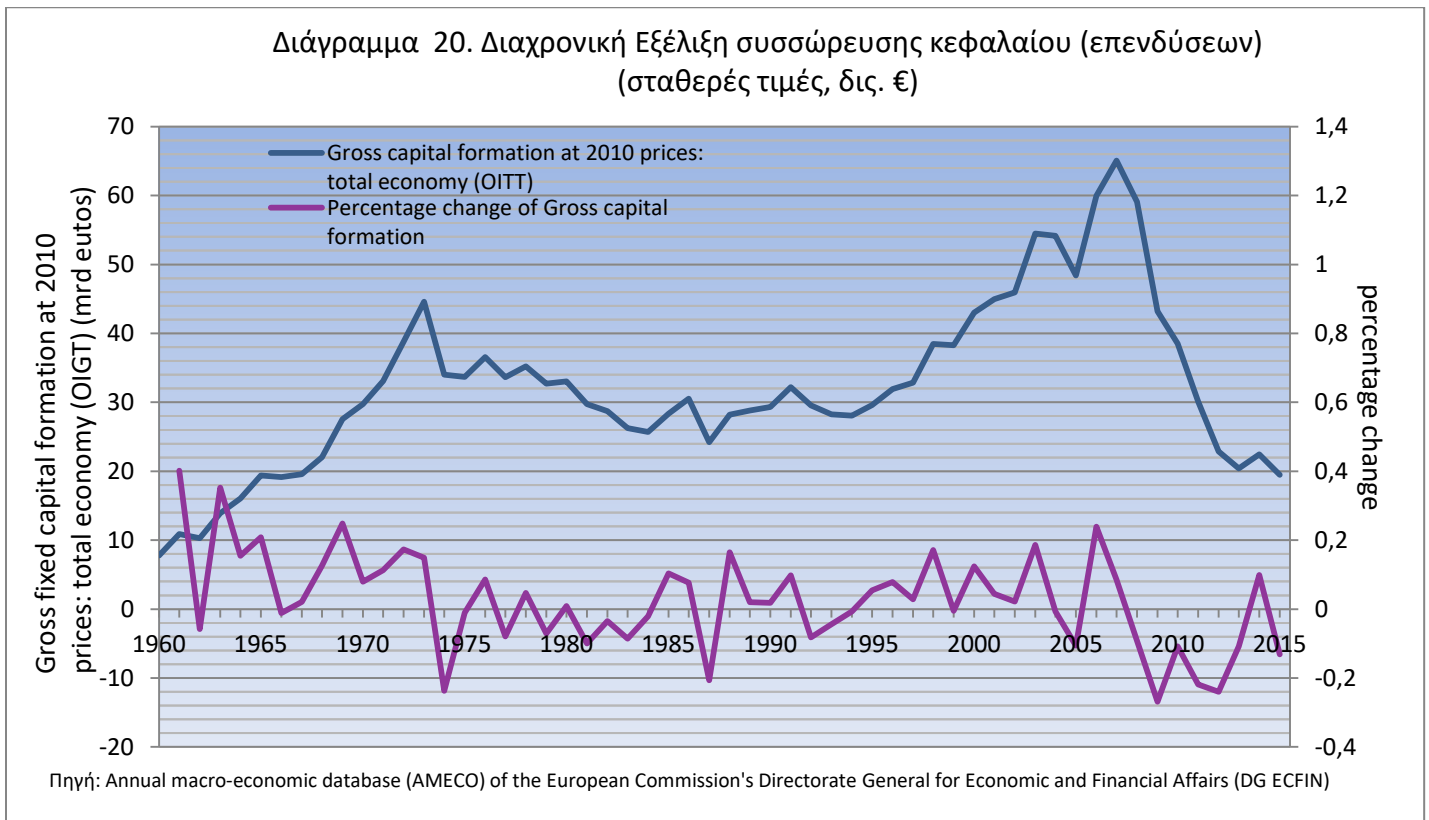

Figure 21. Διαχρονική εξέλιξη συσσώρευσης κεφαλαίου (επενδύσεων) δημόσιου και ιδιωτικού τομέα

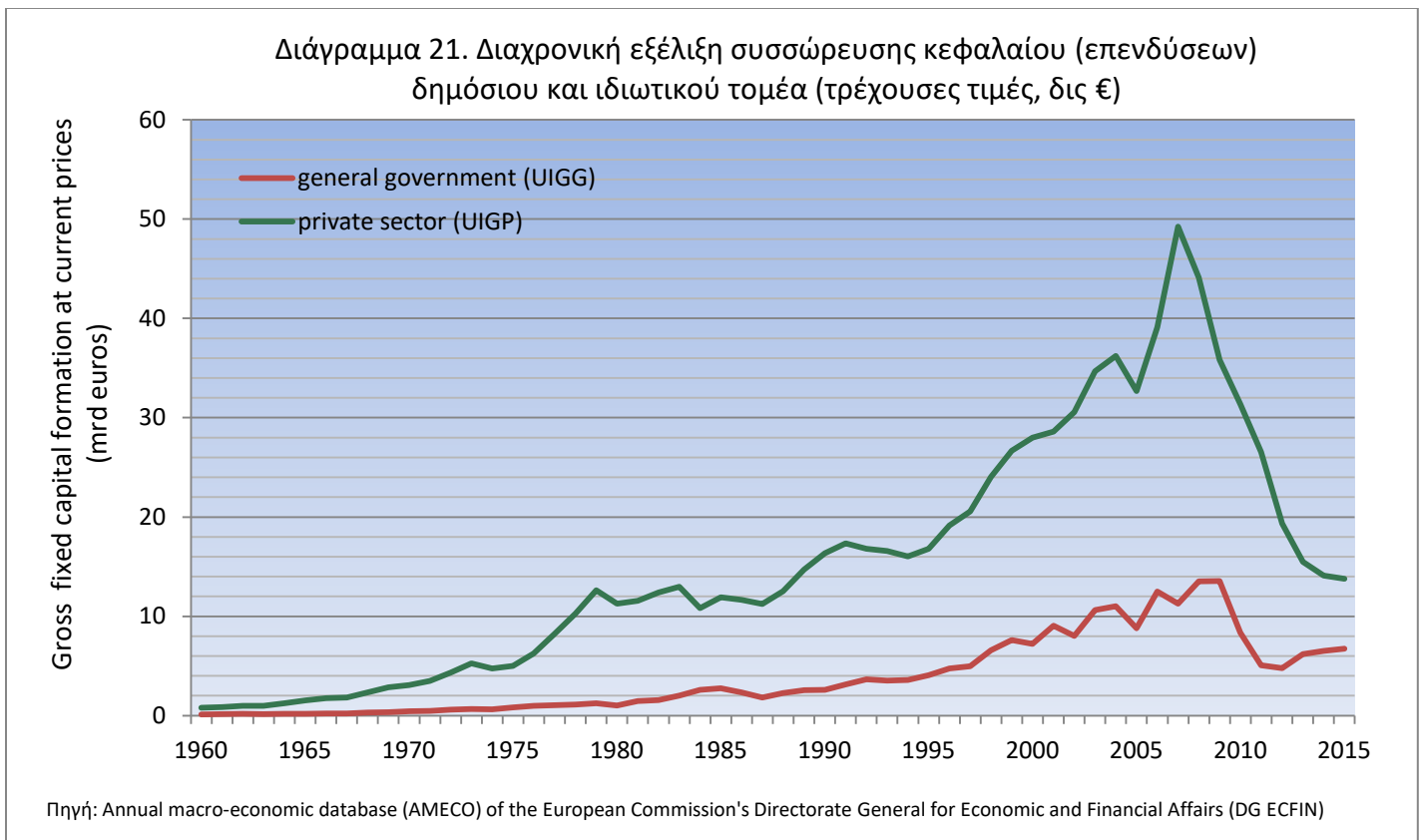

Figure 22. Διαχρονική Εξέλιξη συνολικής κατανάλωσης και επένδυσης ως ποσοστό του ΑΕΠ, σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση

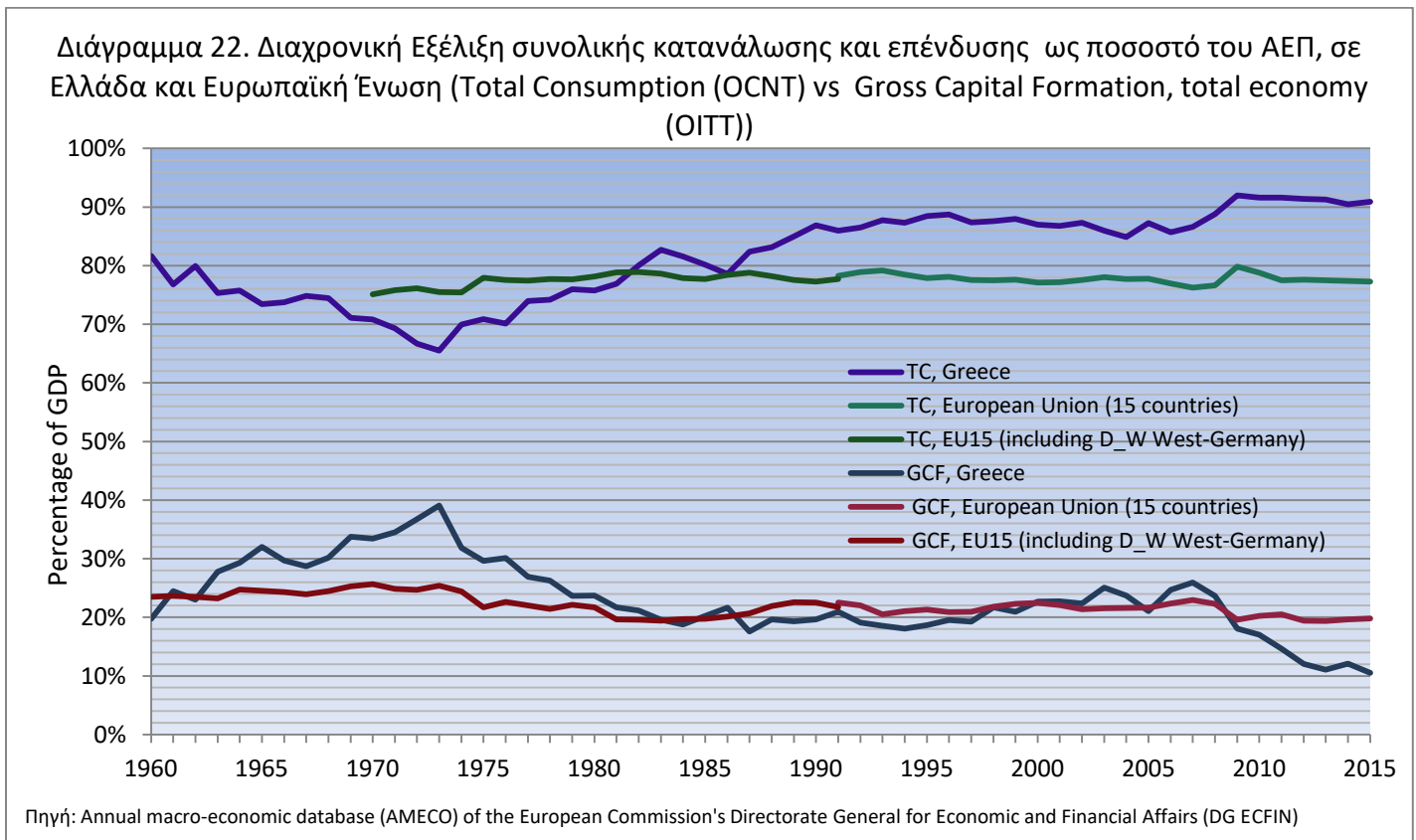

Figure 23. Διαχρονική εξέλιξη κατανάλωσης δημόσιου τομέα, ιδιωτικού τομέα και συνολικής

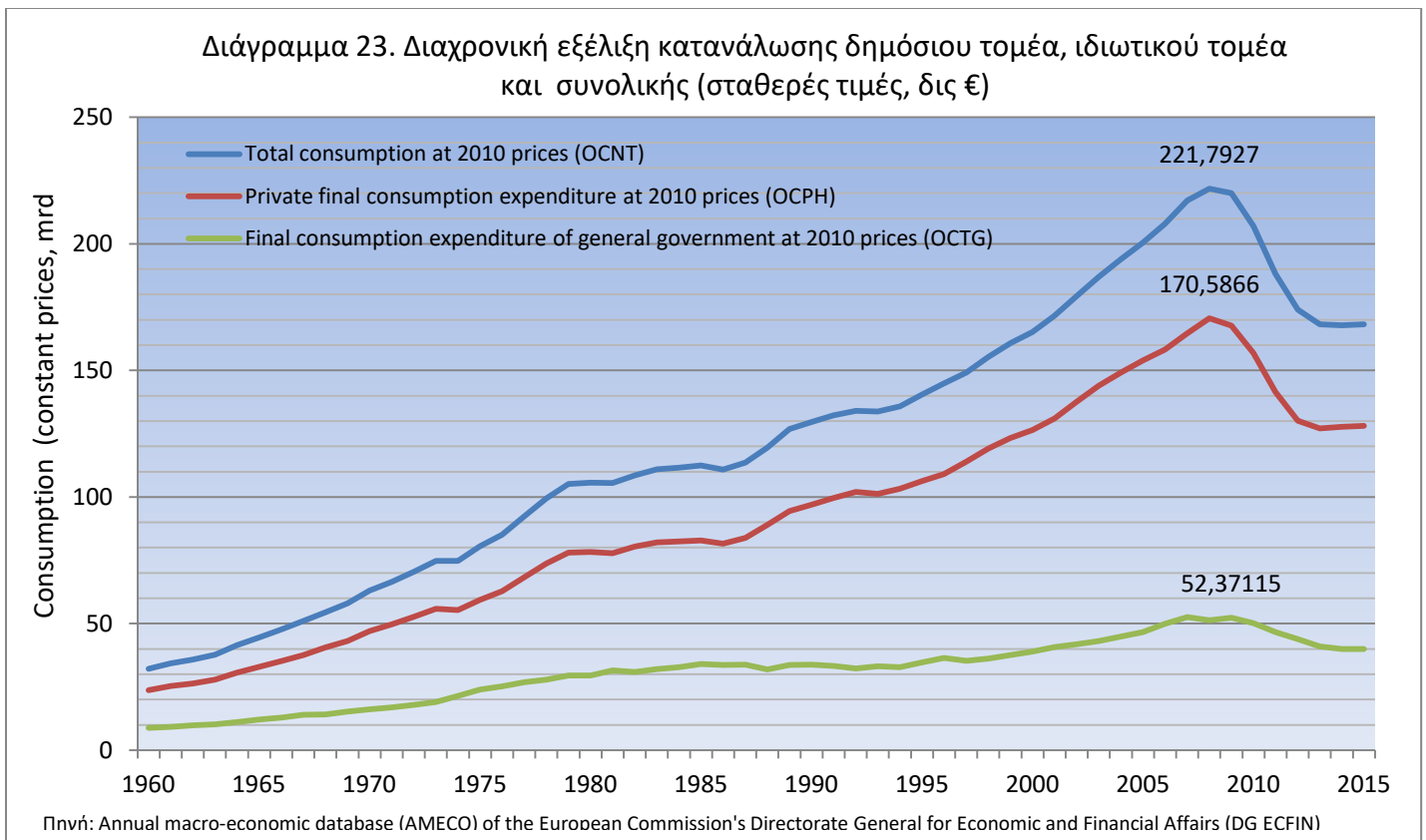

Figure 24. Διαχρονική εξέλιξη ακαθάριστης αποταμίευσης, ιδιωτικής αποταμίευσης και δημόσιας αποταμίευσης

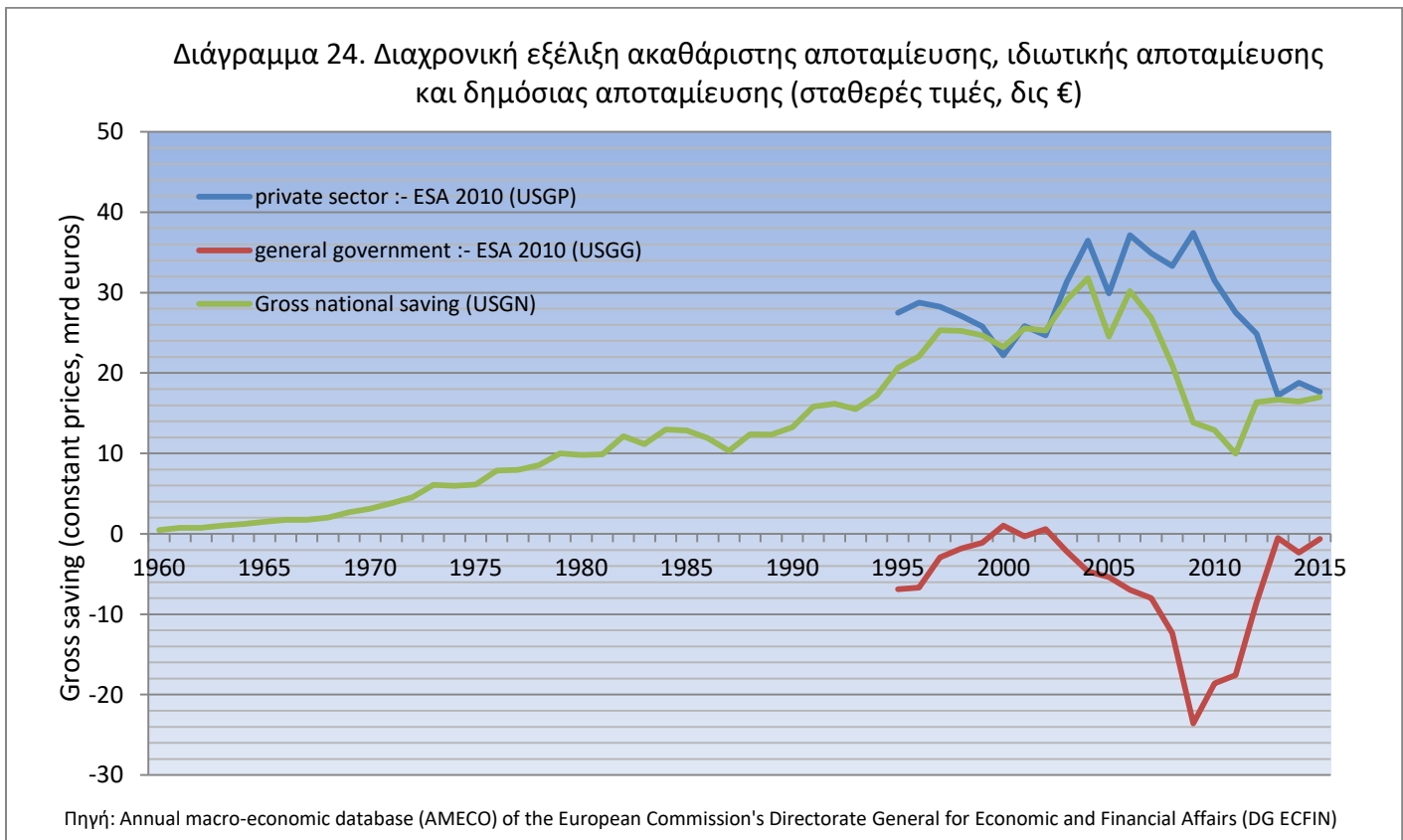

Figure 25. Διαχρονική εξέλιξη δημοσίων δαπανών και τοκοχρεολυσίων του ελληνικού δημοσίου

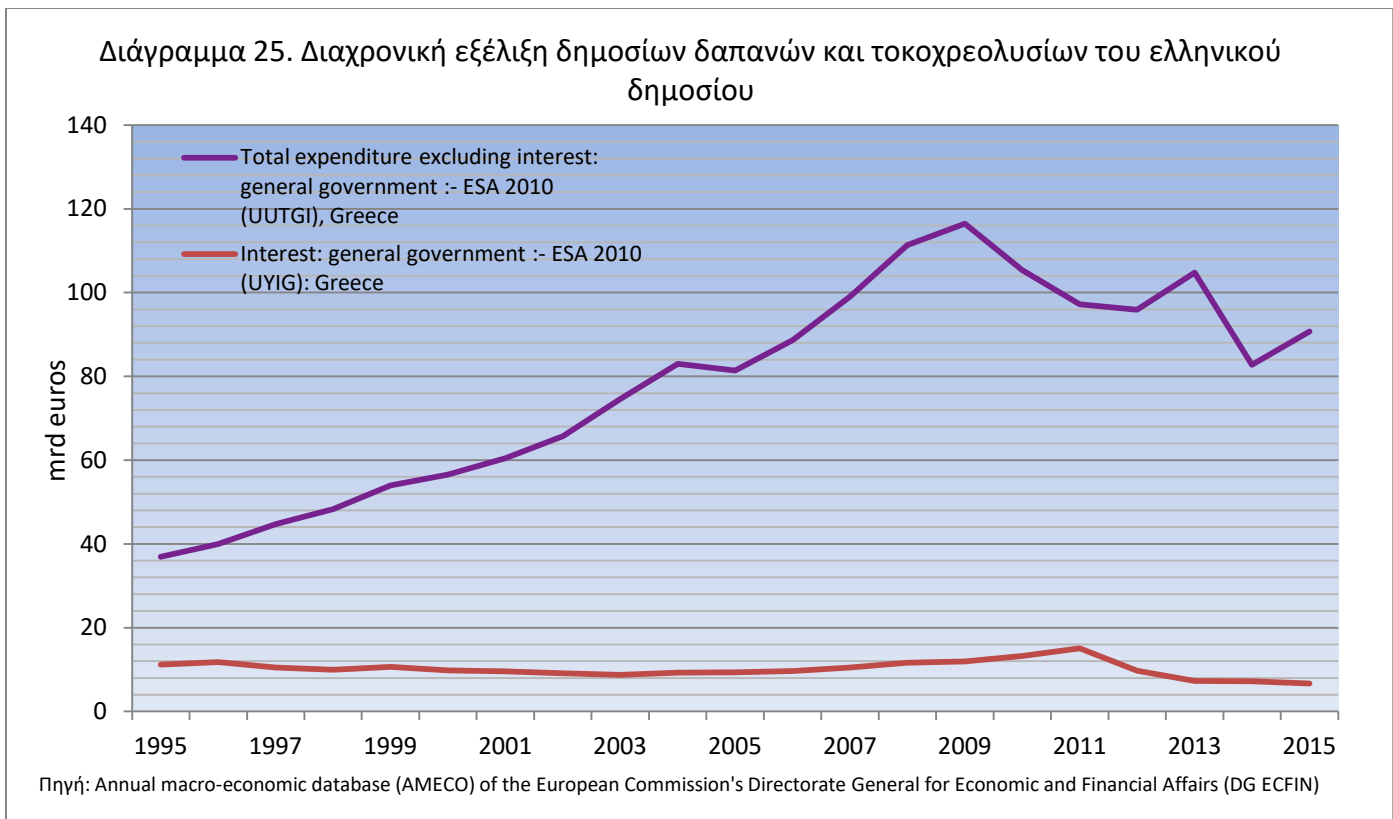

Figure 26. Διαχρονική εξέλιξη δημοσίων δαπανών και τοκοχρεολυσίων ως ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και Ευρώπη

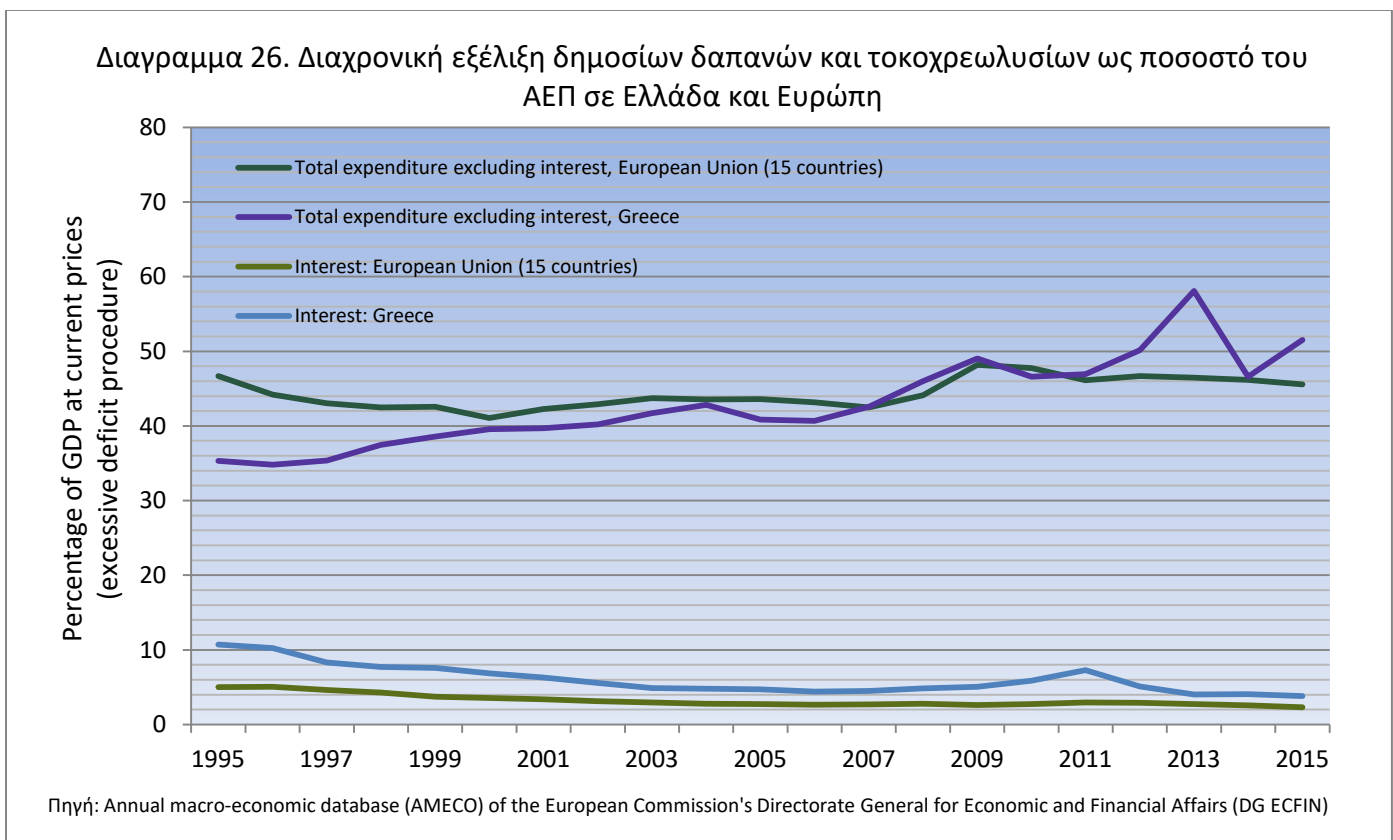

Figure 27. Διαχρονική εξέλιξη ποσοστού ανεργίας σε Ελλάδα και Ευρώπη

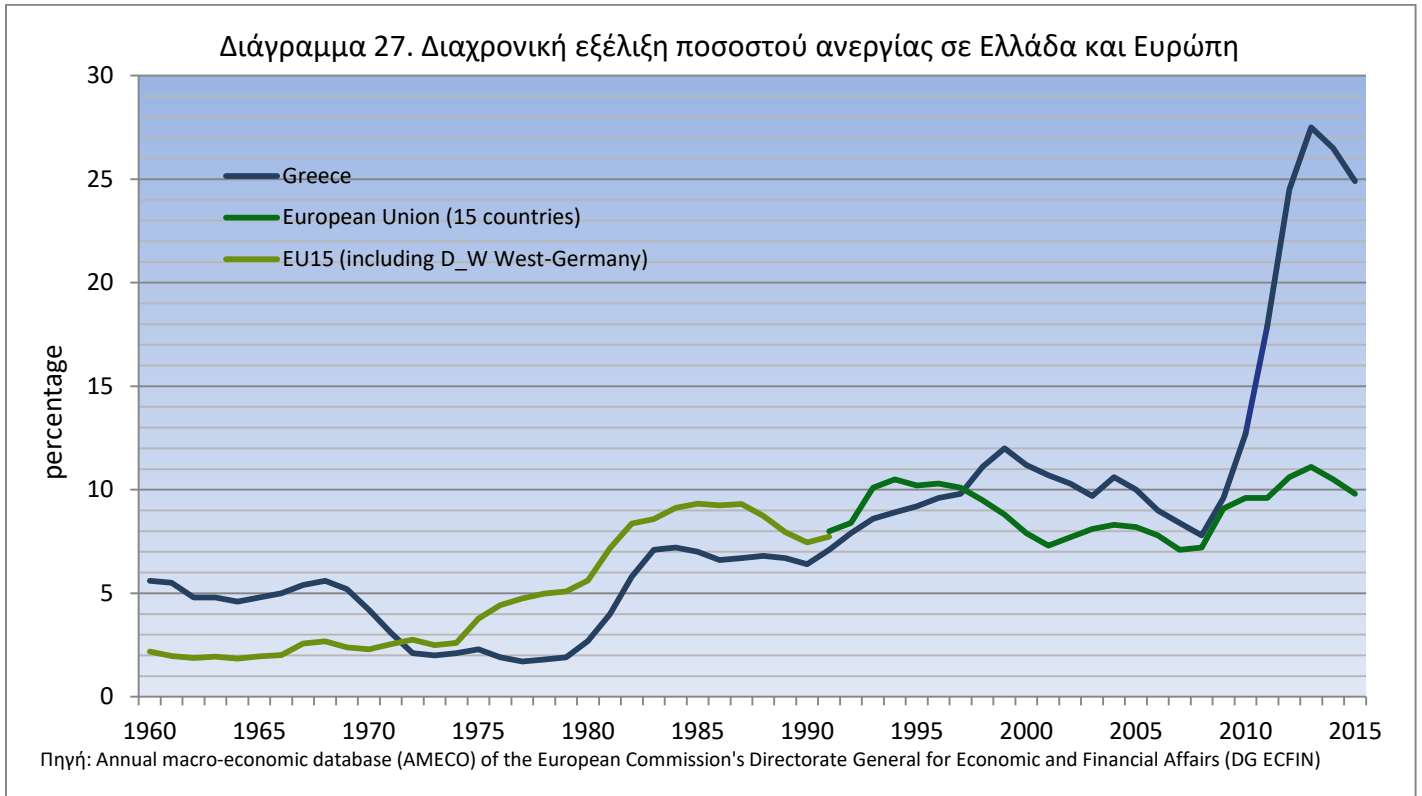

Figure 28. Διαχρονική εξέλιξη ΑΕΠ (σε δισ.€) και ποσοστού ανεργίας

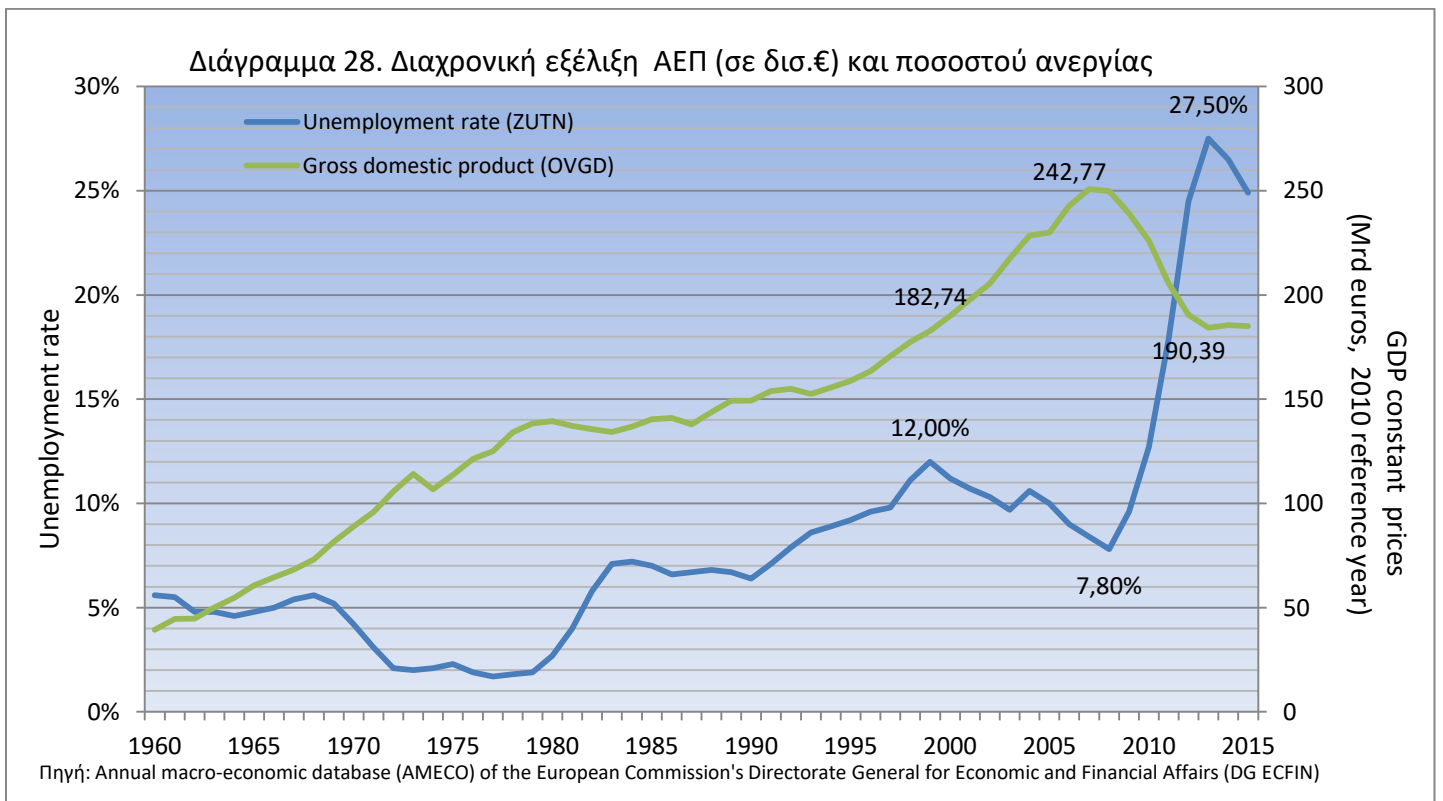

Figure 29. Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας και πληθωρισμού

Figure 30. Διαχρονική εξέλιξη Ακαθάριστου Εγχώριου προϊόντος και Δημοσίου Χρέους

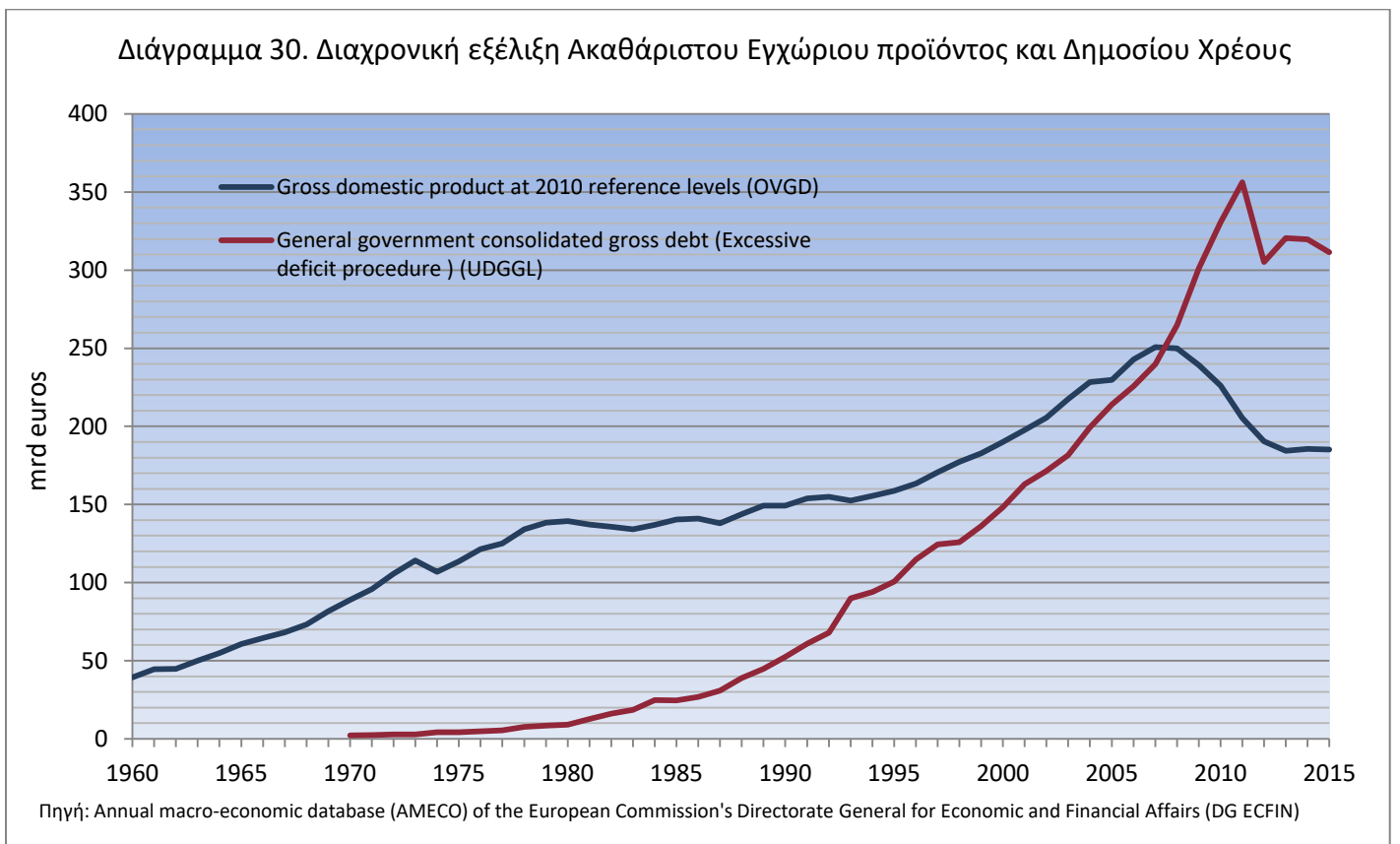

Figure 31. Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού μεταβολής ΑΕΠ Ελλάδας και άλλων χωρών

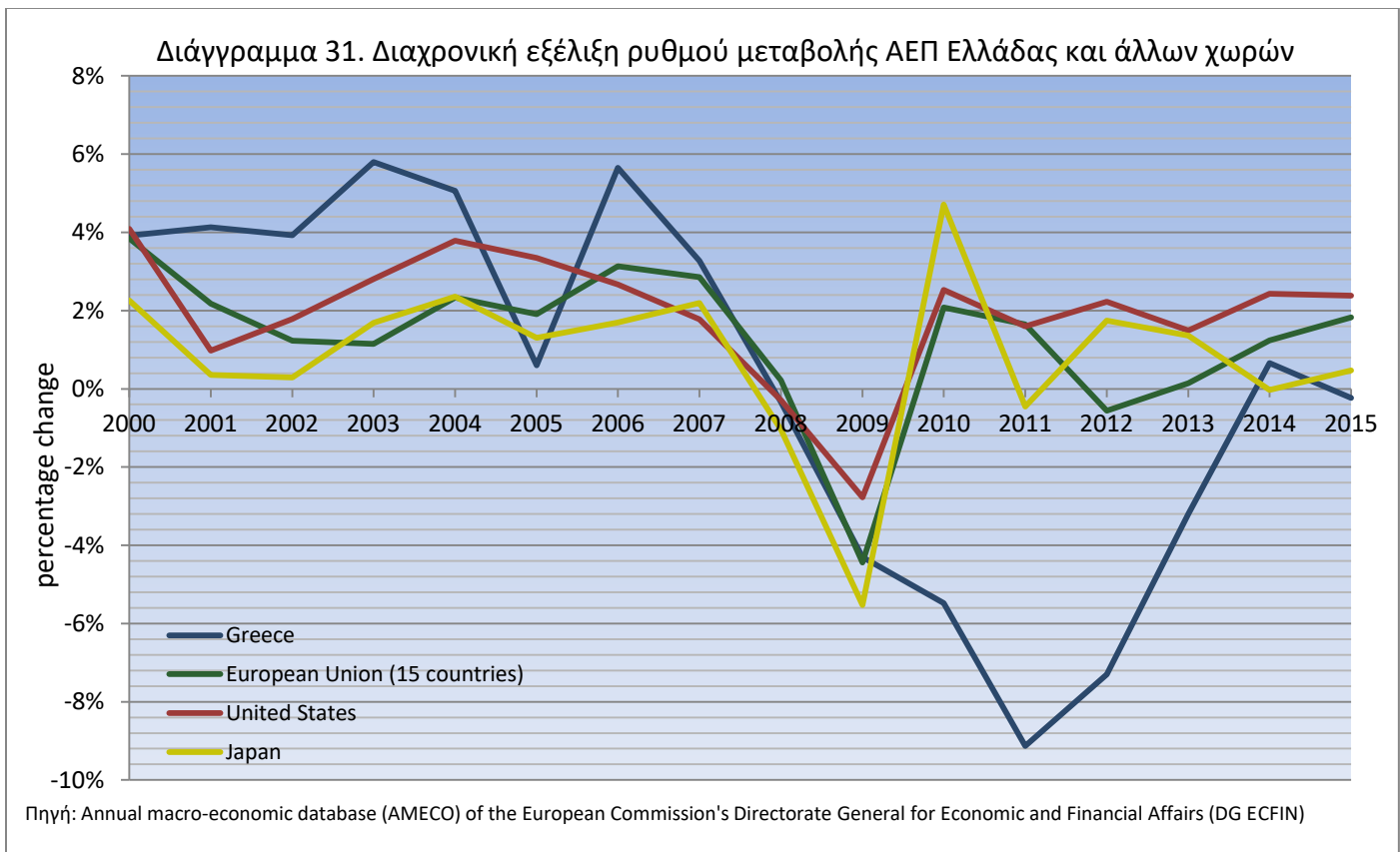

Figure 32. Διαχρονική εξέλιξη απόδοσης 10ετών ομολόγων Ελληνικού και Γερμανικού Δημοσίου

Βιογραφικό Σημείωμα Υποψηφίας

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ : ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΑΝΩΛΗ
ΟΝΟΜΑ ΠΑΤΡΟΣ : ΙΩΑΝΝΗΣ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: gemanoli@gmail.com,
gmanoli@mou.gr

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΣΠΟΥΔΕΣ

- MSc Εφηρμοσμένων Οικονομικών και Διοίκησης
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, 9/14-7/16
- MSc Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ, 9/99 - 3/02. Βαθμός Διπλώματος 7,33.
- Πτυχίο τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, 9/94 – 3/99. Βαθμός πτυχίου 7.

ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

- Υπότροφος του Τμήματος Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής για το 1^ο έτος μεταπτυχιακών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Υπότροφος του ΙΚΥ για τη συμμετοχή στο πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών ERASMUS (παραμονή και φοίτηση στο University of Glamorgan, South Wales 10/97-2/98).

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- *‘Το μεταπολεμικό πρότυπο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και οι προτάσεις για την ανασυγκρότησή του’*, Διπλωματική Εργασία υπό τον καθηγητή Σ. Λωλο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Καλοκαίρι 2016.
- *“Σύνταξη πρότασης για ένταξη καινοτόμου ιδέας στον Αναπτυξιακό Νόμο 3908/2011-Αγροτικός Συνεταιρισμός Ξάνθης: Αλλαγή καλλιέργειας από σιτηρά σε κινόα, τυποποίηση και διάθεση της στις αγορές της Ευρώπης»*, στο πλαίσιο του μαθήματος *Εταιρική και Κοινωνική Υπευθυνότητα των Επιχειρήσεων* υπό την καθηγήτρια Α. Ψειριδου, 3ο Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Χειμώνας 2015.
- *“Referee Report on Krugman’s paper «Increasing Returns and Economic Geography»*, στο πλαίσιο του μαθήματος *Διεθνή Οικονομικά* υπό τον καθηγητή Γ. Σιουρούνη, 3ο Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Χειμώνας 2015.

- “Δομή και Χρηματοοικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων του υποκλάδου παραγωγής κακάου σοκολάτας και ζαχαρωτών στην Ελλάδα κατά τα έτη 2008-2013”, στο πλαίσιο του μαθήματος Θέματα Ανάπτυξης υπό την καθγήτρια Ι. Κεραμιδου, 2ο Εξάμηνο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Καλοκαίρι 2015.
- “Εκτίμηση Δικαιωμάτων Ρευστότητας: μέτρηση της, κατασκευή υποδείγματος, αποτίμηση με βάση το υπόδειγμα Black-Scholes, πιθανές εφαρμογές τους”, Διπλωματική Εργασία υπό τον καθηγητή Α. Μπένο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Καλοκαίρι 2001.
- “Δημιουργία και Διαχείριση Χαρτοφυλακίου Αξιόγραφων”, στο πλαίσιο του μαθήματος Portfolio Management υπό τον καθηγητή Γ. Διακογιάννη, 2^ο Εξάμηνο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Ιούνιος 2000.
- “Διαχρονική και Διαστρωματική Ανάλυση Χρηματοοικονομικών Δεικτών των Εταιριών ΜΗΧΑΝΙΚΗ και ΑΕΓΕΚ”, στο πλαίσιο του μαθήματος Financial Management, υπό τον καθηγητή Γ. Διακογιάννη, 1^ο Εξάμηνο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Δεκέμβριος 1999.
- “Σύγκριση Χρηματοοικονομικών Μεγεθών των πέντε μεγαλύτερων Γερμανικών Τραπεζών”, στο πλαίσιο του μαθήματος Financial Institutions Management υπό τον καθηγητή Γ. Χαρδούβελλη, 1^ο Εξάμηνο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Δεκέμβριος 1999.
- “Μελέτη Σκοπιμότητας κατασκευής υδροηλεκτρικού εργοστάσιου στις Μηλιές Πηλίου”, στο πλαίσιο του μαθήματος Ειδικά Θέματα στη Διοίκηση Παραγωγής, Η’ Εξάμηνο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Ιούνιος 1998.
- “Multinational Strategies in Europe” στο πλαίσιο του μαθήματος The firm in Europe, 6th Semester, University of Glamorgan, Φεβρουάριος 1998.
- “Advantages and Disadvantages of Performance Related Pay (PRP)”, στο πλαίσιο του μαθήματος Employee Resourcing, 6th Semester, University of Glamorgan, Φεβρουάριος 1998.

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Financial Management and Audit of Structural Funds», διάρκειας 15 ωρών, European Institute of Public Administration (EIPA), 5-6/6/2014,
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «”Προστατεύω τον Εαυτό μου και τους Άλλους” - Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης Κινδύνων και Κρίσεων Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών», διάρκειας 100 ωρών, Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης - Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Μάρτιος 2014
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Στατιστική Συμπερασματολογία με στατιστικά Πακέτα», διάρκειας 70 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 8-19/10/2012.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Εφαρμογή του Κεντρικού Ηλεκτρονικού Μητρώου Δημοσίων Συμβάσεων «Αγορά»», διάρκειας 21 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 11-13/7/2012.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα “Θεσμικό Πλαίσιο, Δανειοδότηση και Εφαρμογές Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας”, διάρκειας 35 ωρών ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 6-10/2/2012.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Στήριξης – Δημοσιονομικό Έλλειμμα και Δημόσιο Χρέος», διάρκειας 21 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 19-21/10/2011.

- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα « ΕΣΠΑ - Σχεδιασμός και Διαχείριση Συγχρηματοδοτούμενων Πράξεων», διάρκειας 35 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 8-12/3/2010.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα “Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεσμοί, Διαδικασίες, Πολιτικές”, διάρκειας 75 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 7-11/7/2008.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα “Ανάπτυξη Εφαρμογών με Oracle Developer”, διάρκειας 75 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ., 21/1-1/2/2008.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα “Οργάνωση και Χρονοπρογραμματισμός Έργων”, διάρκειας 75 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ. 10-21/12/2007.
- Συμμετοχή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα “Ποσοτικές Μέθοδοι και Λήψη Αποφάσεων”, διάρκειας 75 ωρών, ΙΝ.ΕΠ.-Ε.Κ.Δ.Δ. 19-23/3/2007.
- Συμμετοχή στην Ενέργεια Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης: “Η εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος στα Νοσοκομεία του Π.Δ.146/03”, διάρκειας 150 ωρών, ΚΕΚ ΛΑΪΚΟΥ, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2005.
- Συμμετοχή στο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Ενηλίκων “Πληροφορική ΙΙΙ: Εισαγωγή σε Υπολογιστικά Φύλλα – Παρουσιάσεις – Βάσεις Δεδομένων” διάρκειας 50 ωρών, ΚΕΕ ΑΘΗΝΩΝ, Μάρτιος – Απρίλιος 2005.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

- 4/6/13 – σήμερα, Υπουργείο Εσωτερικών, Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ, Προϊσταμένη της Μονάδας Β2 : Υποστήριξης Ένταξης και Εφαρμογής Δράσεων – τομέας Ισότητας των Φύλων (με απόσπαση από το ΥΠΕΚΑ, μέσω διαδικασίας αξιολόγησης / επιλογής του αρθ.18 του Ν.3614/2007)
- 26/2/09-3/6/13, Υ.Π.Ε.Κ.Α., Ειδική Υπηρεσία Σχεδιασμού και Εφαρμογής Δράσεων στους τομείς Ενέργειας, Φυσικού Πλούτου και Κλιματικής Αλλαγής, Στέλεχος της Μονάδας Γ’ και Υπόλογος Διαχειρίστρια συγχρηματοδοτούμενων έργων, (με διαθεση από το ΥΠΕΚΑ, μέσω της διαδικασίας αξιολόγησης / επιλογής του αρθ.18 του Ν.3614/2007).
- 16/1/06-25/2/09, Υπουργείο Ανάπτυξης (Τομέας Ενέργειας), Γενική Διεύθυνση Διοικητικής Υποστήριξης, Διεύθυνση Οργάνωσης, Τμήμα Μηχανογραφικών Εφαρμογών & Υποστήριξης Δικτύων, ειδικότητα ΠΕ6 Διοικητικού-Οικονομικού (μέσω γραπτού διαγωνισμού ΑΣΕΠ).
- 23/6/03-15/1/06, Σπηλιοπούλειο Νοσοκομείο “Η Αγία Ελένη”, Δημόσιος Υπάλληλος, ειδικότητα ΠΕ Διοικητικού-Λογιστικού (μέσω διαδικασιών ΑΣΕΠ).
- 14/10/02-16/6/03, Ε.Θ.Ε.Λ. Α.Ε. Αστικές Συγκοινωνίες, ΠΕ Οικονομολόγος Λογιστής (μέσω διαδικασιών ΑΣΕΠ).
- 01/09/99-17/03/00, αλυσίδα καταστημάτων EVEREST, βοηθός λογιστή.
- 08/04/98-07/08/98, ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ Χαριλάου Θεσσαλονίκης, βοηθός Λογιστηρίου.

ΑΛΛΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ-ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

I. Ξένες Γλώσσες

- Αγγλικά,
Michigan Certificate of Proficiency in English (February 2001)

Graduate Management Admission Test - GMAT (April 1999, score: 650),
Test of English as a Foreign Language-TOEFL (March 1999, score: 263),
First Certificate in English, University of Cambridge (June 1991, grade: C).

- Γερμανικά,
Zertifikat Grundstufe Deutsch, PALSO (Mai 1993, Gesamtnote: Ausreichend).

II. *Χειρισμός Ηλεκτρονικών Υπολογιστών*

- ECDL Core Certificate (Ιούνιος 2008),
- ECDL Progress Certificate (Μάρτιος 2008),
Αρίστη γνώση Microsoft Office, Internet Explorer, Γλώσσα Προγραμματισμού C:,
στατιστικές εφαρμογές SPSS, PSPP., χειρίστρια εφαρμογής Ηλεκτρονικής Υποβολής
ΟΠΣ

III. *Γνώσεις Μηχανισμού Χρηματιστηριακής Αγοράς και Αγοράς Παραγώγων*

- Πιστοποιητικό Ειδικού Διαπραγματευτή /Διαπραγματευτή (Market Maker/Trader) του
ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Ιανουάριος 2002.

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ

I. *Εθελοντισμός*

- Μέλος του Σώματος Εθελοντών Σαμαρειτών του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.
Συμμετοχή σε υγειονομική κάλυψη αθλητικών εκδηλώσεων, συσσίτια αστέγων, υποδοχή
μεταναστών, εκπαίδευση πολιτών.

II. *Αθλητισμός*

- Κολύμβηση
- Ποδηλασία